

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ТЕОРІЇ ТА ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА**

РОМАНЮК Іван Миколайович

**Правові основи інформаційного суспільства: теоретико-правову
дослідження \ The legal basis of the Information Society: theoretical and
legal research**

Спеціальність 081 – Право

Дипломна робота за освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр»

**Студента групи ПРм-21
І.М. Романюк**

(підпис)

**Науковий керівник:
к.ю.н., доцент А.В. Баран**

(підпис)

**Дипломну роботу допущено
до захисту:**

« ___ » _____ 2018 р.

**Зав. кафедри теорії та історії держави і права,
к.ю.н., доцент**

**Кравчук М.В. _____
(підпис)**

ТЕРНОПІЛЬ – 2018

АНОТАЦІЯ

Романюк І.М. Правові основи інформаційного суспільства: теоретико-правове дослідження. – Рукопис.

Дослідження на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» за спеціальністю 0.81 – Право. – Тернопільський національний економічний університет, Тернопіль, 2018.

Розглянуто теоретично-правові аспекти функціонування та розвитку інформаційного суспільства. Визначено поняття, сутність та правовий вимір інформаційних відносин. Проаналізовано систему інформаційного законодавства та методи її вдосконалення. Досліджено правові аспекти інформаційної політики та інформаційної безпеки держави. Обґрунтовано шляхи правового розвитку інформаційного суспільства в Україні на основі міжнародного досвіду.

ANNOTATION

Romanyuk I.M. Legal foundations of the information society: theoretical and legal research. - The manuscript.

Research on obtaining an educational qualification level "Master" in specialty 0.81 - Law. - Ternopil National Economic University, Ternopil, 2018.

The theoretical and legal aspects of the functioning and development of the information society are considered. The concept, essence and legal dimension of information relations are defined. The system of information legislation and methods of its improvement are analyzed. The legal aspects of information policy and information security of the state are investigated. The ways of legal development of the information society in Ukraine based on international experience are substantiated.

Зміст

Вступ.....	3
Розділ 1. Теоретичні основи дослідження засад інформаційного суспільства.....	9
1.1.Зміст, ознаки та структурні елементи інформаційного суспільства.....	9
1.2.Правовий аналіз концепцій інформаційного суспільства.....	22
<i>Висновки до розділу 1</i>	35
Розділ 2. Організаційно-правові основи інформаційного суспільства.....	36
2.1.Громадянське суспільство як простір для функціонування інформаційних правовідносин.....	36
2.2.Нормативно-правове забезпечення функціонування інформаційних правовідносин.....	45
2.3.Функції правової держави в контексті інформаційної політики та інформаційної безпеки.....	54
<i>Висновки до розділу 2</i>	69
Розділ 3. Порівняльно-правовий аналіз розвитку основ інформаційного суспільства.....	75
3.1.Міжнародний досвід правового регулювання та стратегічні моделі розвитку інформаційного суспільства.....	76
3.2.Проблеми та перспективи вдосконалення правового розвитку інформаційного суспільства в Україні.....	90
<i>Висновки до розділу 3</i>	106
Висновки та пропозиції.....	109

Список використаних джерел.....116

Вступ

Актуальність теми. В умовах глобалізаційних процесів, динамічного розвитку інформаційних правовідносин, переходу від індустріального суспільства до інформаційного, постає проблема визначення форми, змісту та векторів розвитку національного та міжнародного інформаційного простору. Інформаційна складова правового регулювання суспільних відносин стає ключовим системним елементом політики сучасної правової держави та підґрунтям для розвитку громадянського суспільства. Зважаючи на відсутність послідовної політики інформатизації в Україні та комплексної стратегії вдосконалення функціонування інформаційних відносин, суперечність в їхньому правовому регулюванні, виникає необхідність теоретико-правового дослідження типових закономірностей, проблем та перспектив розвитку правових основ інформаційного суспільства. Відсутність достатньої кількості наукових праць комплексного характеру, які б містили прогресивні та ефективні способи вирішення поставлених проблем, зумовлює актуальність предмету дослідження.

Аналіз актуальних досліджень. Серед вітчизняних вчених в інформаційно-правовій сфері, що безпосередньо займаються науковим дослідженням в напрямі розвитку правових засад інформаційного суспільства, слід виокремити таких як: В.О. Кір'ян, Г.В. Камаралі, В.А. Ліпкан, І.В. Мукомела, М.Ф. Савюк, С.Л. Луценко, Н.А. Савінова та ін. Аналіз окремих аспектів предмету дослідження викладений у матеріалах наукових робіт таких вітчизняних вчених як: В.Д. Гапотій, О.В. Гриценюк, В.І. Гурковський, В.О. Даніл'ян, Ю.А. Данько, К.В. Єфремова, К.В. Кім, О.І. Крюков, Л.М. Мудрак, В.О. Негодченко, А.В. Пазюк, Д.О. Перов, Ю.Є. Петрухно, В.І. Пожуєв, В.С. Політанський, Л.М. Романкова, О.М. Селезньова, В.М. Скалацький, І.М. Сопілко, О.М. Степко, Н.М. Токаренко, О.С. Чепік-Трегубенко, Л.Б. Чирун та ін.

Поряд з вітчизняними вченими слід зазначити про особливості аналізу концепцій пост-індустріального суспільства, шляхів розвитку та вдосконалення окремих аспектів інформаційного суспільства, що містяться у працях таких зарубіжних вчених як: Й. Масуда, Д. Белл, М. Кастельс, Е.Тоффлер, Ф. Уебстер та ін.

Сучасний стан розвитку інформаційного суспільства дозволяє поряд із науково-теоретичним аналізом окремих його аспектів досліджувати формування інформаційних відносин з точки зору права в режимі реального часу. Актуальність і доцільність аргументації окремих наукових теорій слід визначати, використовуючи дані сучасного стану інформаційного суспільства на національному та глобальному рівнях. Ключовими правовими основами інформаційного суспільства слід визначити розвинене громадянське суспільство, інформаційне законодавство, правову державу та інформаційну політику.

Мета і завдання дослідження.

Метою даного дослідження є визначення та аналіз правових основ інформаційного суспільства, встановлення їхнього змісту, актуальних проблем та перспектив подальшого розвитку.

Для досягнення мети дослідження були поставлені такі завдання:

- Встановити сутність, ознаки та структуру інформаційного суспільства;
- Здійснити правовий аналіз наукових концепцій інформаційного суспільства у зарубіжних та вітчизняних наукових дослідженнях;
- Визначити правовий вимір концепцій інформаційного суспільства та сформулювати теоретичне визначення, ознаки та характерні особливості його формування;
- Встановити позитивні та негативні риси взаємовпливу інформаційного суспільства із державою та правом;

- Сформувати структуру інформаційного суспільства, визначити та проаналізувати її ключові елементи, сформулювати поняття та особливості інформаційних правовідносин;
- Проаналізувати зміст взаємодії інформаційного суспільства та громадянського суспільства;
- Здійснити правовий аналіз проблем законодавчого регулювання розвитку інформаційного суспільства та особливостей інформаційної політики держави, виявити тенденції їхнього розвитку та перспективи вдосконалення;
- З'ясувати зміст, значення та особливості функціонування інформаційної безпеки держави;
- Узагальнити характерні особливості розвитку інформаційного суспільства в контексті міжнародного регулювання інформаційних правовідносин;
- Проаналізувати стан правового функціонування інформаційного суспільства в Україні, визначити основні проблеми, сформувати та обґрунтувати шляхи їх вирішення.

Об'єкт дослідження — суспільні відносини, пов'язані з функціонуванням інформаційного суспільства.

Предмет дослідження – правові основи інформаційного суспільства.

Методи дослідження. Для досягнення мети дослідження та вирішення поставлених завдань було застосовано широкий спектр філософських, загальнонаукових та галузевих методів пізнання державно-правової матерії. Системно-функціональний та структурно-функціональний методи дозволяють досліджувати правові основи інформаційного суспільства як єдиний системний механізм, структурні елементи якого функціонують як єдине ціле. Діалектичний метод допомагає визначити сутність концепції інформаційного суспільства через аналіз протилежних опозицій. Історичний

метод надає можливість дослідити генезу державно-правового управління в контексті розвитку інформаційного суспільства. За допомогою статистичного методу правові основи інформаційного суспільства можна виокремити на основі аналізу широкого масиву статистичних даних. Формально-логічний метод був основою для дослідження концепцій, понять та ознак інформаційного суспільства у межах законів формальної логіки. Порівняльно-правовий підхід було застосовано для протиставлення і ототожнення правових основ інформаційного суспільства національного та міжнародного масштабу. Герменевтичний метод сприяв дослідженню, поясненню і тлумаченню текстів нормативно-правових актів, інтерпретації їхнього змісту. За допомогою формально-юридичного методу була сформована інструментальна понятійна система. Завдяки прогностичному підходу було сформульовано перспективи та вектор розвитку правового регулювання інформаційного суспільства, визначено шляхи їхнього корегування.

Наукова новизна. У результаті проведеної роботи виокремлено нові закономірності та характерні особливості предмету дослідження, на основі яких були сформовані висновки та пропозиції щодо правового розвитку інформаційного суспільства, зокрема:

удосконалено:

- 1) науково-теоретичну структурну модель інформаційного суспільства: виокремлено складові елементи, їх місце та системне значення;
- 2) шляхи розвитку інформаційної складової у сфері правового забезпечення та регламентації проблемних аспектів функціонування та розвитку інформаційно-комунікаційного простору для вдосконалення механізму взаємодії держави та громадянського суспільства.
- 3) вектори оптимізації системи інформаційного законодавства, зменшення частки інформаційних відносин, що перебувають поза правовим полем,

шляхом систематизації та кодифікації нормативно-правового масиву законодавчих та підзаконних актів;

- 4) розуміння інформаційного суспільства як нового виміру та способу вираження мети та завдань громадянського суспільства в умовах масштабних глобалізаційних процесів;
- 5) обґрунтування правового забезпечення зв'язку між сферою інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та інформаційним суспільством;
- 6) значення стратегічної ролі Інтернет-відносин у системі інформаційних правовідносин в умовах мережевого типу взаємодії та їх значення для громадянського суспільства в цілому.

дістали подальшого розвитку:

- 1) обґрунтування співвідношення інформаційного суспільства та громадянського суспільства, виокремлення правової концепції моделі їхнього розвитку;
- 2) ідеї правового регулювання складних та недоступних аспектів інформаційного простору;
- 3) порівняльно-правовий аналіз міжнародно-правового та національного розвитку інформаційного суспільства;
- 4) виділення прогресивних та регресивних аспектів правового розвитку інформаційного простору;
- 5) аргументація ключової ролі недержавного сектора у розвитку інформаційно-правової складової суспільного розвитку та важливості недержавних інформаційно-комунікаційних мереж;
- 6) правове забезпечення національного змісту інформаційної сфери при розробці та застосуванні нормативно-правового механізму регламентації суспільних відносин.

Апробація результатів дослідження. Підсумки проведеного дослідження, висновки та пропозиції, що містяться в матеріалах дипломної роботи стали предметом обговорення та дискусії на таких Міжнародних студентських наукових конференціях на тему: «Правова система України в умовах європейської інтеграції: погляд студентської молоді» (м. Тернопіль, ТНЕУ, 3-4 квітня 2017 р.), «Іновації та виклики юридичної освіти» (м. Тернопіль, ТНЕУ, 4 жовтня 2017 р.).

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що рекомендації та пропозиції, сформульовані у дослідженні, можуть бути використані у таких сферах:

- у науково-дослідній діяльності – для прогнозування особливостей подальшого розвитку інформаційного суспільства на національному та міжнародному рівні, а також виявлення та аналіз його правових проблем та перспектив;
- у правотворчій діяльності – для врахування наукових матеріалів під час створення інформаційного законодавства, Інформаційного кодексу, проектів та програм інформаційно-правового розвитку суспільства.

Розділ 1. Теоретичні основи дослідження засад інформаційного суспільства.

1.1 Зміст, ознаки та структурні елементи інформаційного суспільства.

Сутність інформаційного суспільства тісно пов'язана з поширенням і ускладненням функціонування системи інформаційних ресурсів в процесі суспільної життєдіяльності. Поняття «інформаційне суспільство» було введено в наукову теорію в 60-70 роках ХХ століття та зараз широко використовується у наукових дослідженнях соціально-економічного та політичного напрямів. Однак, на сьогоднішній день, незважаючи на достатнє наукове опрацювання предмету дослідження, в науковій спільноті не існує однозначного, загальноприйнятого поняття інформаційного суспільства та єдиної концепції розуміння його державно-правової сутності. Численні наукові школи займаються висвітленням окремих соціальних, економічних, культурних та політичних аспектів розвитку інформаційно-комунікаційних технологій і впливу інформатизації на функціонування держави і права, не створюючи при цьому систематичного, послідовного бачення змісту предмету дослідження. Тому, перш за все, важливо сформулювати цілісну концепцію розвитку інформаційного суспільства з правової точки зору.

Аналізуючи історію розвитку концепції інформаційного суспільства, слід зазначити, що більшість дослідників пов'язують її виникнення із процесами революційних змін у сфері інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у другій половині ХХ ст. Саме в цей історичний період спостерігається потужний розвиток інноваційних комп'ютерних технологій, зумовлений повоєнним технологічним суперництвом та «холодною війною» між США та СРСР. В умовах цього процесу кожна держава потребувала винайдення нового виду зброї, яка б вирішила конфлікт щодо сфери впливу у

міжнародному політичному просторі. Тому обидві сторони протистояння витрачали значну масу ресурсів на дослідження та розробку прогресивної сфери ІКТ. Такі соціально-політичні умови стали фундаментом для становлення концепції інформаційного суспільства.

Серед інших причин переосмислення шляхів розвитку суспільних відносин слід також назвати кризу капіталізму та неокейнсіанської моделі економічного розвитку держави. З іншої сторони, поступове послаблення тоталітарних режимів, вступ світової спільноти у глобалізаційний процес і разом з тим потреба у розвитку комунікаційної інфраструктури, зумовили кардинальну зміну наукової парадигми в сферах соціології, філософії, історії, політології, культури та юриспруденції.

Тому серед джерел формування інформаційного суспільства слід виділити:

- 1) перехід від індустріального до постіндустріального суспільства та кардинальна зміна структури соціально-економічних відносин;
- 2) прискорення глобалізаційних процесів та інтенсифікація розвитку системи інформаційно-комунікаційних мереж;
- 3) високий темп розвитку та ускладнення інформаційно-комунікаційних технологій в повоєнні роки;
- 4) послаблення колоніальних тоталітарних режимів та формування громадянського суспільства та ін.

Зважаючи на вищезазначене, окремі науковці зазначають, що інформаційне суспільство являє собою якісно новий тип соціальної організації, у якому комунікації і всі процеси, що пов'язані з ними, набувають фундаментального значення, адже саме вони визначають практично усі сторони життя у суспільства [92, с. 6]. Це зумовлює необхідність для формування комплексних орієнтирів розвитку інформаційних відносин, ефективних критеріїв цього розвитку у контексті

вітчизняної інформаційної політики. Адже, як стверджують окремі автори, формування нової системи суспільства потребує не лише якісних інформаційних ресурсів та послуг, але й значного переосмислення уявлень щодо сутності процесів її розвитку та функціонування [107, с. 117].

Поняття інформації та її зміст є центральною категорією у системі функціонування інформаційного суспільства та розуміння його змісту. Однак, до сьогодні вчені не прийшли до спільного розуміння природи та сутності інформації. Нормативно-правове визначення поняття інформації міститься у ч. 1 ст.1 Закону України «Про інформацію», де під інформацією розуміються будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. Слід зазначити, що дане визначення має звужений характер і не розкриває багатовимірності інформації як об'єкта правовідносин. Наприклад, Н. Савінова стверджує, що під інформацією як явищем об'єктивного світу, слід розуміти дані, або сукупність даних, які є предметом комунікації, або здатні бути таким, тобто можуть бути передані від комунікатора до реципієнта за допомогою носіїв інформації з використанням каналів комунікації [92, с. 107]. Таким чином, в даній дефініції виокремлюється комунікативна природа інформації як матеріалу для побудови конструкції інформаційних правовідносин. Тому інформацію важливо характеризувати з наступних позицій:

- 1) ролі інформації у комунікації – як предмету комунікації;
- 2) структури інформації – у вигляді даних або сукупності даних;
- 3) розміщення складових інформації (даних або їх сукупностей) на носіях інформації – знаках або сигналах;
- 4) характерної якості інформації – здатності до передачі;
- 5) значення інформації – можливості досягти певного ефекту впливу в разі передачі – сприйняття, усвідомлення, тощо [92, с.99].

Таке становище інформації в суспільстві обумовлює необхідність відноситись до неї як до товару, що має певну цінність, зростаючу залежно від достовірності, корисності й доступності [35, с. 53]. Саме центральний характер інформації визначає сутність інформаційного суспільства як нового способу функціонування соціально-економічної та політично-правової систем суспільства.

Розвиток інформаційної складової суспільних відносин суттєво вплинув на особливості функціонування системи державно-правових відносин. Такі галузі правового регулювання як, наприклад, право інтелектуальної власності та інформаційне право, займають ключові місця у структурі правового регулювання. Мережевий простір поступово став полем для застосування широкого спектру політичних і правових явищ, створених для регламентації суспільних відносин. Електронне законодавство, електронне урядування, електронний суд, електронне декларування, електронний банкінг, електронна комерція є невід'ємними елементами державно-правового розвитку в умовах інформаційного суспільства. Інформатизація, інформаційно-комунікаційні мережі та необмежені можливості віртуального простору кардинально змінюють ефективність діяльності органів державної влади, якість надання соціальних послуг.

Горизонтальний характер взаємодії в умовах інформаційно-комунікаційних мереж дозволяє розкрити потенціал та можливості громадянського суспільства та місцевого самоврядування. Для здійснення цього необхідним є переосмислення принципів взаємозв'язку центру та периферії. Важливим елементом у структурі змін при інформатизації суспільного життя є підготовка технократичного кадрового потенціалу, орієнтованого на динамічний характер змін у нестабільному політичному середовищі, здатному до швидкої адаптації, креативної діяльності та самоорганізації в адмініструванні суспільних відносин.

Формування інформаційного суспільства у глобальному політичному просторі спричинило децентралізацію процесів державного управління. Природа інформаційних ресурсів, їхня пластичність, швидкість розповсюдження в мережі та здатність до відтворення надають можливість периферійним суб'єктам суспільства брати участь в процесі державно-правового регулювання з необхідним рівнем автономії. Синергія постає ключовим фактором у розвитку суспільства як соціальної самодостатньої системи в умовах глобалізаційних процесів.

Для розуміння змісту інформаційного суспільства необхідним є виокремлення його ключових ознак. Більшість вчених формують три основні групи таких ознак. Перша – це вільний доступ будь-якої людини до будь-якої інформації, друга – це високий рівень розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, третя група – це наявність розвиненої інформаційної інфраструктури суспільства [82, с. 129].

На думку вченого В.І. Пожуєва, до характерних атрибутів інформаційного суспільства як нового щаблю у розвитку сучасної інформаційної цивілізації слід віднести: 1) збільшення ролі інформації і знань у житті суспільства і людини, створення і розвиток ринку інформації і знань як факторів виробництва у доповненні до ринку природних ресурсів, праці і капіталу, перетворення інформаційних ресурсів суспільства на реальні ресурси соціально-економічного розвитку; 2) створення глобального інформаційного простору, що забезпечує ефективну інформаційну взаємодію людей, їх доступ до світових інформаційних ресурсів і задоволення їх соціальних та особистісних потреб в інформаційних продуктах і послугах; 3) становлення і в наступному домінування в економіці нових технологічних укладів, що базуються на масовому використанні інформаційно-комунікаційних технологій; ці уклади не тільки забезпечують постійне зростання продуктивності праці, але й ведуть до появи нових форм соціальної та економічної діяльності (дистанційна освіта, телеробота, телемедицина,

електронна торгівля, електронна демократія та інше); 4) підвищення рівня професійного і загальнокультурного розвитку за рахунок удосконалення системи освіти і розширення можливостей інформаційного обміну на міжнародному, національному і регіональному рівнях, підвищення ролі кваліфікації, професіоналізму і здібностей до творчості як найголовніших характеристик послуг інтелектуальної праці; 5) створення ефективної системи забезпечення прав громадян і соціальних інститутів на вільне отримання, розповсюдження та використання інформації як найважливішої умови демократичного розвитку, покращення взаємодії населення з органами влади [84, с. 9-10].

Враховуючи позиції науковців у сфері дослідження проблем інформаційного суспільства, пропонується виокремлювати такі характерні особливості та ознаки інформаційного суспільства:

1) *Об'єднання соціально та економічно розвинених соціальних інститутів в єдину систему за допомогою глобальних інформаційно-комунікаційних мереж.* Глобальна мережа на сьогоднішній день є ключовою формою діяльності та взаємодії елементів соціально-економічної системи. Віртуальний простір в інтенсивному режимі поширює сферу свого впливу на такі суспільні інституції як держава та право, результатом чого є такі процеси як е-демократія, е-урядування, е-законодавство, е-освіта, е-банкінг та ін. Із політичної точки зору, держави, які спрямовують свої стратегічні ресурси на розвиток інформаційного суспільства вимушені впроваджувати аналогічні інститути в суспільно-економічну систему в обов'язковому порядку;

2) *Інформація є ключовим ресурсом, що забезпечує розвиток суспільних відносин.* Сектор виробництва інформації та відносини із приводу її поширення, використання, охорони та захисту займають центральне місце у соціально-економічній системі більшості розвинених держав світу. З іншої сторони характер володіння інформаційними ресурсами став визначальним

чинником для окремих індивідів та суспільних груп у процесі їх соціальної стратифікації;

3) *Потужне розширення сфери послуг в структурі економіки в поєднанні із поступовою стабілізацією розвитку первинного та вторинного секторів економіки.* Сфера послуг на сьогоднішній день є найпродуктивнішим сектором соціально-економічних відносин усіх розвинених держав світу, що, зокрема, стало можливим завдяки інтенсивному розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та становлення інформації як найбільш цінного суспільного продукту;

4) *Об'єднання суспільства в єдину глобальну общину за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.* Рівень суспільно-політичного взаємозв'язку та взаємовпливу в сучасних міжнародних відносинах зумовив виникнення особливої симбіотичної системи, яка формує специфічні закони як для розвинених держав світу, так і для держав, що розвиваються;

5) *Боротьба за світовий інформаційний вплив.* Достатньо визначальним тут є стратифікаційний аспект – класи людей формуються вже не за матеріально-економічними ознаками, а зумовлені ступенем здатності сприймати та використовувати інформацію, можливості вивчення та застосування новітніх інформаційних технологій, а також визначені рівнем інформатизації як у буденному житті, так і в державницьких, нормотворчих, соціально-культурних процесах [95, с.77].

6) *Виникнення сфери віртуальної реальності як окремого простору для співжиття та комунікації.* Віртуальним суспільством обумовлюється нова складова свободи – мережево-інформаційна свобода, яка полягає у вільному виборі людиною віртуального співтовариства, відборі на власний розсуд потрібної інформації, а також користуванні (без обмежень, але в межах законодавства) продуктами і товарами, які забезпечуються віртуальним суспільством [95, с. 86];

7) *Зміна вертикального вектору політики держави на горизонтальний.* Розвиток системи місцевого самоврядування, зростання ефективності локальної політики та самоорганізації в управлінні суспільними відносинами із можливостями та ефективністю, які забезпечуються широким впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у процес соціальної демократії;

8) *Збільшення поляризації між інформаційною елітою та інформаційними аутсайдерами.* Зменшення частки середнього класу, криза демократичних інституцій, зосередження засобів інформаційного контролю у володінні панівної економічної еліти та ін. При цьому в інформаційній сфері домінують інтереси великого приватного бізнесу (олігополістичних чи монополістичних корпорацій), а не всього суспільства в цілому [103, с. 68].

Виокремлюючи специфічні особливості інформаційного суспільства, слід вказати на амбівалентний характер його впливу на розвиток окремих елементів соціальної системи, в тому числі правового виміру цієї системи. Тому важливим є дослідження з точки зору права як позитивних, так і негативних ознак функціонування та розвитку інформаційного суспільства та пов'язаної із ним тотальної інформатизації суспільних відносин. Серед позитивних рис такого явища слід виокремити такі: 1) висока ефективність створення, використання, обміну та знищення інформації та інформаційних ресурсів; 2) можливість встановлення швидких та не затратних в плані ресурсів комунікаційних зв'язків; 3) зменшення значення комунікаційних бар'єрів у формі державних кордонів, просторової відстані тощо; 4) прискорення інформаційно-технологічного розвитку; 5) підвищення статусу освітньої та науково-технологічної діяльності; 6) необмежений доступ до інформаційних ресурсів з будь-якої місця географічного розташування; 7) комп'ютеризація процесу забезпечення соціальних послуг; 8) інтенсифікація усієї системи соціально-економічних відносин.

Разом із позитивними для суспільства результатами, інформаційні відносини та інформатизація як передові характеристики глобалізації в цілому створюють ряд складних та достатньо проблемних явищ. До негативних ознак інформаційного суспільства потрібно віднести такі: 1) невідповідність між темпами зростання обсягу інформаційних ресурсів та можливістю їх ефективного сприйняття та опрацювання суспільством; 2) зростання розриву між інформаційною елітою та інформаційними аутсайдерами; 3) підвищення рівня інформаційно-технологічної злочинності; 4) глобальна стандартизація та втрата національної ідентичності; 5) відсутність єдиних орієнтирів державно-правового розвитку; 6) підвищення рівня безробіття внаслідок автоматизації систем виробництва; 7) порушення права на особисте життя та його таємницю; 8) кіберзалежність та ін.

Специфічні умови розвитку зумовили особливий характер структури та політичної системи інформаційного суспільства. Виокремлення та аналіз елементів структури інформаційного суспільства обумовлюється такими чинниками: 1) відсутністю у науковій літературі комплексного теоретичного уявлення про структуру інформаційного суспільства та системні характеристики елементів, що перебувають у її основі; 2) наявністю різних концептуальних теоретико-методологічних досліджень окремих елементів структури інформаційного суспільства, які зумовлюють складність та суперечливість в об'єднанні цих елементів у цілісну систему; 3) фрагментарністю та недосконалістю здійснених спроб вітчизняних вчених, присвячених виокремленню та аналізу структурних особливостей інформаційного суспільства.

З точки зору теорії держави та права, до структурних основ інформаційного суспільства, які зумовлюють особливості його об'єктивного вираження та формують теоретичну модель інформаційного простору, слід віднести:

1) інформаційно-комунікаційні технології та мережі – становлять невід’ємну ознаку та матеріально-технічну базу інформаційних відносин та інформаційного суспільства, утворюють інфраструктуру інформаційного простору. Становлення феномену ІС нерозривно пов’язане з процесом інформатизації (англ. «Informatization»), який, як складова процесу глобалізації, призвів до виникнення феномену ІС та стимулює подальший його розвиток [92, с. 20].

2) інформаційні відносини – є одним із видів суспільних відносин, які виникають з приводу створення, використання, розповсюдження та захисту інформації та похідних від неї інформаційних ресурсів. Інформаційна діяльність є частиною правового статусу суб’єктів інформаційного права, зокрема, вона є складником змісту інформаційних відносин [95, с. 154]. В свою чергу структуру інформаційних відносин складають:

- суб’єкт інформаційних відносин – основними суб’єктами інформаційних відносин є держава, фізичні та юридичні особи, громадські організації, об’єднання та ін.
- об’єкт інформаційних відносин – інформація та інформаційні ресурси як сукупність знань, отриманих споживачем на основі сприйняття і аналізу масиву даних. Об’єктом цих відносин фактично є те, на що вони спрямовані. В даному випадку ключовим об’єктом є інформація. Окрім інформації, виділяють також похідні від неї інформаційні ресурси. Під інформаційним ресурсом розуміється одна із сторін інформації (своєрідна форма, зовнішній вираз), що передбачає наявність сукупності даних, метою групування яких є надання відповідного знання заінтересованим особам [95, с. 224];
- зміст інформаційних відносин – як певний взаємозв’язок та взаємодія суб’єктів по відношенню до об’єкта;

3) інформаційні норми – набір специфічних правил поведінки, які є інструментом регулювання інформаційних відносин. Важливим є

розмежування таких суспільних відносин на: а) врегульовані правовими нормами відносини та б) відносини що не підпадають під нормативно-правове регулювання (наприклад значний масив інтернет-відносин). Саме тому такі норми слід називати власне інформаційними;

4) інформаційна свідомість – являє собою широку сукупність ідей, уявлень, світоглядних позицій та поглядів на сутність та зміст інформації та інформаційного простору. Інформаційна свідомість – це особлива форма суспільної свідомості, що є передумовою інформаційної діяльності та підставою виникнення й динаміки інформаційного суспільства і виявляється у ідеях, знаннях, доктринах, цінностях, емоціях, ставленні тощо стосовно інформації та інших інформаційних явищ [95, с. 81].

5) інформаційна культура – сукупність принципів інформаційної діяльності та цінностей, які визначають її мету, завдання, форму та зміст. Слід виокремити загальну інформаційну культуру та спеціальну інформаційну культуру окремих верств, груп, організацій, які формують загальний суспільний організм;

6) інформаційна наука та освіта – сфера суспільної діяльності, спрямована на отримання якісно нових знань та їх систематизацію і є тісно пов'язаною із формуванням та розвитком інформаційного суспільства. Наука та освіта відіграють колосальну роль у функціонуванні механізму інформаційних відносин та розвитку сфери ІКТ.

7) інформаційна політика – як частина державної політики є сукупністю цілеспрямованих дій суб'єктів політичного процесу з метою розподілу та використання владних механізмів, спрямованих на контроль усього суспільства або окремих його груп. О.М. Селезньова пропонує розуміти інформаційну політику як «нормативно визначену систему узгоджених дій органів державної влади і місцевого самоврядування, державних установ та організацій, спрямованих на розбудову демократичного інформаційного

суспільства в Україні шляхом застосування новітніх інформаційно-комп'ютерних технологій та впровадження їх у буденне життя спільноти, а також сприяння поширенню, зберіганню та доступу до інформації [95, с. 94]. У системі інформаційної політики слід виокремити такі сфери як інформаційна економіка та інформаційна безпека, що є надважливими інституційними основами для ефективного розвитку інформаційного суспільства;

8) інформаційне право – сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини з приводу створення, зберігання, використання, поширення, охорони та захисту інформації, похідних від неї інформаційних ресурсів. Інформаційно-правові норми завжди мають інформаційний характер, на протипагу власне інформаційним нормам, які не завжди містять правовий зміст. Особливістю інформаційно-правових норм є їх комплексний характер, що виявляється у своєрідному компромісі між публічно-правовим та приватно-правовим аспектами;

9) інформаційна економіка – система матеріального забезпечення суспільства, що базується на інформаційних технологіях та спрямовується на створення, обробку і використання інформації та інформаційних ресурсів, розвиток сфери послуг.

З наукової точки зору, виокремлення ідеальної теоретичної структури інформаційного суспільства не буде обґрунтованим через складність та суперечливість його наукової концепції. Тому оптимальним є подання лише ключових системних елементів із пропозицією подальшого наукового доповнення та вдосконалення.

Структура інформаційного суспільства прямо впливає на критерії його формування, до яких В.О.Кір'ян пропонує відносити:

- 1) технологічний – основним чинником РІС є ІКТ, які виступають мірилом успіху виробництва, ефективності надання послуг тощо;

- 2) соціальний – інформація виступає стимулом до зміни життя, формується нова інформаційна культура, інформаційна грамотність, інформаційна освіта та відповідно інформаційна свідомість;
- 3) економічний – інформація трансформується в основний ресурс, який визначає економічний успіх майже будь-якої діяльності, за даних умов лише економіка, заснована на знаннях, має успіх;
- 4) політичний – вільний доступ до відкритої інформації, створення механізмів гарантування права на доступ до публічної інформації, захист персональних даних, формування державних механізмів гарантування інформаційної безпеки та реалізації інформаційних прав призводить до наближення до громадянського суспільства, формує умови для залучення широких верств населення, недержавних організацій до активної участі у політичному житті держави;
- 5) культурний – формування інформаційної культури стверджує нові цінності – інформаційні – які є дороговказом подальшої реалізації інформаційних інтересів. Концепція людиноцентризму набуває нового, інформаціологічного змісту, адже інформаційні цінності додатково обґрунтовують інструментальну роль держави і висувають на перше місце інтереси людини;
- 6) інформаційний – гіперінфляції інформації, інформаційна асиметрія та розвиток інформаційної взаємодії серед суб'єктів інформаційного простору призводять до формування нової парадигми : інформаційної, де людина за відсутності правового забезпечення власних прав перетворюються не на суб'єкта управління, а лише на учасника даних відносин, відтак висуваємо гіпотезу про формування нової концепції — концепція інформаціоцентризму;
- 7) правовий – швидкоплинний розвиток інформаційного суспільства спричинює появу нових ризиків для людини, через що актуальним є формування динамічної системи інформаційного права, ухвалення Інформаційного кодексу України та взагалі здійснення інвентаризації

інформаційного законодавства з проведенням його докорінної систематизації на концептуально нових засадах [56, с.64-65].

Саме особливості правового критерію формування інформаційного суспільства є предметом даного наукового дослідження. Характер взаємозв'язку інформаційних правовідносин та громадянського суспільства, інформаційно-комунікаційних та електронних мереж, системи державного управління, місцевого самоврядування, національного правопорядку, національної безпеки зумовлює необхідність формулювання ключових векторів розвитку та вдосконалення інформаційного законодавства та інформаційної політики, встановлення значення держави в процесі розвитку інформаційних правовідносин.

На основі вищезазначеного аналізу, слід зробити висновок, що інформаційне суспільство – це якісно нова, структурно-специфічна форма пост-індустріального суспільства, в якому інформація та інформаційні ресурси, що поширюються через глобальні інформаційно-комунікаційні мережі на основі інформаційно-комунікаційних технологій, є ключовим джерелом та продуктом соціальної, економічної, культурної діяльності та розвитку суспільних відносин в умовах динамічного середовища і загальної глобалізації.

1.2 Правовий аналіз концепцій інформаційного суспільства.

Первинні наукові концепції інформаційного суспільства виникли у післявоєнний період 60-х рр. як на Заході у США, так і на Сході у Японії. У дослідженнях інформаційного суспільства цього часу йшлося в основному про шляхи поширення і забезпечення доступу до інформації, в обговоренні домінували технологічні, інфраструктурні й економічні аспекти [103, с. 66].

Одним із найвідоміших початківців у цьому напрямі був японський соціолог і футуролог Йонезі Масуда. У своїх працях він представив цілісну концепцію пост-індустріального суспільства нового типу, яке позначалось назвою «комп'ютопія» [69, с. 1]. Однак, як стверджує І.В. Мукомела, досить часто авторство терміна «інформаційне суспільство» помилково приписують К.Кохіямі, Ю.Хаяші, Й.Масуді, але насправді термін «інформаційне суспільство», що позначав новий тип суспільства, у 1961 р. запропонував Умесао Тадао, який був одним з перших, хто передбачив культурну революцію завдяки зростаючому обміну інформацією [72, с. 254]. Слід зазначити, що приписувати першість винайдення концепції інформаційного суспільства тільки одному вченому було б помилковим, оскільки в певній мірі більшість із теоретиків цього поняття досліджували аналогічні процеси, доходючи часто однорідних висновків. Термін «інформаційне суспільство» та емпіричні масштабні проекти розвитку такого вперше були сприйняті на урядовому рівні в Японії наприкінці 60-х – початку 70-х років минулого століття: Агенцією економічного планування (Economic Planning Agency) – «Японське інформаційне суспільство: теми і підходи» (1969 р.); Радою структури промисловості Японії (Industrial Structure Council) – «Конттури політики сприяння інформатизації японського суспільства» (1969 р.); Японським державним інститутом використання комп'ютерів (Japan Computer Usage Development Institute) – «План інформаційного суспільства» (1971 р.) [92, с. 12]. Пізніше, в кінці ХХ століття інформаційні відносини стали актуальним явищем у політиці країн Європи та Північної Америки, зокрема США.

Проблема розвитку технологій та сфери послуг, їхня роль у сучасному суспільстві стала предметом дискусії у науковій літературі у формі використання безлічі різноманітних понять та концепцій, серед яких: пост-індустріальне суспільство, постмодерне суспільство, мережеве суспільство, суспільство знань, інформаційний капіталізм, мережевий капіталізм та ін.

Зокрема, В. Кір'ян виокремлює серед модельних конструкцій інформаційного суспільства концепції:

- „постіндустріального суспільства” Д.Белла, „інформаційного суспільства” Й.Масуди, „мережевого суспільства” М.Кастельса, „кіберкомунізму” К.Мея, „суспільства знань” П.Дракера;
- „демократії участі” Й.Масуди; „напівпрямої демократії” Е.Тоффлера; „кризи представницької демократії” і становлення „інформаційної демократії” М.Кастельса;
- „метаморфоз влади” Е.Тоффлера, „інфократії” Т.Стоун'єра, „нетократії” О.Барда і Я.Зодерквіста
- скептичного підходу К.Мея, критичного – Ф.Уебстера, нігілістичного – О.Барда та Я.Зодерквіста, конструктивного – П.Дракера, Й.Масуди, Т.Стоун'єра;
- „технологічних”, „економічних”, „пов'язаних зі сферою зайнятості”, „просторових”, „культурних”, розроблених Ф.Уебстером [56, с. 44].

При дослідженні даного питання необхідно розглянути співвідношення та взаємозв'язок трьох наукових вчень: 1) постіндустріального суспільства; 2) інформаційного суспільства; 3) суспільства знань. Слід зазначити, що ці наукові поняття не слід ототожнювати в силу їхнього відмінного смислового навантаження та місця в історичному розвитку інформаційних правовідносин.

Теорія пост-індустріального суспільства виникла у другій пол. ХХ століття внаслідок суттєвих змін у структурі трудових відносин та збільшення в ній частки технологій опрацювання інформації та інформаційних ресурсів. Англійський вчений Деніел Белл у своїй праці, «Наближення пост-індустріального суспільства: досвід соціального прогнозування» [31], сформував теоретико-соціологічну модель пост-індустріального суспільства. Науковець стверджував, що пост-індустріалізм буде орієнтованим на інформацію та сферу послуг. Белл також зазначив, що

пост-індустріальне суспільство змінить індустріальне суспільство як домінуюча система. Відповідно до його теорії, існує три основні компоненти пост-індустріального суспільства:

- 1) Перехід від виробництва до обслуговування;
- 2) Центральність нових, фундаментально наукових індустрій;
- 3) Зростання нових технічних еліт та прихід нового принципу стратифікації.

Поєднання науки, техніки та економіки знаходить вираження у феномені НДР (наукові дослідження і розробки), які, на думку Л. Белла, повинні відігравати все більш важливу роль у суспільстві, що зорієнтоване у майбутнє [86, с. 87]. Концепція пост-індустріального суспільства характеризує в основному зміни в соціальній структурі, векторах трансформації економіки та сфери зайнятості, відносинами між наукою та інформаційними технологіями. Таким чином, Д. Белл сконструював модель пост-індустріального суспільства і визначив, що якісні зміни в соціально-економічних відносинах є результатом кількісних змін у використанні теоретичних знань та інформаційно-комунікаційних технологій.

Для продуктивного аналізу концепцій інформаційного суспільства важливими є напрацювання американського футуриста Елвіна Тоффлера. У своїй праці «Третя Хвиля» Тоффлер виокремлює три типи суспільств, що виражені у понятті «хвилі» - кожна із яких замінює попередню:

- Перша хвиля являє собою суспільство після аграрної революції і замінює мисливсько-збиральну культуру.
- Друга хвиля представляє суспільство у процесі промислової революції.
- Третя хвиля є пост-індустріальним суспільством.

Тоффлер стверджував, що в період 1950-х рр. у більшості країн суспільства Другої хвилі зміняться на суспільства Третьої хвилі. Для опису

такого суспільства він використовував досить різноманітні терміни: Супер-індустріальне суспільство, Інформаційна ера, Космічна ера, Електронна ера, Науково-технологічна революція та ін. За переконанням Тоффлера, саме контроль над знаннями буде визначати суть майбутніх конфліктів – «битв за владу в усіх інститутах людства» [86, с. 89].

Важливими для розуміння наукових дискусій щодо сутності і природи інформаційного суспільства є напрацювання британського соціолога Ф.Вебстера, який запропонував комплексний підхід до аналізу даного суспільного феномену. Його теорія базується на таких основних позиціях:

- 1) наявність у наукових теоріях неузгодженості і відсутності чіткого критерію для виокремлення інформаційного суспільства;
- 2) суперечливе використання поняття «інформації»;
- 3) тверде уявлення теоретиків інформаційного суспільства про те, що кількісні зміни у інформації призводять до якісних змін у суспільстві.

На думку Вебстера, ці фундаментальні наукові проблеми зумовлюють необхідність перегляду кожної окремої концепції інформаційного суспільства. Для цього вчений пропонує шість критеріїв для відмежування інформаційного суспільства від інших типів суспільства і критикує кожен із них:

- 1) технологічний – заснований на твердженні, що розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та їхнє ускладнення зумовив виникнення нового типу суспільства;
- 2) соціологічний – відповідно до якого, в силу кардинальної зміни структури професійної зайнятості та значного збільшення частки праці у сфері послуг, зокрема інформаційних, виникає інформаційне суспільство;
- 3) економічний – інформаційне суспільство виникає після значних економічних змін, що полягають у переході ключової ролі в

- економічній структурі від виробництва матеріальних благ до сфери послуг;
- 4) просторовий – в цьому плані акцент робиться на виникненні глобальних інформаційних мереж та формуванні мережевого суспільства, яке поєднує більшість цивілізованих суспільств по всьому світу;
 - 5) культурний – в основі якого твердження про те, що визначні зміни в культурній сфері на основі збільшення інформаційних потоків та їх значення в житті суспільства призводять до формування нового виду суспільства;
 - 6) теоретичний – критерій, відповідно до якого, виокремлення інформаційного суспільства слід робити не на основі збільшення кількості інформації, а на основі якісних змін у способах її використання [111, с. 67-68].

Вебстер стверджує, що використання кожного із зазначених критеріїв окремо є недоцільним і призводить до нечітких та не аргументованих висновків. Слід зазначити, що такий підхід є конструктивним, оскільки він розкриває фрагментованість та суб'єктивність вчень про інформаційне суспільство. Такий підхід зумовлює окремих дослідників обґрунтовувати виділення в рамках теорій інформаційного суспільства окремої наукової школи – правової [56, с. 50].

Концептуально важливим для даного дослідження в науково-теоретичному плані є обґрунтування сутності інформаційного суспільства іспанським філософом та соціологом Мануелем Кастельсом. На думку дослідника, в основі інформаційних відносин на початку XXI ст. лежать інформаційні мережі, зокрема Інтернет. Саме тому його концепція має назву Мережевого суспільства. Якщо інформація – це сьогоdnішній еквівалент електрики в індустріальну епоху, то Інтернет у наші часи можна порівняти як із електричною мережею, так і з електричною машиною завдяки

спроможності поширювати силу інформації всією цариною людської активності [53, с.1]. Кастельс стверджує, що інформаційна ера може звільнити силу розуму, а це суттєво збільшить продуктивність індивідів і призведе до формування більшої кількості вільного часу, дозволяючи індивідам досягнути духовних вершин та розширити їхню загальну свідомість. Такі зміни будуть позитивними, оскільки збільшать споживання ресурсів. Інформаційна ера, Ера споживання та мережеве суспільство є моделями, з допомогою яких можна описати сучасний стан нашого життя і спрогнозувати шлях його розвитку в майбутньому.

Однією із проблем дослідження теорії інформаційного суспільства, на думку М. Кастельса, є той факт, що більшість прогресивних змін, описаних її прихильниками по суті відбулися лише в одному сегменті світового суспільства – країнах соціального добробуту. При цьому кожне окреме суспільство пройшло свій, відмінний від інших, шлях інформаційного розвитку. Ці, досить суттєві, відмінності можна спостерігати, аналізуючи часові рамки окремих змін, структурні особливості економічного розвитку кожної країни тощо. Ця особливість наукового дослідження інформаційного суспільства стала приводом для потужної критики. Наукові опоненти даної теорії стверджують, що концепція інформаційного суспільства не знаходить свого підтвердження на практиці, оскільки, на їхню думку, перехід до якісно нового типу суспільної формації в реальності не відбувся. Наявними є лише кількісне збільшення інформаційних потоків у економічно розвинених країнах світу та насиченість інформацією суспільних відносин.

Враховуючи спільні особливості більшості концепцій інформаційного суспільства, слід зазначити, що питома частка змісту цих концепцій носить надзвичайно прогностичний, навіть футуристичний характер, про що навіть зазначають окремі науковці. Зокрема, Ю.Данько стверджує, що інформаційне суспільство – соціальна й футурологічна концепція, де основним фактором суспільного розвитку є виробництво й використання науково-технічної та

іншої інформації [43, с.78]. Якщо здійснити порівняльний аналіз соціально-економічних типів суспільного розвитку на різних історичних етапах, то можна зрозуміти, що знання та інформація в кожному із них займали важливу позицію. З іншої сторони, досвід сучасних умов розвитку суспільних відносин показує, що прогнози про тотальний перехід до сфери послуг, утворення глобального комп'ютеризованого суспільства, відмова від державних кордонів, формування високоосвіченого суспільства знань в своїх ідеальних формах не знайшли підтвердження на практиці. Натомість, станом на сьогодні, ми можемо спостерігати зростання значення промисловості та матеріального виробництва через необхідність забезпечення зростаючої кількості населення робочими місцями. Інформатизація та комп'ютеризація як її складова відбуваються лише в економічно-розвинених країнах світу, в той час як більшість нерозвинених країн змушені мати справу із більш нагальними проблемами (військові конфлікти, гуманітарна криза, відсутність питної води та їжі). Революція в плані зміцнення міжнародної співпраці держав, стирання державних кордонів сьогодні зустрічає опозицію у вигляді зростання націоналістичних рухів, мобілізації релігійних фундаменталістів, загострення міжнародних відносин та ін. Разом із підвищенням рівня освіти та наданням доступу до знань все більшій частині суспільства, можна спостерігати потужну поляризацію між високоосвіченою технократичною владою та іншою половиною суспільного організму, що порушує збалансованість у розподілі суспільних благ та можливостей особистого розвитку.

Однією із важливих ознак сучасного суспільного розвитку та характерною властивістю саме сучасного соціально-економічного стану слід назвати утворення глобальної мережі, що пов'язує практично всю територію планети комунікаційними каналами. Найважливішою властивістю таких комунікаційних каналів є можливість швидкого обміну ресурсами, в тому числі інформаційними, в реальному часі з будь-якої територіальної позиції

без обмежень у відстані та кількості. Це надає колосальні можливості в плані мобільності та пластичності соціально-економічного розвитку, пришвидшення інвестиційних процесів, взаємодії окремих економічних систем в реальному часі, потужної соціально-економічної синергії. Така мережева конфігурація завдяки новим інформаційним технологіям тепер може бути забезпечена в усіх видах процесів та організацій [86, с. 88]. Як стверджує М.Кастельс, мережі – дуже стара форма людської практики, але вони отримали нове життя в наші часи, ставши інформаційними мережами, що підживлюються Інтернетом [53, с. 1].

Важливо зазначити, що в науковій літературі розрізняють дві складові формування інформаційного суспільства: перша безпосередньо пов'язана з виробництвом знань, з їх генеруванням, збереженням, передачею, обробкою та використанням; друга – з організаційно-технічною діяльністю, яка створює умови для успішного функціонування першої складової (це виробництво електронно-обчислювальної техніки, програмного продукту, засобів зв'язку і телекомунікацій тощо [42, с. 133]. Тобто поняття інформаційного суспільства неможливо визначити без включення до нього організаційно-технічної складової у формі технології інформаційно-комунікаційних мереж. О.Г. Данільян стверджує, що інформаційне суспільство – це якісно новий етап соціотехнологічної еволюції суспільства, що формується в результаті довгострокових тенденцій попереднього соціально-економічного розвитку, який передбачає збільшення ролі інформації і знань, а також формування та споживання інформаційних ресурсів у всіх системах життєдіяльності суспільства за допомогою розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, що існують у глобальних масштабах [42, С. 22]. Тобто, вчений фактично виокремлює інформаційно-комунікаційні мережі та технології як один із ключових елементів інформаційного суспільства. Слід наголосити, що синергетичний характер знань та інформації, мережевий спосіб їх розповсюдження та здійснення

комунікаційних процесів є ключовою характеристикою інформаційного суспільства лише на сучасному етапі його розвитку, однак може змінюватися у процесі розвитку структури інформаційних правовідносин. Головними його елементами є вузли (окремі люди, групи людей, установи й організації) і гілки, які втілюють зв'язки між вузлами та розвиваються природно і довільно [89, с. 102].

Мережі як організаційні засоби мають неабиякі переваги через властиві їм гнучкість та адаптаційність – принципові якості для виживання й успіху в довкіллі, що жваво змінюється [53, с. 1]. Тому, разом із визнанням зростання кількості та ролі інформаційних ресурсів та знань, іншим ключовим елементом концепції інформаційного суспільства необхідно назвати глобальну інформаційну мережу – як сукупність інформаційно-комунікаційних технологій, що зумовили безпрецедентні можливості у розповсюдженні інформаційних ресурсів та знань, звільняючи їх від просторових обмежень та надаючи необмежену часово-просторову сферу для розвитку їхнього потенціалу. Існування й подальший розвиток ІС ґрунтується на інтеграції знань та створених із застосуванням інтелектуальних технологій інформаційно-комунікаційних технологіях, здатних забезпечувати вільні комунікації [92, с. 19].

Однак, серед фахівців висловлюється думка, що параметри технічного прогресу ще не є показниками відповідного суспільного розвитку: самі по собі дані мобільного зв'язку ще не свідчать про розвиток інформаційного суспільства, а зростання кількості підключень до Інтернет ще не є показником нової суспільної якості [103, с. 73]. Саме концентрація на інформаційно-технологічній складовій стала фундаментом для формування концепції суспільства знань, де основна увага приділяється вже економічним, соціальним, культурним ознакам та тенденціям розвитку інформаційних відносин. Проте, необхідно сказати, що концепція суспільства знань має прогностичний, футурологічний характер і концентрується в основному на

освітній та культурній складових розвитку суспільних відносин. Вона не спроможна концептуально відобразити сучасний стан розвитку інформаційних правовідносин в усіх його аспектах та формах вираження.

У вітчизняних концепціях інформаційного суспільства основним елементом продовжує залишатися інформація як об'єкт інформаційно-комунікаційних відносин та трансформація такого суспільства у суспільство знань. Наприклад, В.І. Пожувєв зазначає, що інформаційне суспільство – суспільство, у якому більшість працюючих займається виробництвом, збереженням, переробкою і реалізацією інформації, особливо вищої її форми – знання [84, с. 7]. Більшість концепцій вітчизняних науковців мають спільну основу у формі об'єктивізації інформаційного ресурсу. Безперечно, з даною позицією слід погодитися, адже в епоху глобалізації за умови тотального поширення комунікаційних систем інформація посідає провідне місце у формуванні ціннісних та ідеологічних структур [107, с. 120]. Однак, існують також концепції, що основну увагу звертають на зв'язки та комунікації, що надають додаткового змісту інформаційному суспільству та дозволяють ґрунтовніше зрозуміти природу цієї соціальної організації. Зокрема, на думку М.Ю. Максименюк, нова соціальна форма – мережеве суспільство набуває обрисів на всій планеті, хоча й різниться конкретними виявами і має значні відмінності щодо свого впливу на життя людей та вимагає нових гнучких процедур інституціонального регулювання [66, с. 182].

Все більше науковців зосереджують свої наукові роботи на дослідженні правових засад функціонування інформаційної сфери держави. Зокрема, О.В. Данільян проводить аналіз політико-правових основ інформаційного суспільства, до яких він відносить: діалектично пов'язані з розвитком інформаційного суспільства процеси демократизації і становлення громадянського суспільства, регуляторна діяльність держави, яка відіграє провідну роль у формуванні нового суспільства через розробку і реалізацію національної та міжнародної державної інформаційної політики й

інформаційного права, процеси інформатизації органів державної влади (проект «електронного уряду», діяльність недержавних структур, асоціацій, об'єднань, що сприяють розвитку інформаційного суспільства) [42, с. 76-77].

Висновки до Розділу 1. Отже, на основі вищезазначеного аналізу можна зробити такі висновки:

- Концепція інформаційного суспільства виникла на початку 60-х рр. ХХ століття незалежно в кількох наукових середовищах. Інформаційне суспільство розглядається в теоретичному плані як новий тип, форма чи модель пост-індустріального суспільства. Суспільство знань є окремою науковою концепцією та відображає культурно-освітній вимір розвитку інформаційних відносин.
- Ключовою ознакою розвитку інформаційних правовідносин та інформаційного суспільства, що забезпечує його інтегральне значення в системі держави і права, є утворення інформаційно-комунікаційних мереж горизонтального характеру. Здатність таких мереж до створення ефективних комунікативних зв'язків, можливість самовідтворення, самозабезпечення та самооновлення є передумовами кардинальних змін в системі правових відносин, політичного управління, місцевого самоврядування, національної безпеки та ін.
- Під поняттям інформаційного суспільства слід розуміти якісно нову, структурно-специфічну форму пост-індустріального суспільства, в якому інформація та інформаційні ресурси, що поширюються через глобальні інформаційно-комунікаційні мережі на основі інформаційно-комунікаційних технологій, є ключовим джерелом та продуктом соціальної, економічної, культурної діяльності та розвитку суспільних відносин в умовах динамічного середовища і загальної глобалізації.

- Інформація є фундаментальною категорією для функціонування та розвитку інформаційного суспільства, становить засіб зв'язку для окремих його структурних елементів. Під інформацією слід розуміти певні дані або сукупність даних, які виражені через матеріально-технічні засоби та спрямовані на здійснення комунікації шляхом їхньої передачі від комунікатора до реципієнта.
- На основі набору легальних та доктринальних дефініцій можна сформулювати наступне визначення поняття інформації: інформація – це певні дані або сукупність даних, які виражені через матеріально-технічні засоби та спрямовані на здійснення комунікації шляхом їхньої передачі від комунікатора до реципієнта.
- Інформація та інформаційні ресурси відіграють значну роль у розвитку суспільних правовідносин на всіх етапах історичного розвитку, однак в умовах глобалізаційних процесів і тотальної інформатизації вони стають найбільш поширеним та цінним об'єктом таких відносин і виступають ключовим продуктом у системі соціально-економічного обміну.
- Ознаки інформаційного суспільства відображають його характерні особливості та надають основу для відмежування від інших типів та форм суспільного розвитку. До основних ознак ІС слід відносити такі:
 - 1) об'єднання соціально та економічно розвинених суспільств в єдину систему за допомогою глобальних інформаційно-комунікаційних мереж;
 - 2) інформація є ключовим ресурсом, що забезпечує розвиток суспільних відносин;
 - 3) значне розширення сфери послуг в структурі економіки в поєднанні із поступовою стабілізацією розвитку первинного та вторинного секторів економіки;
 - 4) об'єднання суспільства в єдину глобальну общину за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій;
 - 5) боротьба за світовий інформаційний вплив;
 - 6) виникнення сфери віртуальної реальності як окремого простору для співжиття та комунікації;
 - 7) зміна вертикального вектору

політики держави на горизонтальний; 8) збільшення поляризації між інформаційною елітою та інформаційними аутсайдерами та ін.

- Інформаційне суспільство формується на основі специфічної структурної моделі, що відображає мережевий характер його відтворення. До структурних основ інформаційного суспільства слід включати такі елементи: 1) інформаційно-комунікаційні технології та мережі; 2) інформаційні відносини; 3) інформаційні норми; 4) інформаційна свідомість; 5) інформаційна культура; 6) інформаційна наука та освіта; 7) інформаційна політика; 8) інформаційне право; 9) інформаційна економіка та ін.
- Взаємодія інформаційного суспільства із державою та правом має амбівалентну природу. З однієї сторони, розвиток інформаційних правовідносин став каталізатором до суттєвих змін у системі юридичних та політичних знань. Розуміння сутності інститутів державної влади, громадянського суспільства, демократії як інструментів соціально-економічного та духовного забезпечення людини, засобу для досягнення загального добробуту, є можливим лише завдяки універсальному та плюралістичному характеру інформаційного суспільства. Інформаційні технології та інформаційно-комунікаційні мережі дозволили звільнити потенціал об'єднаних інформаційних ресурсів без перешкоджання бар'єрів соціальної ієрархії. З іншої сторони, ефективного вирішення потребують проблеми відсутності єдиних орієнтирів у способі розвитку інформаційних правовідносин, забезпечення збереження національного змісту та правосвідомості, національної безпеки та правопорядку в процесі розвитку правових засад інформаційного суспільства. Саме аналіз таких проблем буде предметом дослідження наступних розділів.

Розділ 2. Організаційно-правові засади інформаційного суспільства.

2.1. Громадянське суспільство як простір для функціонування інформаційних правовідносин.

Громадянське суспільство є однією із правових засад розвитку інформаційного суспільства та інформаційних правовідносин. Обидві конструктивні моделі володіють спільними ознаками та існують для досягнення спільної соціально-політичної мети – забезпечення функціонування, охорони та захисту прав та інтересів суб'єктів суспільних правовідносин. Якщо розглядати комунікативний процес та утворення інформаційно-комунікаційних мереж як основу концепції інформаційного суспільства, то слід зазначити, що ці характерні особливості також притаманні й розвиненому громадянському суспільству. Інформаційно-комунікаційна взаємодія сукупності автономних недержавних організацій з метою захисту своїх прав та інтересів становить сутність такого суспільства. Класичні засоби комунікації, як то: радіо, телебачення, телефон, - у ХХ столітті з появою комп'ютерної техніки доповнилися новітнім обладнанням телетрансляційних транскордонних комп'ютерних систем зв'язку (ТКСЗ), які оповили світ, стали рушійною силою в становленні засад інформаційного і громадянського суспільства [30, с. 2]. Таким чином, можна стверджувати, що інформаційне суспільство це вид громадянського суспільства, в якому на передній план виступають інформаційно-комунікаційні відносини та розвиток сфери ІКТ.

Концепція громадянського суспільства є однією із найбільш фундаментальних категорій в науці про державу та право. Перші спроби

дослідження природи громадянського суспільства були здійснені в епоху еллінізму, оскільки сама ідея громадянського суспільства знайшла філософське обґрунтування ще у працях Платона та Арістотеля, хоча словосполучення «громадянське суспільство» для позначення суспільства особливої якості почало застосовуватися з XVII ст. (в працях Г.Гроція, Т.Гоббса, Дж. Локка) [60, с. 11]. Однак, як цілісну наукову теорію громадянське суспільство почали розглядати вчені та філософи епохи Відродження та Нового часу. В сучасній державно-правовій науці громадянське суспільство – це сукупність недержавних добровільних організацій та окремих індивідів, які на основі мережі взаємозв'язків і міжособистісних стосунків формують волю та інтереси громадян, втілюючи їх у реальність. До основних ознак громадянського суспільства слід віднести такі особливості як:

- відокремленість від державного апарату, автономність та добровільність як основні принципи утворення та діяльності даної системи;
- основна мета – представлення, охорона та захист прав та інтересів громадян;
- мобільність та динамічність діяльності, зумовлена використанням ІКТ;
- наявність різноманітних інституцій та способів комунікації, суспільного простору, засобів масової комунікації;
- орієнтація на створення правової соціальної держави;
- наявність ефективних форм контролю за дотриманням законодавства та діяльністю органів державної влади.

Виникнення ефективно діючої моделі громадянських правовідносин в XXI столітті нерозривно пов'язане із формуванням глобальних комунікаційних мереж, побудованих на демократичних засадах вільної участі. Серед усіх прав вплив ІКТ є найбільш помітним щодо громадянських і політичних прав людини, зокрема свободи вираження поглядів, свободи думки і світогляду,

права на честь і гідність, права на повагу до приватного і сімейного життя, права брати участь в управлінні державними справами, свободи мирних зібрань та асоціацій, свободи пересування [101, с. 20]. Критична та ініціативна опозиція державній владі, яка притаманна таким мережам, є визначальною ознакою як інформаційного, так і громадянського суспільства. Інформаційне суспільство активно сприяє формуванню, розвитку правосвідомості як окремого індивіда, так і всього суспільства, шляхом спонукання держави до встановлення вільного доступу до правової інформації, інформації про діяльність органів державної влади [73, с. 134]. В першу чергу, це зумовлено інтенсивним розвитком сфери ІКТ, зокрема розростання кількості транскордонних комп'ютерних систем зв'язку (ТКЗС), за допомогою яких відбувається комунікація між окремими автономними елементами інформаційного суспільства. Сьогодні, під впливом ІКТ та ТКЗС суспільство демократизується, відбувається становлення інституцій громадянського суспільства, в якому громадяни дедалі більш активно впливають і формують напрями дій владних структур, прискорюють економічне зростання своїх країн [30, с. 2].

На стику інформаційного та громадянського суспільства виникають інформаційні правовідносини, які є особливим видом суспільних відносин, які опосередковані правовими нормами та охороняються владним примусом. Слід зазначити, що суб'єктами інформаційних правовідносин є не всі учасники власне інформаційних суспільних відносин, а лише ті, які наділені відповідними правами та обов'язками. Інформаційні права, інтереси та інформаційні обов'язки становлять зміст інформаційних правовідносин. На думку окремих дослідників, інформаційно-правові відносини регулюють та охороняють в основному публічно-правові інтереси, що виникають у процесі інформаційної діяльності органів публічної адміністрації [54, С.60]. Проте слід визнати такі твердження необ'єктивними, оскільки діяльність органів публічної адміністрації є лише незначною сферою суспільного життя, в якій

розвиваються інформаційні правовідносини. Наприклад, відносини, пов'язані із діяльністю засобів масової інформації (ЗМІ), створенням та використанням об'єктів права інтелектуальної власності, захисту комерційної таємниці на підприємстві становлять питому частку всього масиву інформаційних правовідносин.

Зважаючи на відсутність законодавчого визначення поняття інформаційних відносин, в науковій літературі більшість авторів здійснює дефініцію цього поняття через визначення основних форм взаємодії суб'єкта та об'єкта інформаційних правовідносин, яким є інформація. В.С. Політанським інформаційні правовідносини розуміються як урегульовані правовими нормами суспільні відносини, які виникають з приводу інформації, сторони якого виступають як носії взаємних прав та обов'язків, установлених і гарантованих інформаційно-правовою нормою [85, с. 56]. О.М. Селезньова стверджує, що під інформаційними правовідносинами доцільно розуміти вид правових відносин, які проявляють себе як однорідні зв'язки між державою, державними органами, юридичними та фізичними особами, об'єднаннями громадян, що здійснюються на внутрішньодержавному та міждержавному рівнях в інформаційній та інших сферах з приводу створення, поширення, знищення, зберігання, охорони і захисту інформації та носять нормативно-комплексний характер [95, с. 309].

Окремі автори ідентифікують статус інформаційних правовідносин, протиставляючи їх схожим за змістом цивільним правовідносинам. Відокремленість та відмінність змісту інформаційно-правових відносин від майнових та інших цивільно-правових відносин базується, перш за все, на неможливості поширення нормативно-правових положень виключно цивільного права на такі окремі види інформаційної діяльності як поширення інформації, захист інформації, пошук інформації [81, с. 83].

Таким чином, інформаційні правовідносини можна визначити як вид правовідносин, які виникають з приводу створення, використання, поширення, охорони та захисту інформації та інформаційних ресурсів.

Глобальний характер інформаційно-комунікаційних мереж, прискорення розвитку інформаційних технологій, їх ускладнення зумовлює проблему визначення меж правового регулювання інформаційних відносин в умовах тотальної інформатизації суспільного життя. Наочним прикладом даної проблеми є питання регламентації сфери мережевих відносин, зокрема, Інтернет-відносин. Принципи демократичності, свободи думки і поглядів, плюралістичності інформаційних правовідносин створюють ідейний бар'єр для засобів правової регламентації і унеможливають будь-який владний контроль функціонування інформаційно-комунікаційних мереж. Саме тому В.О. Кір'ян пропонує теоретичні підходи до правового регулювання розвитку інформаційного суспільства:

- скептичний підхід, за якого висловлюються думки щодо неможливості урегулювання суспільних інформаційних відносин через їхню надзначну структурованість і динамічність;
- критичний підхід, засновано на аналізові реальних тенденцій розвитку інформаційного суспільства та критичного ставлення до відсутності нормативно-правової бази щодо регулювання нових суспільних відносин;
- нігілістичний підхід, за якого висловлюється думка про неспроможність права регулювати суспільні інформаційні відносини, а також нездатність та неефективність права як регулятора суспільних інформаційних відносин;
- конструктивний підхід, за якого пропонується ухвалити Інформаційний кодекс, сформулювати систему правового регулювання інформаційних відносин (відносин у сфері інформації) [56, с. 52-53].

Слід зазначити, що застосування критичного та нігілістичного підходів сьогодні є неактуальним та неефективним. Передбачення футурологів та теоретиків розвитку інформаційних технологій не витримують перевірку практикою. Демократичний, нейтральний характер інформаційного простору нівелюється шляхом маніпуляцій інформаційними ресурсами. Загрози порушення приватності, прав інтелектуальної власності, тотальна залежність від інформаційних технологій та інші проблеми використовуються з метою вчинення інформаційних правопорушень. Звідси, можна виснувати, що державне втручання у розвиток інформаційно-правових відносин є виправданим та необхідним. Тому конструктивний підхід до регулювання інформаційної сфери суспільного розвитку є сьогодні найбільш оптимальним. Сьогодні ми бачимо, що за умови подальшого збереження неурегульованості правом інформаційних відносин, фактично інформаційне суспільство формує всі передумови для розвитку нового виду тоталітаризму – інформаційного [99, с. 77].

Концептуальною проблемою в контексті функціонування громадянського суспільства, зокрема, його взаємодії із окремими елементами інформаційного простору, є правова регламентація функціонування та розвитку електронних інформаційно-комунікаційних мереж. Питання регулювання кіберпростору потребує відповідного законодавчого та організаційно-правового реформування. Інтернет-мережі є фундаментальним засобом комунікації у процесі функціонування громадянського суспільства. Особливо актуальним є дослідження Інтернету на предмет його правового регулювання, оскільки, розвиваючись у суспільстві, інтернет-відносини є дуже розгалужені, але нормативного закріплення не мають, а отже, можуть бути в будь-який момент порушені, деформовані або навіть носити злочинний характер [95, с. 320]. Інтернет є сукупністю комп'ютерних інформаційних технологій, що об'єднані телекомунікаційною мережею. Жоден суб'єкт правовідносин в міжнародному або національному масштабі не володіє правами на

управління даною мережею. Це зумовлює складність інструментального використання правових засобів для регламентації суспільних відносин, зокрема інформаційних, в даній сфері. Для більшості користувачів інтернет-комунікацію забезпечують організації інтернет-провайдерів. Вони входять до переліку суб'єктів, які залучені у процес надання доступу до інформаційних ресурсів у мережі Інтернет. Сюди слід віднести таких суб'єктів як: 1) створювачі контенту – створюють матеріал для завантаження на вебсайт; 2) інтернет-хости – надають вебсайт (простір для інтернет-контенту) і контроль над завантаженим матеріалом; 3) провайдери інтернет-сервісу – надають технологічні послуги для доступу до мережі Інтернет. Звідси, можна стверджувати, про існування інституційних підстав для запровадження правової регламентації функціонування мережі Інтернет. Застосування правових засобів є особливо актуальним у зв'язку із високим рівнем правопорушень у таких сферах як право інтелектуальної власності, захист прав споживачів, розповсюдження неправомірного інформаційного контенту, захист персональних даних, електронна комерція та ін.

Інтернет-відносини – це новий тип суспільних відносин, що виникають, змінюються і припиняються у кіберпросторі [49, с. 8]. Інтернет-відносини проникають у всі сфери суспільного життя. Тому, на сьогодні вони є невід'ємним аспектом функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування. Зокрема, прикладом цього є проведення Міжнародних фестивалів з участю впливових суб'єктів у сфері мережевих інформаційних спільнот, які забезпечують вираження суспільних проблем на локальному рівні та визначення шляхів їхнього вирішення [87]. Форуми такого спрямування дозволяють кардинальну реорганізацію системи адміністративно-правового управління у бік зростання її демократичності, ефективності та мобільності.

Відносини, що виникають з приводу функціонування мережі Інтернет (Інтернет-відносини), характеризуються такими ознаками: 1) обмін

інформації відбувається в електронній цифровій формі; 2) віддаленість суб'єктів цих відносин у просторі; 3) наявність суб'єктів, які не ініціювали ці відносини, проте мали організаційно-технічну можливість справити вплив на них; 4) використання програмного забезпечення, технічних стандартів і протоколів; 5) схильність цих відносин до саморегуляції; 6) технологічна складність мережі Інтернет; 7) поширені можливості порушення інформаційних прав суб'єктів цих відносин; 8) технічний, культурний і освітній ценз суб'єктів цих відносин [47, с.11]. Необхідність поміщення у правове поле інтернет-відносин зумовлена їхнім фундаментальним значенням як платформи для розвитку громадянського суспільства. Інтернет сьогодні став засобом комунікації недержавних об'єднань громадян, окремих організацій та осіб, що забезпечують артикуляцію громадської думки та громадських потреб в їх чистому вигляді, уникаючи деформації з боку інститутів державної влади. Важливість соціальних мереж та Інтернету загалом у здійсненні Революції Гідності важко переоцінити; відкриті листи і відеозвернення до влади, що публікуються у глобальній мережі; створення інтернет-проектів для формування політичної культури суспільства [73, с. 132-133]. Інформаційне суспільство та інформаційно-комунікаційні мережі забезпечують автономність, самостійність та плюралізм для розвитку інститутів громадянського суспільства.

На сучасному етапі розвитку інформаційних правовідносин інтернет-відносини набули надзвичайно широкого поширення, зважаючи на їхню зручність та ефективність використання. Це зумовлює необхідність об'єднання сукупності норм, які регулюють вищезазначені відносини у єдину правову конструкцію. Пропонується утворення окремої підгалузі інтернет-права, або виокремлення із інформаційного права окремого інституту інтернет-права. Тому актуальними на даний час є прийняття єдиного законодавчого акта, що б врегульовував відносини, пов'язані з використанням інтернету (ЗУ «Про мережу Інтернет») або регламентація

таких відносин в окремому розділі кодифікованого акта (Кодекс України про інформацію»).

Відсутність належного нормативно-правового регулювання у сфері кіберпростору стає причиною невизначеності правового статусу засобів масової інформації, що функціонують у мережі Інтернет. Зважаючи на високий рівень політизації та контрольованості загальнодержавних ЗМІ, їхні недержавні самостійні відповідники створюють необхідний інформаційний простір для незалежної, політично незаангажованої суспільної думки та громадського обговорення суспільних проблем та векторів їхнього розвитку. Важливим аспектом ефективної реалізації державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства залишається питання інформаційної відкритості органів влади та місцевого самоврядування, що неможливо забезпечити без дійсно незалежних суспільних засобів масової інформації [71, с. 93]. Без забезпечення охорони та захисту Інтернет-ЗМІ, зрівнювання їх правового статусу, інформаційна сфера не виконуватиме свого фундаментального завдання – створення платформи для функціонування та розвитку громадянського суспільства. Співробітництво або опозиція, консультування або навіть протистояння відбуваються відкрито й виключно в межах правового поля держави [61, с. 154].

Розвиток громадянського суспільства та інтеграція сфери ІКТ у функціонування системно важливих суспільних відносин зумовлює необхідність виконання на загальнодержавному рівні наступних завдань: 1) реформування системи інформаційного законодавства, зокрема прийняття Інформаційного кодексу; 2) переорієнтація урядової політики держави на сферу інноваційних ІКТ; 3) формування технократичного кадрового потенціалу, орієнтованого на забезпечення соціальних послуг; 4) забезпечення ефективного розвитку та функціонування недержавних організацій, громадських рухів та платформ; 5) децентралізація інформаційного простору держави; 8) законодавчий перегляд та оновлення

переліку інформаційних правопорушень, встановлення належної відповідальності за їх порушення; 9) створення законодавчих програм ефективного розвитку інформаційної складової суспільних відносин; 10) забезпечення ініціативи органів місцевого самоврядування у регламентації інформаційних правовідносин та співпраці з інститутами громадянського суспільства на місцевому рівні та ін.

2.2. Нормативно-правове забезпечення функціонування інформаційних правовідносин.

Інформаційні відносини стали предметом правового регулювання у період кінця XX – початку XXI ст. Саме в цей час відбулося становлення принципів функціонування інформаційної сфери, затвердження основних міжнародно-правових актів з метою регламентації розвитку і функціонування інформаційного суспільства, визначення ефективних шляхів побудови глобального інформаційного простору. Слід зазначити, що конфлікт між потребою забезпечення належної охорони інформаційних прав і свобод, правової регламентації інформаційної сфери, та сферою приватного життя громадян став головною тенденцією розвитку законодавчого процесу у сфері інформаційних правовідносин. Зважаючи на свободу створення, використання та поширення інформації як фундаментальний принцип інформаційного суспільства, охоплення правовими засобами інформаційної складової суспільних відносин за аналогією із цивільним, кримінальним або адміністративним правом, видається об'єктивно неможливим та технічно недоцільним. Це стосується як національної правової системи так і міжнародного інформаційного права.

Міжнародне право, виходячи з його наднаціональної природи, повинно виконувати низку функцій в глобальному інформаційному суспільстві: координуючу (інтернаціоналізації, інтеграції) – щодо вироблення єдиних правил поведінки в інформаційній сфері на міждержавному рівні; регуляторну – спрямовану на упорядкування міжнародних інформаційних обмінів між недержавними акторами транснаціональних інформаційних відносин; забезпечувальну – щодо дотримання державами правил поведінки в інформаційній сфері в цілому та в кіберпросторі, зокрема; охоронну – з підтримання міжнародного правопорядку в інформаційній сфері та покарання його порушників [78, с. 188]. Орієнтація національної інформаційної політики на завдання інтеграції вітчизняного законодавства у міжнародно-правові норми, зокрема, європейський інформаційний простір, зумовлює необхідність теоретико-правового аналізу тенденцій міжнародного інформаційного права.

Значний масив нормативного підґрунтя правової регламентації розвитку інформаційного суспільства на міжнародному рівні включає такі нормативні акти як: 1) Резолюції ГА ООН – Резолюція ГА ООН № 55/2 «Декларація Тисячоліття» від 8 вересня 2000 р., Резолюція ГА ООН № 57/238 щодо всесвітньої зустрічі на вищому рівні з питань інформаційного суспільства від 20 грудня 2002 р. та ін.; 2) Доповіді і записки Генерального Секретаря ООН – А/54/849 «Інформаційні технології» від 1 травня 2000 р., А/55/75 «Розвиток і міжнародне співробітництво в XXI столітті: роль інформаційної технології в контексті заснованої на знаннях глобальної економіки» від 22 травня 2000 р. та ін.; 3) Доповіді Цільової групи ІКТ – Доповідь наради експертів високого рівня з інформаційної та комунікаційної технології від 17-20 квітня 2000 р., Доповідь групи експертів високого рівня з інформаційної і комунікаційної технології від 22 травня 2000 р. та ін.; 4) Інші акти – Женевська декларація принципів «Побудова інформаційного суспільства – глобальне завдання в новому тисячолітті» від 12 грудня 2003 р., Женевський план дій від 12 грудня

2003 р., «Європейське інформаційне суспільство задля розвитку зайнятості» від 2010 р. тощо.

Ефективна інтеграція нормативно-правових основ інформаційного суспільства до умов інформаційного простору міжнародних союзів, зокрема, ЄС потребує включення до завдань інформаційної політики держави-учасника адаптацію інформаційного законодавства до програм та концепцій, що є визначальними документами у межах європейського простору. Однією із таких концепцій розвитку є Електронна Європа (eEurope) – ініціатива Європейської Комісії, що була започаткована в грудні 1999 року та виражена у прийнятті документу «Електронна Європа – інформаційне суспільство для всіх». Головними напрямками ініціативи є:

- надання доступу до цифрових технологій та Інтернету кожному громадянину, кожній оселі, школі, підприємству та державній установі;
- подолання цифрової неосвіченості у Європі через культуру підприємництва, відкрити до застосування нових інформаційних технологій;
- забезпечення соціальної лояльності до інформаційного суспільства.

На виконання цих напрямів було виділено такі головні сектори:

1. надання молоді переваг від впровадження інформаційного суспільства;
2. дешевший доступ до Інтернету;
3. прискорення впровадження електронної комерції;
4. швидкий інтернет для дослідників і студентів;
5. смарт-карти для безпечного електронного доступу;
6. інвестування високотехнологічних підприємств;
7. надання інвалідам можливостей, що надає інформаційне суспільство;
8. здоров'я онлайн;

9. інтелектуальний транспорт;
10. впровадження електронного уряду.

Нормативно-правові основи функціонування інформаційного суспільства на національному рівні формувалися з урахуванням принципів ряду міжнародних правових документів і на сьогодні становлять значний масив нормативно-правових актів законодавчого та підзаконного характеру. Інформаційне законодавство України є складною сукупністю нормативно-правових актів, які регулюють різноманітні сфери суспільного життя та містять норми практично будь-якої галузі права. Серед основних елементів системи національного інформаційного законодавства слід виокремити такі рівні:

- 1) Закони України – «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р., «Про національну програму інформатизації» від 4 лютого 2004 р., «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» від 9 січня 2007 р. та ін.;
- 2) Постанови ВРУ – «Про проведення парламентських слухань із питань розвитку інформаційного суспільства в Україні» № 2488-IV від 17 березня 2005 р., «Про Рекомендації парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні» № 3175-IV від 1 грудня 2005 року та ін.;
- 3) Акти Президента України – «Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації» № 212/2012 від 24 березня 2012 р., «Про Доктрину інформаційної безпеки України» № 47/2017 від 26 грудня 2016 р. та ін.;
- 4) Акти КМУ – Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні» № 2250-р від 13 грудня 2010 р., Постанова КМУ «Про запровадження Національної системи індикаторів розвитку інформаційного суспільства» № 1134 від 28

листопада 2012 р., Розпорядження КМУ «Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні» № 386-р від 15 травня 2013 р. та ін.;

5) Інші нормативно-правові акти органів виконавчої та судової влади.

На сьогодні існує потреба в розвитку нових напрямків державної інформаційної політики, зокрема, не останнє місце займає реформування інформаційного законодавства з урахуванням міжнародних стандартів [63, с. 40]. Це зумовлено відсутністю системної політики впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у процес державного управління, декларативним змістом більшості нормативно-правових актів та кризою у формуванні єдиного бачення сутності розвитку інформаційного суспільства. В першу чергу це є наслідком прийняття окремих нормативно-правових актів у різні періоди формування національного інформаційного простору, що створює значні колізії у процесі розуміння окремих принципів функціонування інформаційної сфери, правової термінології, засад правозастосування інформаційно-правових норм. Наприклад, у законах України «Про інформацію», «Про телекомунікації», «Про захист економічної конкуренції» містяться три різні визначення поняття «інформація». Десятки законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів містять численні дублювання одних і тих самих положень, формуючи в той самий час абсолютно різні цілі та шляхи досягнення цілей інформаційної політики. Зокрема, основні напрями державної політики у сфері телекомунікацій свого часу розроблено без урахування реальних ринкових відносин, без комплексного підходу до їх реалізації, отже не відповідають умовам сьогодення [42, с. 137].

Погляди на способи вдосконалення системи інформаційного законодавства в Україні суттєво відрізняються. Наприклад, на думку В.О. Ніколаєва, 50 % фахівців вважає, що не потрібно створювати нові закони у сфері інформатизації, а систематизувати вже існуючі, об'єднавши їх у

Кодекс України про інформацію, який має чітко визначити об'єкт, предмети інформаційного права, суб'єкти інформаційних правовідносин, правовий режим доступу до інформації, включаючи доступ до публічної інформації, персональних даних, державної та іншої, передбаченої законом таємниці [77, с.103].

Прийняття Інформаційного кодексу України є дискусійним питанням. Перші спроби розпочати даний процес були запропоновані у 1995 р. Національним агентством з питань інформатизації при Президентові України. В подальшому така ініціатива містилась у низці нормативно-правових актів, як законодавчого, так і розпорядчого характеру, а також окремих проектах модельного характеру, серед яких слід виокремити: проект Інформаційного кодексу України (Державний комітет інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України, 2001 р.), проект Кодексу України про інформацію (В.С.Цимбалюк, 2003 р.), проект модельного Інформаційного кодексу (розробники – О.Баранов, І.Жиляєв, М. Родионов, 2005 р.). В цілому, в середовищі фахівців вже давно сформувалася думка, що сукупність правових норм у сфері інформаційних відносин, визначених у законах і підзаконних актах, дозріла за кількістю до критичної маси, яка дає змогу здійснити перехід законодавства до нової якості [45, с. 210]. Прийняття Інформаційного кодексу також розглядається як одне із пріоритетних завдань у ЗУ «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» та у «Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні» від 2013 року. Однак, відсутність законодавчої ініціативи та належного фінансового забезпечення унеможливили кодифікацію інформаційного законодавства в єдиному нормативному акті. Наявність інформаційних відносин у багатьох аспектах людської діяльності за суттєвої різниці між визначеннями як власне поняття інформації, так і її ролі в суспільних відносинах, а також часто міжгалузевий характер відносин ускладнюють процеси систематизації інформаційного права та вироблення

для нього єдиних узагальнених систематизуючих критеріїв [55, с. 103]. У цьому сенсі, ЗУ «Про інформацію» є недосконалим нормативно-правовим актом. Перелік принципів інформаційних відносин, зазначений в цьому законодавчому акті є неповним. При цьому, на думку багатьох науковців, необхідним є детальне законодавче визначення змісту кожного із цих принципів за аналогією із принципами кримінального права, визначеними у ККУ. Слід зазначити, що єдиний законодавчий акт не спроможний виконати завдання регламентації високо динамічної системи інформаційних правовідносин.

Значних доопрацювань потребує законодавча регламентація сфери інформаційно-телекомунікаційних правовідносин, зокрема визначення правового статусу електронних ЗМІ. В країнах, що розвиваються ЗМІ відіграють вирішальну роль для всього суспільства, бо вони дозволяють при відсутності законодавчих засобів стримування маніпулювати суспільною думкою та надавати некоректну інформацію, що є важливим порушенням стану національної безпеки [100, с. 93]. На сьогодні такі важливі суб'єкти поширення масової інформації як інтернет-ЗМІ перебувають поза правовим полем і фактично здійснюють свою діяльність без будь-якого правового регулювання. Існує нагальна потреба в розробці правових, економічних і організаційних механізмів для забезпечення в діяльності ЗМІ балансу інтересів особистості та держави, недопущення їх монополізації, сприяння ефективному виконанню функції об'єктивного і неупередженого інформування суспільства про події внутрішнього та міжнародного життя [33, с. 5].

Невизначеним є правовий статус Інтернет-відносин. Основна причина наявної на сьогодні в теорії права неоднозначності відносно регулювання суспільних відносин, пов'язаних з Інтернет-мережами, полягає в тому, що зовсім необгрунтовано як єдиний предмет досліджень розглядаються й Інтернет як телекомунікаційна підсистема інформаційної інфраструктури, і

інтернет (як засіб для реалізації найрізноманітніших функцій різних видів діяльності) [29, с. 160]. Інформаційно-комунікаційні системи та мережі на сьогодні є рушіями розвитку інформаційного суспільства. Вони становлять його інфраструктуру, тому їх слід розглядати як особливий елемент правових основ інформаційних відносин у суспільстві. І поки не будуть нормативно визначені умови надання державних інформаційних ресурсів через Інтернет, питання визначення їх вартості, зобов'язання державних органів щодо інформування громадян буде стримуватися [63, с. 38].

Потенціал електронних інформаційно-комунікаційних мереж є недостатньо усвідомленим практично на всіх рівнях органів державної влади та місцевого самоврядування. Інформаційні ресурси, що забезпечують інформування суспільства про діяльність державного апарату є у багатьох випадках примітивними, статичними та потребують підвищення рівня мультимедійності та інтерактивності у своєму функціонуванні. Таким чином, можливості електронної взаємодії та потенціал інформаційного розвитку громадянського суспільства не використовуються в повному обсязі. Сьогодні виявляється, зокрема, що через недоліки у правовому регулюванні інформаційної сфери, корумпованість, низькі професійні якості та застарілі стандарти управлінської діяльності вагомою загрозою в інформаційній сфері стають іноді самі органи державної влади через свої дії або бездіяльність [30, с. 4].

Аналіз ряду теоретичних напрацювань та практики розвитку інформаційних правовідносин показують наявність недооцінки законодавцем такої сфери віртуальної економіки як обіг електронної крипто-валюти. Цей сегмент суспільно-правових відносин є рушієм розвитку інформаційної економіки та активного впровадження засобів ІКТ у функціонування підприємницької діяльності в Україні. Широке використання електронних грошей веде до формування нової системи розрахунків і потужної фінансової надбудови, що зумовлює, з одного боку, нові можливості зростання, а з

іншого, - адаптацію національного законодавства до норм Європейського Союзу, які діють у фінансовому секторі економіки [48, с. 23]. В умовах активного зростання популярності електронних грошей в Україні виникає необхідність внесення суттєвих змін у систему банківського законодавства. Електронний бізнес є одним із стратегічних векторів розвитку національної економіки та одночасно потенційним джерелом податкових надходжень до бюджету [67, С. 154]. Необхідними є комплексні зміни податкового законодавства з метою регламентації сфери електронного інформаційного бізнесу, визначення правового статусу учасників даних правовідносин, механізмів їх контролю та звітності та ін.

Окремою сферою нормативно-правового забезпечення розвитку інформаційного суспільства є інформаційна безпека. В умовах динамічної трансформації інформаційних відносин, виникнення та вдосконалення нових способів вчинення суспільно-небезпечних діянь, кримінально-правове забезпечення в інформаційному суспільстві потребує докорінних змін. Це стосується перш за все внесення у КК нових складів злочинів інформаційного характеру та вдосконалення наявних кримінально-правових норм. Безперечно, Закон про кримінальну відповідальність включає широкий спектр складів злочинів інформаційно-правового характеру, що зосереджуються в основному на технологічному аспекті інформаційно-правових відносин, ІКТ та інформаційно-комунікаційних мережах. Низка ж інших суспільно-небезпечних діянь, які трансформувалися під впливом ІС або виникли в ньому, свого часу лишилися поза увагою законодавця та, відповідно, не знайшли відображення в КК України або були імплементовані в нього без належної спеціальної підготовки тексту [92, с. 214]. Неврахування сфери інформаційної свідомості та культури як об'єкту суспільно-небезпечних посягань негативно впливає на функціонування інформаційних відносин та інформаційного простору в цілому, уповільнює розвиток інформаційного суспільства.

З іншого боку слід усвідомити, що сфера охорони та захисту інформаційно-правових відносин має міжнародно-правовий характер. Враховуючи стирання адміністративних кордонів та високий технологічний рівень комунікаційних процесів, злочинність в інформаційному просторі виходить за рамки національної території, стає міжнародною. Це зумовлює важливість саме міжнародної кримінально-правової політики, дипломатичних відносин у сфері безпеки інформаційного суспільства. Норми міжнародно-правових актів втрачають свою декларативність в рамках інформаційних правовідносин та зумовлюють активну дипломатичну діяльність та співпрацю урядів в рамках зовнішньої політики кожної окремої держави.

2.3. Функції правової держави в контексті інформаційної політики та інформаційної безпеки.

Громадянське суспільство, інформаційні права та інтереси, їх нормативне забезпечення відіграють визначальну роль у забезпеченні первинних основ для розвитку інформаційного суспільства та створення функціонального інформаційного простору. Ці суспільні конструкції забезпечують формування сутності та змісту інформаційних відносин, зокрема їх правового аспекту. Однак змістова складова потребує об'єктивного вираження. Таке вираження відбувається у формі правової соціальної держави, яка є ключовою інституційною основою розвитку інформаційно-правових відносин. Воля держави у процесі розвитку інформаційного суспільства виявляється у формі забезпечення правової інформаційної політики, формування стратегічних і тактичних орієнтирів вдосконалення інформаційної сфери суспільного життя. Сучасний стан і

тенденції інформаційної політики держави в умовах загальної інформатизації пропонується окреслити наступними особливостями:

- 1) По-перше, незважаючи на суттєве зменшення ролі держави в розвитку інформаційних відносин на користь громадянського суспільства, на практиці з початку XXI ст. можна спостерігати повернення нею значної частки контролю щодо формування векторів інформаційно-комунікаційного розвитку. За відсутності вільної ринкової економіки, що запускає саморегулюючі механізми (а це часто характерно для країн, що знаходяться в перехідних умовах), не існує іншого способу керування перехідними процесами, ніж як за допомогою державного регулювання [36, с. 26].
- 2) По-друге, питання забезпечення інформаційного суверенітету та інформаційної безпеки у світі є надзвичайно актуальним в контексті становлення нових «гібридних» форм воєнних конфліктів. Проблема забезпечення національних інтересів, національного змісту інформаційного розвитку у процесі приєднання до одновимірної логіки глобалізації не може знайти вирішення без втручання держави та застосування механізму державної політики.
- 3) По-третє, держава є спільним об'єднуючим фактором, що зводить протилежні плюралістичні погляди на розвиток інформаційної складової суспільства в єдиний напрямок, що відображає інтереси пануючої частини суспільства. Держава зобов'язана за допомогою правових норм створити умови, за яких людина зможе реалізувати належну їй інформаційну свободу [41, с. 76].

Однією із первинних функцій інформаційної політики держави є створення умов для розвитку інформаційного простору як середовища для здійснення інформаційних прав та інтересів громадян, їх належної охорони та захисту. Практичне значення і роль інформаційного простору в сучасному соціумі постійно об'єктивно зростає, тому цей простір постійно

розширюється, залучаючи до себе все нові і нові суб'єкти, інститути, мережі, тобто структура інформаційного простору постійно ускладнюється [79, с. 415]. Ці тенденції зумовлюють трансформаційні зміни у структурі функціонування глобального міжнародного простору та окремих його сегментів локального масштабу. Інформаційний простір держави в контексті інформаційної політики сьогодні слід розуміти у двох аспектах:

- 1) по-перше, як середовище для здійснення інформаційної політики;
- 2) по-друге, як засіб для впровадження окремих елементів інформаційної політики.

Не менш важливою функцією інформаційної політики є впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у всі сфери суспільного життя. Це зумовлено необхідністю формування матеріально-технічної інфраструктури інформаційного суспільства як фундаментальної основи для забезпечення здійснення інших функцій інформаційної політики. Однак цей аспект є лише одним із багатьох етапів на шляху до розвинених інформаційних правовідносин. Звернувши увагу на тенденції функціонування вітчизняної інформаційної сфери, слід виснувати, що широкий спектр завдань держави у межах інформаційної політики неправомірно обмежується процесом інформатизації суспільства. На думку О. Токар, завдання інформаційної політики на нинішньому етапі розвитку країни суттєво відрізняються від завдань, визначених Національною програмою інформатизації, прийнятої ще 1998 року. Вона аргументує свою думку тим, що якби ми наближались до створення інформаційного суспільства, той справді могли б ототожнювати інформатизацію з інформаційною політикою. Національна програма інформатизації та інформаційна політика сьогодні як з точки зору законодавчої бази, так і з точки зору конкретних подій, що відбуваються в Україні, - це зовсім різні речі [102, с. 136]. Слід погодитись із таким твердженням, оскільки з часу формування основ інформаційного

законодавства та інформаційної політики інформаційний простір зазнав суттєвих змін, а саме:

- 1) свобода створення, використання та розповсюдження інформації як принцип інформаційних правовідносин підривається політикою інформаційного контролю суспільства;
- 2) військові протистояння набули характеру «гібридної війни», основним ресурсом якої є інформація як чинник дестабілізації правопорядку супротивника;
- 3) невідповідність між обсягом інформаційних ресурсів та можливістю їх технічного опрацювання становить загрозу національному правопорядку та правосвідомості;
- 4) процеси децентралізації зумовлюють зміну вертикального характеру державної політики на горизонтальний, що зумовлює вхід у політичний процес нових актуальних інститутів громадянського суспільства;
- 5) конфлікт між національними та наднаціональними векторами розвитку інформаційного суспільства набув рис визначального чинника для розвитку інформаційних відносин.

Завдяки інформаційно-комунікаційним технологіям збільшується група людей, що мають можливість брати участь у виробленні та прийнятті політично значущих рішень – потенційно до рівня всього політичного населення, створюються передумови для поступового зменшення нерівності політичних можливостей громадян [42, с. 70]. Недержавні організації, громадські об'єднання, транснаціональні компанії (ТНК), інтернет-блогери, віртуальні мережеві рухи сьогодні мають невизначений правовий статус, однак вважаються повноправними суб'єктами політичного процесу, зокрема у сфері інформаційної політики. Роль інформаційного суспільства у політичній сфері полягає у тому, що свобода одержання й поширення інформації впливає на сам політичний процес, трансформація якого проявляється в зростанні участі та консенсусу між різними верствами

населення [37, с. 66]. Ці структурні зміни у механізмі державної політики потребують уваги законодавців та органів публічної адміністрації до проблем визначення програмних орієнтирів у формуванні та поширенні інформаційної культури та інформаційної свідомості у суспільстві.

Формування у громадянському суспільстві інформаційної свідомості як ідеологічної основи розвитку інформаційних правовідносин є наступною функцією правової держави, що здійснює побудову інформаційного суспільства. В рамках державної інформаційної політики важливо зосередитись на формуванні в середовищі користувачів таких загальнообов'язкових норм поведінки, як інформаційна культура та відповідальне ставлення до використання інформаційного простору [33, с. 4]. Саме відсутність інформаційної свідомості та інформаційної культури є одними із основних перешкод у процесі розвитку правових основ інформаційного простору. Однією з головних обставин, яка утруднює розбудову національного інформаційного суспільства, є відставання ментальності політико-адміністративної еліти від вимог часу [57, с. 6].

Суспільство прийшло до нової історичної форми синтезу з державою, при якому відбувається становлення медіаполітичної організації влади в масовому вертикальному суспільстві (інфократія) [93, с. 32]. Інтеграційні процеси у сфері інформаційного простору нівелюють авторитет національних держав та їх кордонів, обмежуючи ефективність правових та політичних засобів регламентації інформаційної складової суспільного життя. Політична глобалізація трансформує сучасний світовий порядок, здійснює реконструкцію традиційних форм національної державності й змінює акценти в міжнародних відносинах [93, с. 31]. Взаємопов'язаність зумовлює взаємозалежність та кризу державного контролю розвитку інформаційних відносин. У цьому зв'язку виникає протиріччя між інтересами держави здійснювати суверенне право на регулювання суспільних інформаційних відносин в рамках внутрішньодержавної інформаційної

інфраструктури та інтересами решти світової спільноти у розвитку інформаційної сфери на підставі глобальної інформаційної інфраструктури [78, с. 188]. На думку науковців, це виявляється у проблемі визначення національної системи індикаторів розвитку інформаційного суспільства, яка б враховувала національні особливості інформаційного клімату окремих держав.

Інформатизація як ключовий чинник процесу розвитку інформаційного суспільства та його основа, потребує запозичення (акультурації) зразків розвинених держав світу, а також досвіду ЄС. В основу сучасної інформатизації суспільства можна покласти дві важливі засади: практична (інформатизація можлива лише за умови, якщо відправною точкою для практиків стане вихід на загальнонауковий, загальнофілософський, загальнометодологічний рівень розгляду), у результаті подібний підхід починає реалізовуватися у загальнолюдському масштабі і вписується у парадигму нового мислення; теоретична – за відправну точку необхідно прийняти змістовний ланцюжок понять: «комп'ютеризація – інформатизація – інтелектуалізація» [103, с. 70-71].

На сьогодні ключовим завданням інформатизації є ефективна адаптація процесу національної інформатизації із інформаційним розвитком на глобальному рівні. Інтеграція міжнародного інформаційного простору, формування транснаціональних союзів політичного, економічного, мілітаристського спрямування потребують формування спільних для їх учасників організаційно-технічних та програмно-правових основ для ефективної інформаційної взаємодії. Процеси інформатизації у світовій практиці розвиваються на базі високоефективних інструментальних заходів, центральне місце серед яких займають операційні системи, так звані диспетчери інформаційно-обчислювальних систем [106, с. 12]. Цей аспект інформатизації є одним із найбільш проблемних в сфері вітчизняної інформаційної політики та потребує нагального вирішення у формі

забезпечення умов для створення вітчизняної ОС (операційної системи) для ефективного використання технологічної інфраструктури та інформаційних ресурсів.

Високий рівень співпраці вищезазначених рівнів інформатизації зумовить інтенсифікацію демократичних цінностей у сучасному високо політизованому суспільстві, зміну правової свідомості та ідеології, трансформацію відносин між недержавними організаціями та органами публічної адміністрації, забезпечуючи виконання регулятивних та охоронних завдань права. З іншого боку це допоможе попередити конфлікт між національними та глобальними інформаційними цінностями, який може посилити проблему обмеження політичного суверенітету держави та національного змісту її правової системи.

Діяльність органів державного управління та розвитку потребує трансформації в контексті інтеграції національного інформаційного простору у глобальні інформаційні системи. Універсальність інноваційної стратегічної інформаційної політики виявляється у позитивних результатах функціонування соціально-економічної, правової, освітньо-культурної, екологічної та ін. сфер суспільного життя. Вдало реалізовані електронні державні послуги повинні бути відкритими, загальнодоступними, орієнтованими на користувача, інтегрованими і заснованими на принципі партнерства держави і приватного сектора [109, с. 218]. Зокрема, створення правових засобів для впровадження у структуру національної політики держави таких ІКТ як штучний інтелект, інтелектуальні додатки, платформи інформаційних технологій, адаптивна структура безпеки є невід'ємною умовою для збереження конкурентоздатності економіки держави та розвитку інноваційного бізнесу, який є сприятливим для інвестицій. Як стверджують окремі автори, зрештою, у результаті створення належних умов для функціонування інформаційної сфери зміцнюються внутрішньополітичні

й міжнародно-правові позиції держави, зокрема, забезпечується техногенна, публічна, економічна та національна безпека [76, с. 57].

Трансформація сутності та завдань інформаційної політики є результатом зміни суспільного розуміння адміністративного урядування як форми надання адміністративно-публічних послуг. Ключовим фактором в еволюції засобів інформаційної політики є запити суб'єктів інформаційних прав та інтересів, що повинні розглядатися як ідеологічні орієнтири для створення правових основ розвитку інформаційного суспільства. Для досягнення мети сучасної інформаційної політики необхідною є інноваційна інформатизація всієї системи державного управління. Для цього, на думку В.К. Конач, слід розробити засадничий документ із регулювання інформаційного простору – Концепцію інформаційної політики України, в якій передбачити засади, методи та засоби формування та провадження державної інформаційної політики (зокрема щодо реалізації системи державної пропаганди, спрямованої як на внутрішнє, так і на зовнішнє інформаційне середовище) [58, с. 101].

Інформаційна безпека є однією із найбільш стратегічно важливих основ розвитку інформаційного суспільства. В умовах глобальних інтеграційних процесів, широкої інформатизації в усіх сферах суспільної життєдіяльності, забезпечення охорони та захисту інформаційно-правових відносин становить питому частку у складі інформаційної політики. Інформаційна безпека є складовим компонентом загальної проблеми інформаційного забезпечення людини, держави і суспільства [75, с. 10].

Теоретико-правовий аналіз сутності, завдань та шляхів вдосконалення інформаційної безпеки держави зумовлений кардинальними змінами в структурі інформаційних конфліктів, що стали наслідком всезагальної глобалізації, зменшення ролі державних інституцій у розвитку суспільних відносин та інтеграцією міжнародного інформаційного простору. Крім того, глобалізація також привнесла зміни в існуючу систему міжнародної безпеки,

а саме поняття «національної безпеки» було трансформовано в «міжнародну безпеку» [40, с. 3]. Це обумовлюється тісною взаємодією та взаємовпливом інформаційної безпеки національного та міжнародного рівнів, стиранням кордонів між національною правовою системою та міжнародно-правовими інформаційними відносинами. Як стверджують окремі науковці, специфіка інформаційної безпеки полягає в тому, що вона знаходить свій вияв у різноманітних сферах суспільного життя, оскільки збереження та захист інформації є важливою складовою їх функціонування в інформаційному суспільстві [68, с. 145].

Первинним орієнтиром при формуванні завдань та способів досягнення національної безпеки держави стало забезпечення інформаційного суверенітету. Захист інформаційного суверенітету держави тісно пов'язаний із поняттям інформаційної безпеки, що може бути розглянута, як захищеність внутрішньої інформації як такої, тобто захищеність якості інформації, її надійність, захищеність різних галузей інформації від розголошення, а також захищеність інформаційних ресурсів [100, с. 91].

В інформаційній сфері сучасного суспільства розгорнута цілеспрямована й широкомасштабна ворожа діяльність, спрямована на досягнення інформаційної переваги військової стратегії держави (групи держав) шляхом впливу на інформацію і інформаційні системи вірогідного або актуального супротивника при одночасному захисті власної інформації і своїх інформаційних систем [44, с. 28]. Від початку XXI ст. і до сьогодні широко розповсюдженими та системними стали випадки військових дій та злочинності із застосуванням ІКТ. Інформаційна сфера стала полем для визначення рівня готовності держави та її національної системи безпеки в умовах подальших дій, метою яких є військова експансія. Контроль над інформаційним суверенітетом держави надає простір для інформаційного впливу над усією системою суспільних відносин.

Для визначення проблем інформаційної безпеки необхідним є визначення змісту даної категорії. Поняття «інформаційної безпеки» є багатозначним і потребує аналізу його змісту на науковому та законодавчому рівні. Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» у ст. 13 розд. III дає наступне визначення цього поняття: «Інформаційна безпека – стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігається нанесення шкоди через: неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації».

О.І. Крюков визначає під інформаційною безпекою розуміє суспільні правовідносини щодо процесу організації створення, підтримки, охорони та захисту необхідних для особи (людини чи юридичної особи, установи, підприємства, організації), суспільства і держави, безпечних умов їх життєдіяльності; суспільні правовідносини пов'язані з організацією технологій створення, розповсюдження, зберігання та використання інформації (відомостей, даних, знань) для забезпечення функціонування і розвитку інформаційних ресурсів людини, суспільства, держави [61, с. 3].

О.М. Степко стверджує, що під поняттям інформаційної безпеки слід розуміти такий стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави, при якому зводиться до мінімуму завдання збитку через неповноту, невчасність і недостовірність інформації, негативний інформаційний вплив, негативні наслідки функціонування інформаційних технологій, а також через несанкціоноване поширення інформації [100, с. 90-91].

Зміст поняття інформаційної безпеки доцільно проаналізувати у співставленні із категорією «безпека інформації». Як стверджує Н.М.

Волошина, безпека інформації за суттю є стан інформації, інформаційних ресурсів та інформаційних і телекомунікаційних систем, при якому з необхідною вірогідністю державними і недержавними структурами забезпечується захист інформації від внутрішніх або зовнішніх загроз [35, с. 56]. Таким чином на основі порівняння попередніх дефініцій інформаційної безпеки, можна зробити висновок про більш об'ємний та загальніший характер інформаційної безпеки як категорії інформаційного права у порівнянні із сутністю безпеки інформації. Отже, на основі співставлення ряду дефініцій, під поняттям «інформаційної безпеки» слід розуміти:

- 1) стан захищеності інформаційних прав та інтересів держави та громадянського суспільства;
- 2) суспільні правовідносини, пов'язані із забезпеченням охорони та захисту інформаційного правопорядку.

Для здійснення ефективних, системних безпекових заходів у інформаційній сфері країни необхідно постійно вдосконалювати нормативно-правову базу задля збереження балансу між інтересами держави у сфері інформаційної безпеки та інформаційними правами людини [68, с.146]. Системний характер інформаційної безпеки потребує нагального законодавчого визначення. Зокрема, сьогодні існує необхідність належної інтеграції вітчизняних правових норм, які регламентують суспільні відносини, пов'язані із забезпеченням охорони та захисту інформаційних прав та інтересів та містяться у таких нормативно-правових актах як: Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України» від 25 лютого 2017 р., Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 січня 2016 року «Про стратегію кібербезпеки України» від 15 березня 2016 р., Наказ Міністерства оборони України «Про затвердження Концепції інформатизації Міністерства оборони України» від 17 вересня 2014 р., Наказ Міністерства оборони

України «Про затвердження Положення про Реєстр електронних інформаційних ресурсів Міністерства оборони України» від 1 квітня 2015 р. та ін.

Національна система безпеки та окремі її складові включають окремі рівні. Що стосується сфери інформаційної безпеки, то у ній, зазвичай, виділяють: фізичний, програмно-технічний, управлінський, технологічний, рівень користувача, мережний, процедурний [60, с. 39]. Доцільним є виокремлення нормативно-правового рівня сфери інформаційної безпеки, що дозволить сформулювати правові засади її функціонування. Слід зазначити, що підзаконні нормативно-правові акти, зокрема Указ Президента України № 47/2017 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про доктрину інформаційної безпеки України», створюють певний фундамент для перенесення проблем безпеки інформаційного простору на рівень врегулювання окремим законодавчим актом. Однак у Законі України «Про основи національної безпеки України» взагалі не йдеться про комплексну підтримку інформаційної безпеки як пріоритетне завдання національної безпеки та важливу складову державної інформаційної політики [102, с. 137]. Таким чином відповідний законодавчий акт потребує внесення належних поправок.

Сьогодні в умовах тотальної глобалізації та інформатизації необхідним в науковому плані є дослідження інформаційної безпеки в контексті та умовах «гібридної війни». Це поняття є порівняно новим у вітчизняній науковій літературі, хоча його актуальність швидко зростає в умовах нестабільності міжнародного політичного простору, зокрема сфери ІКТ. Відмінність «гібридної війни» від типових воєнних дій полягає у використанні не конвенційних засобів атаки супротивника. Одним із найбільш ефективних засобів такої війни є інформаційний вплив, оскільки об'єктом атаки під час «гібридної війни» є інформаційна свідомість супротивника, інформаційний суверенітет, що становлять підвалини та питому частку державного

суверенітету та національної безпеки. Ключовою формою ведення «гібридної війни» є застосування кібернетичних атак на окремі елементи інформаційного простору держави для знешкодження супротивника зсередини. Звідси, процес ведення «гібридної війни» став реальністю сьогодення, тому це поняття та його похідні особливості потребують нормативно-правового врегулювання в законодавстві про національну інформаційну безпеку. Як стверджує О.К. Волох, проблеми які виникають у сфері забезпечення кібернетичної безпеки України, є не стільки результатом відсутності достатньої законодавчої бази, скільки результатом недостатньо ефективної діяльності відповідних державних органів, уповноважених забезпечувати захист інформації у процесі використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку [34, с.107].

Основною формою «гібридної війни» є «інформаційні війни». В.Ліпкан під поняття «інформаційна війна» розуміє – найвищий рівень інформаційного протистояння, спрямований на розв'язання суспільно-політичних, ідеологічних, а також національних, територіальних та інших конфліктних ситуацій між державами, народами, націями, класами й соціальними групами, транснаціональними корпораціями шляхом широкомасштабної реалізації способів і методів інформаційного насильства (інформаційної зброї) [62, с. 38]. Таким чином, можна висувати, що в цілому інформаційна війна ведеться із допомогою засобів сфери ІКТ. До найбільш ефективно діючих маніпулятивних технологій інформаційно-комунікативного впливу належать: переконування; примушування; санкціонування; наслідування; навіювання; навернення та ін. [39, с. 240]. Тому інтенсифікація поширення процесів інформатизації в сфері національної безпеки, створення систем охорони та захисту національних інформаційних ресурсів є фундаментальним чинником збереження інформаційного суверенітету. Подібна тенденція до мілітаризації

інформаційної безпеки характерна й для інших розвинених країн світу, зокрема, Федеративна Німеччина створила спеціальний армійський підрозділ для ведення кібервійн у зв'язку з електронними атаками на бюро канцлера А.Меркель і ключових міністерств країни, завданням якого є виявлення й знищення ворожих зарубіжних комп'ютерних мереж, а також попередження кібератак та маніпулювання ними в інформаційному просторі держави [65, с. 53]. В цьому контексті важливу роль відіграють превентивні заходи та моніторинг стану інформаційної сфери держави. Необхідно зазначити, що інформаційна зброя особливо ефективно діє проти тієї країни, яка знаходиться у кризовому стані, у суспільній свідомості якої панує ціннісна амбівалентність, соціально-політична невизначеність [68, с. 149].

В структурі правових основ розвитку інформаційного суспільства важливу роль відіграють кримінально-правові засади інформаційної сфери держави, зокрема, у сфері інформаційної безпеки та інформаційного правопорядку. Кримінально-правове забезпечення розвитку ІС приймає на себе хіба не найтяжчий тягар правового забезпечення розвитку ІС – убезпечення його від деструктивних і руйнівних девіантних проявів, які актуалізуються або виникають в ІС, завдаючи шкоду всім суспільним відносинам, що здійснюються з використанням дистанційних комунікацій [92, с. 62]. Це пов'язано з широкомасштабним характером інформаційної злочинності та її універсальністю, оскільки об'єктом її посягання є суспільні відносини, що функціонують в усіх сферах суспільного життя

Яскравим прикладом негативних проявів надшвидкого розвитку ІКТ є виникнення таких явищ як «темна павутина» та «глибинна мережа», якими в цілому позначають питому частку інтернет-простору, яка не доступна повсякденним користувачам через відсутність у них необхідного програмного забезпечення. Це зумовлює заповнення її простору контентом суспільно-небезпечного характеру, серед якого переважає торгівля наркотиками, зброєю та людьми, а також нелегальні сексуальні послуги,

сутенерство, формування терористичних організацій тощо. Важкість доступу до таких мереж та проблемність локалізації джерела їх походження, з одного боку, становить нагальну необхідність правового забезпечення заходів превентивного характеру органами безпеки держави, а з іншого, робить «темну павутину» надзвичайно сприятливим середовищем для суспільно-небезпечних осіб, злочинців, терористів, радикальних та анархістських груп та розвитку їхньої діяльності.

Вчинення кіберлочинів зумовлює негативну «ланцюгову реакцію» у всій системі інформаційного порядку. Такі посягання характеризуються спрямуванням на предмети кримінально-правового забезпечення, безпосередньо ресурси ІС (певні предмети злочинів), завдаючи шкоди безпосередньо їм, або ураження більш значним об'єктам: свідомості людини, безпеці комунікацій та інформаційній інфраструктурі [92, с.82]. Недооцінка превентивних засобів захисту та проблеми правового забезпечення розвитку національних систем інформаційного захисту є негативним фактором, що підриває збалансованість розвитку інформаційних правовідносин.

Таким чином, зважаючи на наявні проблеми правового забезпечення розвитку інформаційної політики та інформаційної безпеки, природу загроз для розвитку інформаційного суспільства та тенденції їх подальшого розвитку та ускладнення, до основних функцій інформаційної безпеки держави слід віднести:

- 1) захист інформаційного простору держави від потенційних інформаційних загроз;
- 2) забезпечення інформаційного суверенітету держави в умовах інформаційних конфліктів та протистоянь;
- 3) створення системи правових, організаційних, інституційних та технологічних засобів інформаційної безпеки;

- 4) створення позитивної репутації держави у міжнародному інформаційному просторі із збереженням національного змісту інформаційної політики держави;
- 5) забезпечення превентивних заходів та моніторингу з метою попередження та знешкодження інформаційних загроз та їх суспільно-небезпечних наслідків;
- 6) підтримка інтеграції та ефективної міжнародної співпраці держав у контексті глобальної міжнародної інформаційної безпеки.
- 7) протидія інформаційному впливу держави-агресора в умовах інформаційної війни;
- 8) створення національної системи інформатизації та підтримка вітчизняних виробників інформаційно-комунікаційних технологій;
- 9) формування інформаційної свідомості та інформаційної етики в суспільстві;
- 10) створення національної системи індикаторів розвитку інформаційного суспільства та ін.

Висновки до Розділу 2. Отже, на основі дослідження організаційно-правових засад становлення інформаційного суспільства, можна сформулювати такі висновки:

- Ключове значення для розвитку інформаційного суспільства та сфери ІКТ має розширення інфраструктури громадянського суспільства, яке формує одну із фундаментальних підвалин успішного розвитку суспільства знань. Мережевий характер інформаційних комунікацій має значний потенціал для інтеграції автономних недержавних організацій, об'єднань та рухів у розвинене громадянське суспільство. Таким чином слід ствердити про тісний зв'язок між інформаційною сферою держави та сферою функціонування громадянського суспільства. Мережеві вузли є недержавними засобами захисту прав та

свобод, за допомогою яких можливий суспільний контроль та моніторинг адміністративного урядування задля створення правової соціальної держави;

- Початковою передумовою становлення інформаційного суспільства є розвиток інформаційних правовідносин, що базуються на інформаційних інтересах суспільства. Інформаційно-правові норми регламентують як публічно-правову сферу функціонування суспільства так і цивільно-правові відносини, серед яких необхідно виділити галузь права інтелектуальної власності, діяльність ЗМІ, захист комерційної таємниці на підприємстві та ін.
- Необхідним з наукової точки зору є дослідження правової природи зв'язку між інформаційним суспільством та інформаційно-комунікаційними мережами, зокрема мережею Інтернет. Визначення шляхів правового забезпечення сфери Інтернет, поміщення породжених нею суспільних відносин у правове поле буде передумовою для інтеграції національного інформаційного простору у глобальну міжнародну сферу інформаційних комунікацій. Для досягнення цього важливим є відповідні законодавчі ініціативи у формі прийняття закону «Про мережу Інтернет» або регламентація відповідних правовідносин в окремій частині Інформаційного кодексу.
- Складність та багатовимірність інформаційних правовідносин та галузі інформаційного права зумовлюють формування в їх структурі окремих груп правових норм, серед яких слід виокремити Інтернет-право, комп'ютерне право, мережеве право, право віртуального простору та ін. З метою ефективного вирішення проблеми встановлення співвідношення вищезазначених понять їх необхідно визначити як структурні інститути або підгалузі інформаційного права. Це зумовлено наступними особливостями:

- 1) комплексним характером галузі інформаційного права;

- 2) предметом регулювання усіх вищезазначених нормативно-правових конструкцій є інформаційні правовідносини;
 - 3) це допоможе уникнути суперечності у науково-теоретичному обґрунтуванні системи нормативно-правової регламентації інформаційних відносин.
- Для збалансованого розвитку інформаційних правовідносин у контексті громадянського суспільства актуальним є вирішення наступних завдань: 1) реформування системи інформаційного законодавства, зокрема прийняття Інформаційного кодексу; 2) переорієнтація урядової політики держави на сферу інноваційних інформаційно-комунікаційних технологій; 3) забезпечення ефективного розвитку та функціонування недержавних організацій, громадських рухів та платформ; 4) децентралізація інформаційного простору держави; 5) посилення заходів охорони та захисту інформаційних прав; 6) законодавчий перегляд та оновлення переліку інформаційних правопорушень, встановлення належної відповідальності за їх порушення; 7) створення законодавчих програм ефективного розвитку інформаційної складової суспільних відносин; 8) забезпечення ініціативи органів місцевого самоврядування у регламентації інформаційних правовідносин та співпраці з інститутами громадянського суспільства на місцевому рівні.
 - Нормативно-правові засади розвитку інформаційного суспільства включають два рівні: міжнародний і національний. Глобалізаційний аспект розвитку сфери ІКТ зумовлює їх тісну взаємодію. Міжнародно-правові програмні нормативно-правові акти встановлюють загальні рамки та завдання для розвитку та вдосконалення процесу інформатизації та суспільства знань. Законодавче регулювання інформаційно-комунікаційних відносин на національному рівні відносин за аналогією із цивільним, кримінальним або адміністративним правом, видається об'єктивно неможливим та

технічно недоцільним. Таким чином необхідним є врегулювання законодавчих основ розвитку інформаційних правовідносин у формі їх розширення із збереженням правового балансу між потребою регламентації сфери ІКТ та принципом свободи інформації та невтручання у приватне життя.

- Ключовою проблемою вітчизняного інформаційного законодавства є несистемний характер розвитку сфери ІКТ та впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у процес державного управління. В умовах правозастосування програмність нормативно-правових актів, що регулюють функціонування інформаційної сфери трансформується у декларативність, що зумовлено відсутністю єдиного бачення сутності розвитку інформаційного суспільства.
- Конструктивним вирішенням проблем інформаційного законодавства на основі широкого ряду науковців слід визначити систематизацію інформаційно-правових норм шляхом створення окремого кодифікаційного акту. Перешкодами для цього на протязі розвитку правових основ національного інформаційного суспільства були брак законодавчої ініціативи та відсутність фінансового ресурсів. Таким чином створення та розвиток правових засад інформатизації та розвитку інформаційних правовідносин потребує перегляду на урядовому рівні відповідних програм фінансування вдосконалення сфери ІКТ та збільшення частки державного та місцевих бюджетів на її розвиток.
- Широкого розвитку набули окремі сфери інформаційних відносин, що потребують визначення їх правового статусу. Найбільш актуальними та пріоритетними серед них слід визначити інформаційно-комунікаційні Інтернет-мережі, електронні Інтернет-ЗМІ, електронний бізнес, електронний банкінг та ін. Розвиток та вдосконалення даних аспектів інформаційної сфери забезпечить збалансованість та конкурентоздатність національної сфери ІКТ, можливість інтеграції

інформаційного простору держави у глобальний інформаційний простір.

- Інформаційна політика держави на сучасному етапі розвитку характеризується наступними особливостями: 1) по-перше, незважаючи на суттєве зменшення ролі держави в розвитку інформаційних відносин на користь громадянського суспільства, на практиці з початку XXI ст. можна спостерігати повернення нею значної частки контролю щодо формування векторів інформаційно-комунікаційного розвитку; 2) по-друге, питання забезпечення інформаційної безпеки у світі є складним в силу глобалізаційних процесів та інтеграції засобів національної безпеки в систему міжнародного інформаційного правопорядку; 3) по-третє, держава є спільним об'єднуючим фактором, що зводить протилежні плюралістичні погляди на розвиток інформаційної складової суспільства в єдиний напрямок, що відображає інтереси пануючої частини суспільства.
- Інформатизація становить питому частку процесу інформаційної політики та потребує адаптації на законодавчому рівні до стандартів розвитку сфери ІКТ на глобальному рівні. Ефективна взаємодія цих двох рівнів інформатизації зумовить інтенсифікацію демократичних цінностей у сучасному високо політизованому суспільстві, зміну правової свідомості та ідеології, трансформацію відносин між недержавними організаціями та органами публічної адміністрації, забезпечуючи виконання регулятивних та охоронних завдань права.
- Фундаментальними функціями держави в умовах інформаціонального вектору розвитку є створення умов для розвитку інформаційного простору як середовища для здійснення інформаційних прав та інтересів громадян, їх належної охорони та захисту, інформатизація суспільства, забезпечення інформаційної безпеки та інформаційного правопорядку та ін. При створенні правових основ інформаційної

безпеки необхідним є врахування сучасних змін у системі національної міжнародної безпеки, зокрема, становлення та розвиток явища «гібридної війни». Для цього необхідними є внесення комплексних законодавчих змін до ряду нормативно-правових актів, що регулюють питання інформаційної безпеки держави та реформування системи національної безпеки із переорієнтацією на сферу глобального інформаційного простору.

- Серед основних завдань інформаційної безпеки держави слід виокремити наступні: 1) захист інформаційного простору держави від потенційних інформаційних загроз; 2) забезпечення інформаційного суверенітету держави в умовах інформаційних конфліктів та протистоянь; 3) створення системи правових, організаційних, інституційних та технологічних засобів інформаційної безпеки; 4) створення позитивної репутації держави у міжнародному інформаційному просторі із збереженням національного змісту інформаційної політики держави; 5) забезпечення превентивних заходів та моніторингу з метою попередження та знешкодження інформаційних загроз та їх суспільно-небезпечних наслідків; 6) підтримка інтеграції та ефективної міжнародної співпраці держав у контексті глобальної міжнародної інформаційної безпеки; 7) протидія інформаційному впливу держави-агресора в умовах інформаційної війни; 8) створення національної системи інформатизації та підтримка вітчизняних виробників інформаційно-комунікаційних технологій; 9) формування інформаційної свідомості та інформаційної етики в суспільстві; 10) створення національної системи індикаторів розвитку інформаційного суспільства.

Розділ 3. Порівняльно-правовий аналіз розвитку засад інформаційного суспільства.

3.1. Міжнародний досвід правового регулювання та стратегічні моделі розвитку інформаційного суспільства.

Аналізуючи стан міжнародного інформаційного простору, слід сказати, що інформаційні війни, інформаційна безпека та інформаційний захист поступово перемістилися на центральні позиції в контексті міжнародних правовідносин. Глобальне розгортання інформаційної хвилі цивілізаційного розвитку не лишає іншої альтернативи практично для всіх або майже всіх суспільств землі [57, с. 3]. Показовим прикладом для цього є протистояння США та РФ за вплив на світове інформаційне середовище. На основі цього можна зрозуміти характерну особливість державно-суспільного розвитку сьогодення – боротьба за владу, вплив та контроль між розвиненими державами перемістилася із мілітарної та економічної сфери у сферу інформаційну. Інформаційно-комунікаційні технології та інформаційні війська поступово замінили артилерію, авіацію і флот і на сьогодні переважають їх своєю ефективністю та масштабами наслідків. Якщо зараз інформаційна перевага розглядається лише як одна з найважливіших умов перемоги у війні, то в майбутньому акцент може зміститись у бік необхідності завоювання й утримання цієї переваги [76, с. 55].

Процеси відновлення націоналістичних доктрин у розвинених державах світу, криза міжнародної гуманітарної політики, розрив міжнародних економічних союзів та зв'язків є реакцією на ті проблеми, які несе із собою глобалізаційний процес та об'єднання у єдину мережу всієї світової

спільноти. Головною із цих проблем слід назвати швидкість такого об'єднання. Окремі суспільства виявились не готовими і неспроможними здійснити накопичення та аналіз величезного потоку інформації, з яким вони мають справу. Це швидко призвело до втрати контролю окремими державами над інформаційним середовищем і миттєвої реакції – мобілізації політики інформаційної ізоляції.

Право є ключовим засобом у розробці та впровадженні окремих стратегій розвитку інформаційного суспільства. Програмно-правові документи створюють фундаментальні основи для розгортання інформаційної політики держави та створення засад інформаційного суспільства на загальнодержавному рівні. У розвинених країнах величезний потенціал – як позитивний, так і негативний – соціокультурної складової процесів інформаційної «технологізації» вже давно усвідомлений не тільки на науково-експертному, а й на політичному рівнях [70, с. 417]. Визначення основних принципів розвитку інформаційної сфери, завдань та шляхів їх здійснення має місце на етапі створення та застосування також окремих міжнародно-правових програм, нормативно-правових договорів та інших актів локального значення в інформаційній сфері. Розробка та реалізація міжнародних і національних програм створення інформаційних технологій, заснованих на впровадженні новітніх інформаційних систем, систем телекомунікації, на думку світової спільноти, є ключовим завданням входження в трансграничне інформаційне суспільство [76, с. 56].

Ключовим питанням у процесі визначення векторів розвитку інформаційних відносин для національних урядів на сьогодні слід вважати інформаційний суверенітет та захист від інформаційної експансії. Як зазначають окремі вчені, говорячи про моделі інформатизації, не можна не згадати про такий важливий чинник, що визначає відмінності між країнами, як національні і культурні особливості [38, с. 122]. Природа глобалізаційного процесу зумовлює мобілізацію національних аспектів інформаційної

політики з метою збереження національного змісту у процесі розвитку інформаційного простору держави. Міжнародний інформаційний вплив окремих держав, зокрема США та РФ, є негативним фактором для національної інформаційної політики та створює передумови для виникнення загроз національній безпеці окремої держави.

Ряд соціально-економічних та культурних особливостей зумовив формування суттєвих відмінностей у способах, формах та засобах розвитку інформаційної сфери держави в окремих географічних регіонах світу. Через це в науковій теорії прийнято виокремлювати дві основні моделі розвитку інформаційної складової держави: західну та східну. Західна модель розвитку інформаційних відносин використовується в США, Великій Британії, країнах ЄС. Ряд вчених в межах західної моделі виокремлюють окремі її види: англо-американський, скандинавський тощо.

Домінантним західним шляхом розвитку інформаційного суспільства є законодавча та правозастосувальна інформаційна політика США. Це зумовлено високим рівнем американських інформаційних технологій, екстенсивним розвитком системи інформаційних комунікацій та зв'язку, ефективною законодавчою політикою, значним бюджетним фінансуванням національного інформаційного продукту, широким використанням інформаційно-комунікаційних технологій в сфері національної безпеки тощо. Передовий статус інформаційно-комунікаційних технологій США надав цій країні можливість володіти монопольним становищем в глобальному інформаційному просторі. Досвід США представляє зацікавленість у сфері розвитку воєнних і розвідувальних технологій не тільки всередині ВПК, але й у питаннях державного стимулювання та підтримки інформаційних комерційних технологій [68, с. 146]. Саме домінація в інформаційній сфері стала первинною передумовою для домінації США в соціально-економічній сфері міжнародних правовідносин. США запропонували доктрину «інформаційної парасольки» міжнародного співробітництва з широким

колом країн у різних регіонах світу, суть якої у превентивній комунікації на основі переміщення масивів інформації, що передається США державам-реципієнтам для забезпечення їхніх національних інтересів і, як наслідок, збереження лідерства США в політичній системі міжнародних відносин [98, с. 66].

Основою для розвитку інформаційних правовідносин в американському суспільстві є електронне урядування, яке забезпечує гнучкість для незмінної системи стримувань і противаг, що виявляється, зокрема, у проведенні таких інноваційних заходів як електронні вибори. Регламентация цього сегменту інформаційної політики забезпечується Актом з електронного урядування, прийнятим Федеральним Управлінням інформаційної безпеки США 17 грудня 2002 р. Даний нормативно-правовий акт спрямований на виконання таких основних завдань як:

- поширення використання Інтернету та інших інформаційних технологій для забезпечення збільшених можливостей для громадянської участі в урядуванні;
- поширення співпраці між урядовими органами влади у забезпеченні електронних урядових послуг;
- покращення можливості уряду у досягненні поставлених завдань і програмних показників;
- поширення використання Інтернету та виникаючих інформаційних технологій в межах уряду та поза його межами для забезпечення громадянсько-орієнтованого управління інформацією та послугами;
- зменшення витрат та проблем для бізнесу та інших урядових сфер;
- надання доступу до урядової інформації та послуг високої якості через мультиплікаційні канали;
- забезпечення Федерального уряду більш відкритим та відповідальним та ін. [123].

Американо-англійський шлях розвитку інформаційного суспільства визначається загальною моделлю соціально-економічного розвитку, коли функції держави зводяться до мінімуму, а діяльність приватних осіб максимізується, тоді як у континентальній Європі завжди була сильна роль держави [38, с. 122]. Значна увага на законодавчому рівні тут приділяється сфері мережевих комунікацій. Високий рівень Інтернет-культури став запорукою ефективного розвитку американського інформаційного простору. Зокрема, У США прийнято такі концептуально важливі законодавчі акти як:

- a) «Про безкоштовний національний доступ в Інтернет»,
- b) «Про безпечні школи в Інтернеті»,
- c) «Про нагляд за безпекою онлайн-комунікацій»,
- d) «Про свободу Інтернету» та ін.

Метою інформаційної політики США є впорядкування інформаційних потоків у політичній, економічній, науковій і військовій сферах в інтересах забезпечення збалансованості між державним контролем і свободою підприємницької діяльності [95, с. 283].

Показовим прикладом створення та розвитку правових засад інформаційного простору є досвід інформаційної політики ЄС. Європейська модель інформаційного суспільства відрізняється стратегією європейської інтеграції, поняттям об'єднаної Європи, пошуками рівноваги між контролем держави та стихією ринку, динамічним поєднанням державних інтересів і прагнень приватного та корпоративного бізнесу [64, с. 316]. Незважаючи на існування певних соціально-економічних проблем, інформаційний розвиток ЄС продовжує володіти сталим характером та рядом перспектив для виходу на передові позиції в інформаційно-технологічному розвитку держав світу.

Одними з перших нормативно-правових актів, що регулюють питання становлення інформаційного суспільства в ЄС, є Резолюція Європейського

Союзу «Біла Книга. Зростання. Конкурентоспроможність, зайнятість: виклики та стратегії XXI століття» 1993 року, де визнається важливість ідеології інформаційної цивілізації, ефективність промислового розвитку на основі нових комунікаційних технологій, підвищення якості життя населення європейських країн, підкреслюється важливість державного контролю в комунікаційній сфері (передусім над супермагістралями) з урахуванням приватного сектору [32, с. 47].

Первинним нормативно-правовим актом для розвитку інформаційного суспільства в європейському контексті на сьогодні є План дій Європейського електронного урядування на 2011-2015 рр. Даний документ є черговим у ряді європейських програмних законодавчих актів, які були прийняті починаючи з Плану дій 2002 р. У тексті Плану дій на 2011-2015 рр. визначено 4 політичні пріоритети для всіх європейських урядових адміністрацій на період 5 років:

- громадяни та бізнес підсилюються урядовими послугами спроектованими навколо потреб користувачів і розвинені у співпраці із третіми особами, в тому числі зростаючим доступом до публічної інформації, посиленою відкритістю та ефективними засобами для залучення зацікавлених сторін у політичний процес;
- мобільність на єдиному ринку забезпечується безпроблемними урядовими послугами для заснування та використання бізнесу та для навчання, праці, проживання та відпочинку будь-де у Європейському Союзі;
- ефективність та ефектність зумовлюються постійними спробами використання електронного урядування для скорочення адміністративних витрат, вдосконалення організаційного процесу та поширення стійкої економіки із низьким використанням вуглецю;
- впровадження політики пріоритетів є можливим завдяки створенню сприйнятливих ключових умов і заснуванню необхідних правових та технічних передумов [124, с. 3].

Таким чином, сьогодні вже створені передумови і реальні шляхи формування і розвитку інформаційного суспільства в країнах Європейського Союзу, що носять глобальний характер і свідчать про входження країн ЄС у світове інформаційне товариство [84, с. 6]. План дій на 2011-2015 рр. спрямований на максимізацію доповнювальної природи національних та європейських політичних засобів. Він підтримує перехід від сучасного електронного урядування до нового покоління відкритих, рухливих та спільних безпроблемних послуг електронного урядування на місцевому, регіональному, національному та європейському рівнях, який наділить владою громадян та підприємців. Наділення владою означає збільшення можливостей громадян, підприємців та інших організацій бути проактивними у суспільстві через використання нових технологічних засобів.

Реалізація стратегії інформаційного суспільства в Європейському Союзі базується на досить потужному матеріально-фінансовому забезпеченні [50, с.1]. Це ще раз доводить важливість фінансового аспекту у процесі розвитку інформаційного простору держави та створення конкурентоспроможної сфери ІКТ.

Характерними рисами європейської моделі виступають варіативність і політична спрямованість програм побудови інформаційного суспільства для різних країн, обумовлених новою європейською геополітикою, становленням інформаційної (інтелектуальної) економіки, різними можливостями постіндустріального розвитку [98, с. 66].

Країни скандинавського регіону є яскравим прикладом одержання максимально ефективних результатів інформаційної політики за рахунок використання обмежених матеріально-технічних ресурсів. Ідеї інформаційного суспільства в країнах Північної Європи були сприйняті крізь призму тих можливостей, які воно несе для становлення демократії, плюралізму думок і суспільної рівності, соціального, професійного та культурного становлення кожного громадянина [42, с. 50].

Зокрема, актуальним є досвід створення правових основ інформаційного суспільства у Фінляндії. Основною метою фінської економічної політики є постійне нагромадження «капіталу знань» і збереження передових позицій в області технологій [88, с. 199]. В 2015 р. у цій країні вступив в дію Кодекс інформаційного суспільства, який регулює відносини пов'язані із функціонуванням соціальних мереж та розважальних послуг в Інтернеті. Кодекс, в тому числі, встановлює правові норми для функціонування та розвитку провайдерів інтернет-послуг. Основною метою Кодексу є поширення електронної комерції в європейському економічному просторі через виконання таких завдань:

- забезпечення свободи надання послуг інформаційного суспільства;
- визначення повного правового статусу суб'єктів інформаційних правовідносин.

Уряд Фінляндії здійснює контроль за суб'єктами надання інформаційних послуг та забезпечує їх адаптацію до умов фінської національної правової системи. У контексті фінської моделі розвитку інформаційного суспільства необхідно зазначити про діяльність Комітету майбутнього, який входить у структуру фінського національного представницького органу – Едускунти. Комітет включає 17 парламентарів, роль яких полягає у виконанні таких завдань:

- підготовка парламентських документів, таких як Парламентська відповідь на Урядовий Звіт щодо майбутнього;
- здійснення запитів до інших комітетів щодо майбутніх справ в окремих питаннях;
- аналіз актуальних проблем майбутнього та пов'язаних з цим питань;
- розгляд наукових досліджень та методології дослідження майбутнього;
- забезпечення відповідальності за доступ до технологічного розвитку та соціетальних наслідків.

В контексті розвитку інформаційного суспільства ключовими є такі публікації програмного характеру Комітету, як «Краудсорсинг демократії: нова ера в здійсненні політики» від 2012 р. [113], «Сто можливостей для Фінляндії та світу» від 2014 р. [114], «Технологічні зміни 2013-2016 рр.» від 2016 р. [115], «Для наступних поколінь» від 2016 р. [116] та ін. Важливість цих документів полягає в тому, що вони містять детальний прогностичний аналіз суспільних трансформацій у майбутньому, який забезпечує важливою аналітичною інформацією ініціаторів державної політики, в тому числі інформаційної. Необхідно відмітити, що за останні 25 років фіни зуміли не тільки створити конкурентоспроможну економіку на основі передових технологій і порівнятися зі США у продуктивності праці, але й звести до мінімуму головний недолік глобалізації – зростання соціальної нерівності [93, с. 161].

В межах інформаційної політики ЄС, Франція є однією із держав, яка здійснює ефективний та збалансований правовий розвиток інформаційних відносин у суспільстві. 20 жовтня 2008 року Уряд країни презентував 154 заходи, які в подальшому сформували План «Цифрової Франції» від 2012 р. [117], який спрямований на зменшення відстані між Францією та її міжнародними опонентами в сфері інформаційно-комунікаційних технологій. Зважаючи на те, що цифрова економіка є сектором із значним потенціалом, План базується на трьох демократичних засадах, а саме: 1) забезпечення кожній особі доступу до широкопasmового Інтернету; 2) здійснення переходу країни на цифрову основу до 30 листопада 2011 р.; 3) зменшення цифрового розриву. Для розвитку цифрової економіки План «Цифрова Франція 2012» спрямовується не тільки на забезпечення якнайбільшої кількості домівок комп'ютерами та широкопasmовою мережею, але також на постачання їм цифрового контенту, таким чином зумовлюючи розвиток виробництва та пропонуючи кращу доступність разом із захисною роботою та програмами. В аудіовізуальній сфері, План передбачає створення національного каталогу

захищених цифрових робіт та публічної галереї технологій із створення контенту, скорочення кількості часу на отримання доступу до аудіовізуального матеріалу, реформу комісії з авторського права для того, щоб зробити дану справу більш прозорою.

Другою основною моделлю розвитку інформаційного суспільства є східна або азійська модель. Особливості східної моделі полягають у суттєвих соціально-культурних та економічних особливостях таких держав як Японія, Сінгапур, КНР, Південна Корея та ін. В її основі лежить співпраця держави і ринку та спроба встановити зв'язок між культурними цінностями, властивими конфуціанству (робоча дисципліна, акцент на освіту, ощадливість, родинні цінності: відданість, довіра й взаємодопомога на основі визнання авторитету), і соціальними трансформаціями [38, с. 122].

Однією із найбільш економічно розвинених країн східного регіону є Японія. Економіка країни посідає третє місце у світі за номінальним розміром ВВП. Зростаючі темпи розвитку сфери інформаційно-комунікаційних технологій в усіх сферах промисловості є одним із факторів економічних успіхів Японії.

Забезпечення політично-правового розвитку інформаційно-комунікаційної сфери у Японії здійснюється Міністерством внутрішніх справ та комунікацій. В структуру Міністерства входять Бюро стратегії інформаційно-комунікаційних технологій, Бюро інформації та комунікацій та Бюро телекомунікацій. Основні правові засади розвитку інформаційного простору Японії викладені у Базовому Акті щодо створення передового інформаційного та телекомунікаційного мережевого суспільства від 2000 р. Цікавим є визначення поняття «передового інформаційного і телекомунікаційного мережевого суспільства», під яким в Акті розуміється суспільство, в якому креативний та енергійний розвиток може бути досягнутий у всіх сферах через володіння, поділ чи поширення глобально широкої різноманітності інформації чи знань вільним та безпечним шляхом

через Інтернет та інші передові інформаційні та телекомунікаційні мережі. Для здійснення цих завдань Акт визначає такі вектори розвитку:

- інтегроване поширення передових інформаційних і телекомунікаційних мереж, включаючи їхню подальшу експансію;
- створення прогресивних інформаційних та телекомунікаційних мереж світового класу;
- поширення освіти та навчання і розвитку людських ресурсів;
- поширення електронної комерції;
- інформатизація урядової адміністрації;
- застосування інформаційних та телекомунікаційних технологій в публічному секторі;
- забезпечення охорони прогресивних інформаційних та телекомунікаційних мереж;
- поширення досліджень та розвитку;
- міжнародна співпраця та взаємодія [118, с.1].

Стратегічними цілями країни у сфері інформатизації стали: побудова якомога більшої кількості взаємозалежних і сумісних телекомунікаційних мереж, розробка інформаційних пристроїв та технологій, розвиток програмного забезпечення й інформаційних послуг, підготовка кваліфікованих кадрів для роботи в інформаційній сфері, створення електронного уряду, впровадження інформаційних технологій у торгівлю та соціальну сферу, насамперед, освіту й охорону здоров'я [42, с. 56]. Щорічно, починаючи із 1973 р., Міністерство внутрішніх справ та комунікацій японського уряду здійснює публікацію правового документа програмного значення під назвою «Інформація та Комунікації в Японії» для повідомлення суспільству сучасного стану та тенденцій інформаційної політики в Японії. Зокрема документ «Інформація та комунікації в Японії» [119] від 2016 р. включає такі основні розділи:

- 1) Інформаційно-комунікаційні інновації та економічне зростання;

- 2) Аналіз індустріальних тенденцій інформаційно-комунікаційних технологій в період розвитку інформаційних технологій;
- 3) Нові продукти та послуги в період розвитку інформаційних технологій;
- 4) Прогрес інформаційно-комунікаційних технологій та майбутні стилі праці;
- 5) Базові дані щодо сфери інформаційно-комунікаційних технологій;
- 6) Вектори розвитку політики інформаційно-комунікаційних технологій.

Ще однією особливістю японської моделі, що робить її унікальною та відмінною від інших, можна назвати діяльність тих вчених, які досліджують як усі переваги, так і недоліки функціонування й розвиток інформаційного суспільства у часі [90, с. 16].

Вражаючий темп економічного розвитку Сінгапуру регулярно розглядають як приклад для формування національної політики розвитку інформаційного суспільства. Сфера інформаційно-комунікаційних технологій є ключовим фактором розвитку економіки країни, трансформуючи бізнес та підвищуючи продуктивність в таких секторах як:

- освіта;
- медицина;
- промисловість;
- туризм;
- фінанси.

Зважаючи на те, що Сінгапур позиціонує себе як концентратор інформаційних технологій, країна є базою для розвитку таких інформаційно-технологічних компаній як Microsoft, Oracle, Amazon, Web Services, Google та ряду міжнародних технологічних стартап-підприємств. Уряд країни перебуває в процесі застосування політики «розумної нації» шляхом виконання положень програми під назвою «Платформа розумної нації» [120]. Це допоможе побудувати правову основу, на якій технології можуть

використовуватися для кращого служіння потребам громадян Сінгапуру. Платформа дозволить громадянам отримати доступ до інформаційних ресурсів, надаючи їм можливість більшої участі та залучення до урядування та підприємництва.

Сінгапур володіє відкритим бізнес-середовищем, що заохочує конкуренцію, таким чином зарубіжні інформаційно-технологічні компанії та їх ресурси можуть розвиватися та доповнювати сферу інформаційно-комунікаційних технологій Сінгапуру. Країна також має невелику кількість торгових бар'єрів, в якій функціонує один із найбільш ліберальних торгових режимів у світі.

Китайська Народна Республіка на сьогодні складає потужну конкуренцію США та іншим розвиненим країнам світу в соціально-економічній міжнародній політиці. Не в останню чергу це зумовлено успіхами країни у розвитку інформаційного простору. Три найбільш важливіші урядові органи в КНР, що відповідають за політику розвитку інформаційно-комунікаційних технологій включають: 1) Національну Комісію з розвитку та реформ; 2) Міністерство промисловості та інформаційних технологій; 3) Міністерство науки та технологій. З метою побудувати власну національну інфраструктуру, уряд КНР став приділяти увагу розвитку інформаційної сфери починаючи з початку 1980 рр. Макроскопічний політичний простір для розвитку інформаційної інфраструктури став поступово вдосконалюватися в таких аспектах:

- у 1986 р. уряд КНР запропонував «Програму високотехнологічних досліджень та розвитку», яка визначала інформаційні технології як один із найважливіших аспектів;
- у 1987 р. уряд створив Національний інформаційний центр, який отримав свої локальні відділи на місцевому рівні;
- у 1993 р. Національний науковий комітет створив програмний документ під назвою «Інформаційна політика і стратегія КНР до 2000

- р.». Уряд запропонував проекти «Інформаційний експрес-шлях» та «Золотий міст» з метою створити національну інформаційну мережу, яка поєднає різноманітні мережі урядових агенцій та інших інституційних секторів у межах нації;
- починаючи з 1995 р. уряд збільшує фінансування національного наукового та технологічного процесу шляхом створення довготермінових урядових програм.

Сучасні тенденції інформаційної політики КНР дозволяють зробити висновок про орієнтацію стратегії країни на посилення заходів інформаційної безпеки в контексті розвитку інформаційного суспільства. 1 червня 2017 р. урядом країни було введено в дію останній розділ Закону «Про кібербезпеку» [121]. Даним нормативним актом визначено основні засади функціонування кібербезпеки та правовий статус мережевих операторів, сформульовано основні види правопорушень в даній сфері та санкцій за їх вчинення.

З метою довготермінового розвитку інформаційного суспільства, Комуністичною партією Китаю було затверджено Державну стратегію розвитку інформатизації. Стратегія наголошує на виконанні таких основних завдань:

- поширення інформатизації національної економіки;
- популяризація електронного уряду;
- заснування передової Інтернет культури;
- прогрес інформатизації у таких секторах як освіта, медицина та громадська безпека;
- розширення інформаційних інфраструктур (в тому числі широкосмугових 3G/4G безпроводних мереж);
- більш ефективна обробка інформаційних ресурсів;
- підвищення глобальної конкурентоздатності китайської сфери розвитку інформаційно-комунікаційних технологій;
- побудова систем національної інформаційної безпеки;

- покращення людських можливостей у використанні інформаційних технологій.

Разом із довготерміновою загальною політикою китайський уряд створює широкий ряд спеціалізованих програм розвитку на місцевому рівні. В останні 10 років одними із найбільш важливих напрямків розвитку інформаційних відносин є підтримка та розвиток програмного забезпечення, інвестування, фінансування, оподаткування, промислові технології, експорт, внутрішнє розповсюдження, інтелектуальна власність та ін. Національна політика у сфері програмного забезпечення в подальшому була розширена та доповнена. У 2006 р. КНР ініціювала 16 наукових та технологічних мега-проектів, фінансованих урядом, двоє із яких були прямо пов'язаними із сферою інформаційних технологій.

Безпрецедентний ріст інформаційно-комунікаційних технологій Південної Кореї створюють потужний потенціал для розвитку інформаційного суспільства в країні. Південна Корея здійснює пошук проактивних глобальних технологій програмного забезпечення у спробі підвищити свою конкурентоздатність на світовому ринку. Країна перебуває у лідерах розвитку інформаційно-комунікаційної промисловості, яка становить питому частку ВВП всієї південнокорейської економіки. Згідно щорічного «Звіту щодо поширення промисловості інформаційно-комунікаційних технологій Кореї» за 2016 р. [122]., Південна Корея позиціонується як одна із найбільш прогресивних держав у світі за показниками індексів розвитку інформаційного суспільства, зокрема країна володіла найвищим у світі рівнем поширення широкосмугових та мобільних мереж станом на 2015 р. Близько 98,8 % домогосподарств у країні мали доступ до мережі Інтернет.

Уряд Південної Кореї здійснює постійні спроби створити нові ринки та робочі місця, застосовуючи нові послуги програмного забезпечення та інформаційні технології у різноманітних сферах промисловості. Разом із тим креативний потенціал Південної Кореї спрямований на значне зростання

конкурентоздатності та ефективності існуючих сфер промисловості через поширення інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема в таких аспектах як прогресивний штучний інтелект та роботизація. Уряд країни займається формуванням детального плану використання інформаційно-комунікаційних технологій у усіх сферах публічного управління, суспільства та підприємництва з метою збереження лідируючого статусу Південної Кореї у поширенні інформаційного суспільства.

3.2. Проблеми та перспективи вдосконалення правового розвитку інформаційного суспільства в Україні.

Правові основи інформаційного суспільства в контексті євроінтеграції України із Європейським Союзом потребують комплексного наукового аналізу та законодавчого вдосконалення. Це зумовлено потребою адаптації української інформаційної сфери до правових стандартів європейського інформаційно-комунікаційного простору. Україна нині стоїть перед необхідністю концептуально осмислити впровадження інформаційного способу організації життєдіяльності суспільства [42, с.139]. Розвиток сфери ІКТ трансформує усі сфери суспільної життєдіяльності, включаючи державне управління, право, економіку, освіту, медицину та екологію. Від ефективності інформатизації цих суспільних інститутів залежить рівень розвитку вітчизняного інформаційного суспільства.

Аналізуючи рівень розриву між наявним станом та очікуваними результатами впровадження нормативних положень, визначених ЗУ « Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки», визначених у розділі V Закону, слід виокремити такі основні

проблемні аспекти, які потрібно врахувати при подальшому формуванні стратегічних ініціатив розвитку інформаційної політики:

- *збільшення рівня захисту прав і свобод людини та її добробуту, активізація участі громадян в управлінні державою, сприяння розвитку демократії* – виконання цього положення Закону має значний декларативний та описовий характер; баланс між забезпеченням інформаційної безпеки та свободою інформації часто порушується в процесі правозастосування внаслідок монополізації окремих сфер інформаційної сфери держави, зокрема сфери ЗМІ; нівелюються форми участі громадян в управлінні публічними справами, а саме подання електронних петицій, функціонування систем контролю державних закупівель та ін.; стан впровадження демократії на основі інформаційно-комунікаційних технологій не відповідає запланованим стратегічним показникам.
- *підвищення конкурентоспроможності України, ефективності державного управління, продуктивності праці в усіх сферах економіки, рівня інформаційної безпеки людини, суспільства, держави, ступеня розвитку інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури, зокрема українського сегменту Інтернету* – конкурентоспроможність України є низькою, що зумовлено закордонним інформаційним впливом та заповненням українського інформаційного ринку імпортованими інформаційно-комунікаційними технологіями; рівень інформаційної безпеки є недостатнім та потребує комплексного вдосконалення згідно із положеннями «Доктрини інформаційної безпеки України»; присутність українського контенту в міжнародному та європейському інформаційному просторі є доволі низькою, що зумовлено недооцінкою значення засобів державної інформаційної політики в контексті розвитку соціально-економічних відносин; недостатньо розкритими є можливості мережі Інтернет в Україні, показники

використання якої все ще поступаються аналогічним показникам щодо кабельного телебачення, теле- та радіо-трансляцій та ін.

- *забезпечення переходу економіки до моделі науково-технічного та інноваційного розвитку, збільшення частки наукоємної продукції, сприяння якості та доступності послуг освіти, науки, культури, охорони здоров'я за рахунок впровадження ІКТ* – загальнодержавні програми впровадження інформаційно-комунікаційних та інноваційних технологій нівелюються на місцевому рівні, що негативно впливає на розвиток економічних відносин та конкурентоспроможність держави в інформаційній сфері; впровадження ІКТ в окремі сфери суспільного життя є декларативним та не виконується на етапі правозастосування; За даними Держстату України в 2015 році інноваційною діяльністю в промисловості займалися 824 підприємства, або лише 17,3% обстежених промислових.
- *розширення можливості людини отримувати доступ до національних та світових інформаційних електронних ресурсів* – декларативний характер даного положення не дає можливості проаналізувати конкретні показники забезпечення поставлених завдань; невизначеність правового статусу міжнародних індикаторів розвитку інформаційного суспільства та відсутність національних показників аналогічного характеру створює проблеми для розвитку окремих аспектів правових основ розвитку інформаційних відносин в Україні.
- *створення нових робочих місць, поліпшення умов роботи і життя людини* – відсутність українського ринку ІКТ, відтік інтелектуального потенціалу та нерозвинені умови праці є перешкодою на шляху досягнення цього фундаментального завдання;
- *поглиблення запровадження нормативно-правових засад інформаційного суспільства* – відсутність комплексного характеру законодавчої бази для розвитку інформаційно-комунікаційних відносин, проблеми колізій та законодавчих недоліків, декларативність

положень нормативно-правових актів та невизначеність правових понять є комплексними правовими бар'єрами на шляху розвитку інформаційного суспільства.

Доцільним буде врахування вищезазначених недоліків в процесі виконання другого етапу Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні (2016-2020 роки). На сьогодні показники успішності реалізації вищезазначених положень та їх наслідки дозволяють говорити про позитивну динаміку розвитку окремих аспектів сфери ІКТ. Зокрема, За даними Держстату України [110], за I квартал 2016 року обсяг реалізованих послуг споживачам підприємствами за видами економічної діяльності «Комп'ютерне програмування та надання інших інформаційних послуг» та «Ремонт комп'ютерів і обладнання зв'язку» склав 7,69 млрд. грн. (6,4% від загального обсягу реалізованих послуг), що на 34,9% більше ніж за аналогічний період 2015 року. За I квартал 2016 року обсяг реалізованої промислової продукції за видом діяльності «Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції» склав 2,570 млрд. грн. (0,7% від всієї реалізованої продукції), що на 57,3% більше ніж за аналогічний період 2015 року. За даними Держстату за 2015 рік частка сфери ІТ у ВВП склала 1,61%.

Створення належної інформаційної інфраструктури є фундаментальною основою для розвитку інших елементів інформаційного простору держави. Прискорення темпів розвитку матеріально-технічних основ сфери ІКТ стало результатом створення необхідних нормативно-правових актів загальнодержавного та локального характеру для ефективної регламентації сфери інформатизації та зв'язку. У 2015 році на інновації підприємства витратили 13,8 млрд. грн., що на 79% більше ніж у 2014 році, у тому числі на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення – 11,1 млрд. грн., що становило більше ніж 80 % обсягу витрат за напрямками інноваційної діяльності (у 2014 році – 66,5%). За I квартал 2017 року доходи від надання послуг мобільного зв'язку зменшилися порівняно з аналогічним періодом

минулого року на 1,7% та склали 8320,4 млн. грн. Станом на 01 квітня 2017 року кількість абонентів рухомого (мобільного) зв'язку склала 56308,7 тис. осіб, що на 1,5% менше, ніж за аналогічний період минулого року. Серед абонентів рухомого (мобільного) зв'язку частка абонентів, що отримують послуги за передплатою, становить 43,4%.

Незбалансованість інформаційного розвитку відображається при аналізі географічних особливостей сфери інформаційної політики. Зокрема, це можна побачити на прикладі розширення мережі мобільного зв'язку. Забезпеченість населення рухомим (мобільним) зв'язком на 100 жителів у середньому по Україні становить 132,4. Найнижчий рівень забезпеченості населення мобільним зв'язком спостерігається в Тернопільській, Хмельницькій, та Вінницькій областях. Найвищий рівень зазначеного показника спостерігається в Харківській, Донецькій областях та місті Києві.

Положення Стратегії розвитку інформаційного суспільства як основного програмного документа інформаційної політики держави в Україні потребують суттєвого перегляду та визначення векторів їх здійснення на рівні окремого Закону України за аналогією із ЗУ «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки». Це зумовлено невиправданим нівелюванням сфери ІКТ у контексті розвитку соціально-економічних відносин в Україні. За словами В.Ромащенка, у період державної дестабілізації, окрім Закону України «Про електронну комерцію» жодних спроб розширити законодавчу базу регулювання інформаційного суспільства уряду зробити не вдалося [90, с. 103].

З іншого боку, воєнний конфлікт на сході України став ефективним приводом для виправдання відсутності фінансово-матеріально забезпечення окремих передових сфер суспільного розвитку, зокрема сфери ІКТ. Це пояснюється невизначеним характером природи інформаційних правовідносин у суспільстві та порівняно незначним прибутком від інвестицій в інформаційно-комунікаційні технології. Такий стан справ

фактично є каталізатором для реалізації втручань і загроз в інфосферу України, результатом чого може стати порушення управління державою, її інституціями та окремими об'єктами критично важливої інформаційної і кіберінфраструктури, виникнення техногенних катастроф тощо [59, с. 42]. Необхідним є усвідомлення на урядовому рівні високого рівня прибутків від розвитку сфери ІКТ у довгостроковій перспективі.

Належного правового доопрацювання потребують інструменти моніторингу та визначення стану розвитку інформаційного суспільства. Зокрема, незрозумілою є відсутність у відкритому доступі Щорічних доповідей про стан розвитку інформаційного суспільства та інформатизації за 2015 та 2016 роки. Щорічна доповідь про стан розвитку інформаційного суспільства та інформатизації за 2014 р. ґрунтується на вкрай обмеженому статистичному матеріалі. Як правило, не розглядалися питання електронної демократії, якості надання адміністративних послуг, готовності населення, бізнесу та державних органів до впровадження базових технологій інформаційного суспільства, насамперед електронного урядування (e-урядування) [28].

Зважаючи на вищевикладені дані загальнонаціональної статистики та проведений аналіз, пропонується виокремити такі основні проблеми розвитку сфери ІКТ в Україні:

- 1) Нерозвинена інформаційна інфраструктура – відсутність необхідної кількості та нерозвиненість електронних інформаційних ресурсів, автоматизованих інформаційних систем, засобів зв'язку та телекомунікацій є фактором, що послаблює динамічність суспільних інформаційних відносин та інформаційного розвитку. Відповідно до офіційної статистики Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації, доходи від трансляції, ретрансляції теле- та радіопрограм, технічного обслуговування й експлуатації

обладнання в мережах мовлення, радіозв'язку за I квартал 2017 року становили 729,2 млн.грн., основну частину з яких складають доходи від надання послуг кабельного телебачення – 60,2%. Доходи від надання послуг фіксованого телефонного зв'язку за I квартал 2017 року склали 1598,3 млн. грн., що на 5,9 % менше, ніж за аналогічний період минулого року. Дохід від надання послуг місцевого телефонного зв'язку зменшився на 7,6% і складає 1138,0 млн. грн. Доходи від послуг міжміського (разом з міжнародним) зв'язку за I квартал 2017 року порівняно з аналогічним періодом 2016 року зменшилися на 1,2% і склали 460,3 млн. грн. Забезпеченість населення фіксованим телефонним зв'язком по Україні у розрахунку на 100 жителів склала 18,3. Невисокими є й показники росту та поширення технологій Інтернет-комунікацій. Кількість абонентів Інтернет зросла на 17% у порівнянні з аналогічним періодом 2016 року та на 01.04.2017 склала 16621,0 тис. осіб, з них 14931,6 тис. осіб (або 89,8%) отримують послуги широкопasmового доступу до мережі Інтернет. Забезпеченість населення Інтернет послугами у розрахунку на 100 жителів по Україні становить 39.1. Тому необхідним є збалансування розбудови інформаційної інфраструктури на рівні окремих регіонів на основі створення локальних програм розвитку правового характеру. Пріоритетом такої розбудови є забезпечення реального загальнонаціонального широкопasmового доступу до мережі Інтернет в інтересах соціально-економічного зростання [Дубов, С. 95]. Інформаційна інфраструктура є фундаментом, основою для функціонування інформаційного простору. Вирішення даної проблеми має першочергове значення.

- 2) Відтік інтелектуальних ресурсів у сфері ІКТ – дана проблема є деструктивним фактором у розвитку української економіки в

цілому. Однак, у сфері інформаційного розвитку вона становить ключове значення, оскільки Україна володіє потужним потенціалом у вигляді креативних професійних інженерів, інноваційних підприємців, спеціалістів у сфері інформаційних технологій. Цей потенціал поступово слабшає у зв'язку з невідповідністю умов сучасного розвитку інформаційно-технологічних відносин міжнародним реаліям. Основна частина молоді після закінчення ВНЗ вимушена знаходити робочі місця та місце для розвитку поза межами держави. Сприятливий інформаційний клімат у розвинених країнах ЄС та США лише сприяє даному негативному процесу.

- 3) Низький рівень використання ІКТ технологій у сфері освіти, культури, охорони здоров'я та ін. – розподіл фінансових ресурсів, який визначається у державному бюджеті говорить про те, що уряд щороку здійснює фатальну недооцінку інформатизації освітньої сфери, яка складає життєво необхідну складову для забезпечення становлення та розвитку інформаційного суспільства в Україні. Окрім фінансової складової, слід вказати на відсутність кадрового потенціалу – спеціалістів, фахівців у сфері освіти. Висока насиченість ВНЗ помножена на значний рівень корупції викликає такі проблеми як комерціалізація освітнього процесу, зниження конкурентоздатності випускників українських навчальних закладів, невідповідність рівня професійних знань вимогам ринку праці, нездатність освітньої системи реалізувати особистісний потенціал кожного окремого фахівця.
- 4) Відсутність інформаційної культури та інформаційної ідеології – зумовлюється недостатньою увагою законодавства до проблем інформаційної політики держави. Необхідним є екстенсивне

впровадження концепцій Електронного Уряду, Електронного Суду, Електронної комерції та ін.

- 5) Слабкий маркетинг та державна підтримка вітчизняних продуктів у сфері ІКТ – незважаючи на відсутність необхідних умов, такі українські компанії у сфері інформаційних технологій як EPAM, Ciklum, ELEKS, Luxoft, N-Ix, Miratech, Intetics, SoftServe, Softjourn, Sigma Software, TEAM International Services, Softengi, Program-Ace щорічно потрапляють у міжнародні рейтинги провідних аутсорсингових організацій світу. Проте їх потенціал залишається нерозкритим через недостатню увагу з боку держави. Слід зазначити, що успішний розвиток такого роду підприємницьких організацій є одним із фундаментальних рушіїв розвитку інформаційно-комунікаційних правовідносин у суспільстві;
- 6) Високий рівень корупції та протидії розвитку сфери ІКТ – високий рівень монополізації в окремих сферах економіки України, формування системи плутократії та поширення корупції в органах державного управління створюють значні перешкоди для розвитку інформаційного простору. Це зумовлено орієнтацією системи лобіювання законодавчих ініціатив на статичний характер сфери ІКТ з метою отримання гарантованих прибутків без належного фінансування та надання податкових пільг тощо.
- 7) Відсутність національної системи індикаторів розвитку інформаційного суспільства – в умовах глобалізації постає питання збереження національного змісту інформаційного простору держави та формування засобів для зміцнення інформаційного суверенітету. Важливим є впровадження національних стандартів визначення та моніторингу стану

інформаційних правовідносин в контексті інформатизації процесу урядування.

Ключовою проблемою інформатизації економіки, культури та охорони здоров'я залишається відсутність належного бюджетного фінансування. Такі інноваційні електронні інформаційно-комунікаційні мережі як «Бібліотека XXI століття» [16], «Щоденник.ua» [25], «Здоров'я 2020: український вимір» [18] не розглядаються як пріоритетні в контексті інформаційної політики держави, хоча мають необмежений потенціал та значення для розвитку інформаційної культури та інформаційного суспільства в цілому. Сам механізм національної інформатизації потребує суттєвого вдосконалення. Він обмежений в основному інформатизацією бюрократії – органів державної влади, насамперед органами виконавчої влади на центральному та обласному рівнях, і орієнтовано на застосування ІКТ у традиційному державному управлінні, без пріоритетності надання якісних послуг населенню та бізнесу, прийняття ними участі у формуванні державної політики та виборчому процесі, контролі за діяльністю влади тощо [96, с. 1].

На сьогодні в Україні швидкими темпами розвивається сфери ЗМІ. Тому необхідним є законодавча підтримка збалансованого розвитку цього сегменту інформаційних правовідносин. Зокрема, невирішеною проблемою є децентралізація українських ЗМІ та посилення їх правового захисту. Це зумовлено статусом ЗМІ як ключових рушіїв розвитку інформаційної культури та інформаційної ідеології національного змісту, що є особливо важливим в контексті гібридної інформаційної війни та інформаційної безпеки, захисту інформаційного суверенітету держави. На сьогодні функціонування та безпека українських ЗМІ не є повністю регламентованими на законодавчому рівні. Правовий статус Інтернет-ЗМІ є узагалі невизначеним. Такий стан вітчизняного мас-медійного простору створює сприятливі умови і для здійснення проти громадян і держави зовнішніх інформаційних впливів, що мають на меті деконсолідувати суспільство,

знизити рівень довіри між громадянами і владою, створення джерел подальшої напруженості відносин між ними [40, с. 5].

Усі вищезазначені заходи вдосконалення функціонування інформаційного суспільства в Україні повинні спрямовуватися на здійснення трансформації адміністративно-командного характеру державного управління та правопорядку у сучасну інноваційну систему електронної демократії або Е-демократії. Управлінські моделі, що базуються на генеруванні знань та обробці інформації, організовуються у мережі, до якої підключаються тільки ті учасники, які є для неї цінними і додатково збільшують її вартість, натомість виключаються некорисні учасники [108, с. 96]. Незважаючи на центральну роль держави в механізмі регулювання та розвитку інформаційного суспільства, слід відзначити надважливе значення приватного сектора в особі недержавних організацій та об'єднань, що становлять зародки вітчизняного громадянського суспільства. Такі суспільні формування є більш гнучкими в умовах динамічного розвитку ІКТ та інформаційних відносин. Вони здатні мобілізувати економічний та інтелектуальний потенціал, постійно оновлюючи свою структуру, вдосконалюючи інноваційні можливості відповідно до нових викликів інформаційного суспільства. На практиці в багатьох регіонах світу, зокрема на пострадянському просторі, держава не забезпечує необхідний рівень інформаційної політики в силу своєї статичності, орієнтації на стабільність і контроль в умовах таких специфічних проблем як корупція, застарілість методів функціонування, відсутність кадрового потенціалу, збереження окремих аспектів адміністративно-командної економіки, відсутність політичної волі та інформаційної свідомості. Ці проблеми є своєрідними властивостями владного апарату та держави як інституції в цілому, тому їй повинно протистояти розвинене громадянське суспільство, яке є політично-правовою основою інформаційного суспільства. Забезпечити сталість розвитку можливо тільки через зміну парадигми суспільного мислення з

домінуючого зараз споживацького утилітаризму до формування мислення нового типу – ноосферного, яке передбачає можливість та здатність людей орієнтуватися у масиві інформації та використовувати її на благо собі та суспільству, творчу діяльність з метою не тільки максимізації прибутку та задоволення індивідуальних потреб, як і в індустріальну епоху, а заради реалізації потреб суспільства та майбутніх поколінь [105, с. 31].

Концептуальні засади розвитку інформатизації в нашій країні свідчать: в основу державної політики інформатизації повинно бути покладено державне регулювання процесів інформатизації на основі поєднання принципів централізації і децентралізації, саморозвитку, самофінансування та самоокупності, державної підтримки через систему пільг, кредитів, прямого бюджетного фінансування [84, с.15]. Тому обґрунтованим є формування системи прямої демократії як форми державного управління інформаційного суспільства у формі безпосередньої участі громадян у вирішенні суспільних проблем. В цьому плані важливу роль відіграють такі інституції як Громадська рада при Міністерстві інформаційної політики України. Вона здійснює свою діяльність відповідно до Типового положення про Громадську раду, затвердженого постановою КМУ від 03.11.2010 № 996. У ході першого засідання Громадської ради було утворено чотири комітети: з питань популяризації України, з питань інформаційної реінтеграції Криму та Донбасу, з питань інформаційної війни, з питань журналістської діяльності. В умовах здорового громадянського суспільства та гнучкого інформаційного простору таке протистояння перетворюється на взаємодію та співпрацю, наслідком якої стає реконструкція державно-правового механізму та формування демократичної, соціальної та правової держави, яка в свою чергу є правовою основою інформаційного суспільства. Серед основних організацій у сфері ІКТ слід виокремити діяльність таких структур як Всеукраїнська громадська організація «Рада з конкурентоспроможності індустрії інформаційно-комунікаційних технологій України», Асоціація

«Укртелемережа», Інтернет Асоціація України (ІнАУ), Міжнародна громадська організація «Європейська Медіа Платформа» та ін.

Таким чином, громадські об'єднання, які здійснюють захист свободи слова в Україні, дотримання права на інформацію, права на звернення, права на таємницю кореспонденції, права на свободу творчості, добровільно беруть на себе такі публічні зобов'язання: захист свободи слова; захист прав людини в цілому; захист прав журналістів зокрема; боротьба з цензурою; захист вільного телерадіомовлення; здійснення допомоги друкованим ЗМІ; підтримка жіночої публіцистики; захист інтернет-середовища від державного втручання; розвиток інтернет-технологій; забезпечення функціонування суспільного телерадіомовлення; організацію інформаційних і комунікаційних послуг (кабельного, супутникового, електровз'язку, мультимедіа, мережевого та інтернет-зв'язку); організацію космічного та мобільного зв'язку; організацію поштового, телеграфного та телефонного зв'язку [94, с. 96].

Як зазначають окремі автори, електронний уряд ще не є електронним управлінням – урядуванням, електронні мережі ще не є новою формою соціальних зв'язків, а науково-освітні мережі – новою якістю освіти [103, с. 73]. Державні електронні інформаційні ресурси на сьогодні є недосконалими, статичними та не дають можливості для інтерактивної взаємодії з громадянським суспільством. Для ефективного та збалансованого розвитку інформаційного суспільства в Україні важливим є вирішення проблеми налагодження та автоматизації міжвідомчої співпраці уряду в цифровому просторі. Використання наявних системи електронної взаємодії, які не мають спільної програмної основи, зумовлює дублювання та затрату фінансових ресурсів на використання таких систем. Важливим є завершення розробки системи електронної взаємодії державних електронних ресурсів, що покликана об'єднати Єдині та державні реєстри та інші інформаційні ресурси. Розробка даної системи розпочалась у 2013 році за ініціативою Державної служби з питань електронного урядування. Використання

можливостей такої системи відкриває доступ до спрощення та підвищення ефективності отримання дозвільної документації та інших адміністративних послуг у форматі «єдиного вікна». Створення і розвиток електронного уряду – масштабний та довгостроковий проект, який повинен супроводжуватися інформаційною перебудовою всієї системи управлінських процесів і подоланням стереотипів бюрократичної культури [41, с. 74].

Відповідно, до позиції Національної академії наук України, висловленої у Національній доповіді «Інноваційна Україна 2020» від 2015 року, передумови розвитку вітчизняного потенціалу ІКТ включають у себе: формування ринкових засад розвитку, належну освіту виробників і користувачів, відповідний рівень доходів населення, що формують платоспроможний попит; розвинену інфраструктуру; відповідний рівень цін і прибутків, що забезпечують розширене відтворення і стабільний інтерес широкого діапазону інвесторів, конкурентне ринкове середовище, що регулюється державою, яка стимулює розвиток НТП, особливо щодо її провідників – складових ІКТ – секторів інформаційних технологій (ІТ), телекомунікаційних та суміжних послуг (ТКП) [51, с.41].

Таким чином, для вирішення означених проблем розвитку вітчизняного інформаційного суспільства слід здійснити такі основні завдання:

- 1) Створення комплексного ефективного нормативно-правового підґрунтя функціонування та розвитку процесу інформатизації національного змісту;
- 2) Створення єдиної системи взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів шляхом її оптимізації та функціональної автоматизації;
- 3) Розширення інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури за рахунок збільшення доступу до ІКТ та інформаційно-комунікаційних мереж, розширення національного сегменту мережі Інтернет;

- 4) Інформатизація економіки, освіти, культури, охорони здоров'я та інших сфер суспільного життя у формах електронних мереж, реєстрів, бібліотек, навчальних закладів та ін.;
- 5) Підвищення рівня координації загальнодержавних та регіональних органів та програм інформатизації та розвитку інформаційного суспільства;
- 6) Впровадження технологій мобільного зв'язку третього і четвертого поколінь;
- 7) Вирішення проблем порушення прав інтелектуальної власності в сфері програмного забезпечення та інших ІКТ технологій;
- 8) Розвиток та вдосконалення грид-інфраструктури та грид-технологій;
- 9) Створення та розвиток нормативно-правової основи для адміністративного, організаційного та фінансового функціонування мережевих доменів, зокрема .UA та .УКР;
- 10) Впровадження національної системи індикаторів стану функціонування та розвитку інформаційного суспільства;
- 11) Збільшення кількості державного замовлення для закладів освіти на ІТ-фахівців та спеціалістів у сфері ІКТ технологій;
- 12) Створення правових засад для розвитку технологічних парків та парків інноваційного розвитку;
- 13) Адаптація українського законодавства до законодавства ЄС в сфері інформатизації та розвитку інформаційного суспільства та суспільства знань;
- 14) Інтеграція в міжнародні структури розвитку сфери ІКТ та забезпечення національного представництва на міжнародних конференціях, форумах із розвитку сфери ІКТ.
- 15) Створення та виконання загальнодержавних та галузевих програм інформатизації та інноваційного розвитку сфери ІКТ технологій.

Висновки до Розділу 3. Проаналізувавши міжнародно-правові основи розвитку правового суспільства та зарубіжний досвід створення та розвитку системи правової регламентації інформаційних відносин у країнах ЄС, США, КНР, Сінгапурі, Японії та Південній Кореї, слід висувати наступне:

- Ключовим засобом визначення векторів розвитку та вдосконалення інформаційної сфери розвиненої держави є створення нормативно-правового програмного акту, норми якого визначають основні принципи, мету, конкретні завдання розвитку інформаційного суспільства та шляхи їх досягнення. Зважаючи на міжнародний досвід правового регулювання, забезпечення інформаційного суверенітету та інформаційної безпеки розвинених держав світу прямо залежить від рівня розвитку сфери ІКТ.
- З погляду наукової теорії виокремлюють дві моделі розвитку інформаційного суспільства: західну та східну. Обидві моделі перебувають в процесі конвергенції в контексті загальної глобалізації та формування єдиного оптимального шляху розвитку світового інформаційного простору. Здійснивши аналіз процесу формування засад інформаційного суспільства, можна виокремити такі загальні його етапи: формування правових основ, створення національної інформаційної інфраструктури та системи інформаційної безпеки, поширення ІКТ технологій в усіх сферах суспільного життя, розвиток інформаційної культури суспільства та ін.
- Основним нормативно-правовим актом, спрямованим на регулювання процесу розвитку інформаційного суспільства в Україні, що потребує зміщення акценту на процес право реалізації, є Стратегія розвитку інформаційного суспільства, якою визначаються сучасний стан розвитку інформаційного суспільства держави, його мета, принципи та завдання, етапи та основні напрями реалізації, основний механізм впровадження стратегії, її фінансове забезпечення, поширення ідей

розвитку інформаційного суспільства, оціночні (контрольні) показники та індикатори його розвитку, очікувані результати від реалізації стратегії.

- Основними проблемами в процесі розвитку інформаційного суспільства та сфери ІКТ в Україні є: 1) нерозвинена інформаційна інфраструктура; 2) відтік інтелектуальних ресурсів у сфері ІКТ; 3) низький рівень використання ІКТ технологій у сфері освіти, культури, охорони здоров'я та ін.; 4) відсутність інформаційної культури та інформаційної ідеології; 5) слабкий маркетинг та державна підтримка створення вітчизняних продуктів у сфері ІКТ; 6) високий рівень корупції та протидії інноваційному розвитку; 7) відсутність національної системи індикаторів розвитку інформаційного суспільства.
- Проблему відсутності належних правових основ функціонування цифрових ЗМІ слід вирішити шляхом прийняття окремого законодавчого акту «Про електронні ЗМІ». Альтернативою можуть стати внесення необхідних змін до ЗУ «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні або створення окремого розділу в структурі майбутнього кодифікованого акту, спрямованого на регулювання інформаційних правовідносин в Україні.
- Для вирішення означених проблем розвитку вітчизняного інформаційного суспільства слід здійснити такі основні завдання: 1) Створення комплексного ефективного нормативно-правового підґрунтя функціонування та розвитку процесу інформатизації національного змісту; 2) Створення єдиної системи взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів шляхом її оптимізації та функціональної автоматизації; 3) Розширення інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури за рахунок збільшення доступу до ІКТ та інформаційно-комунікаційних мереж, розширення національного сегменту мережі Інтернет; 4) Інформатизація економіки, освіти,

культури, охорони здоров'я та інших сфер суспільного життя у формах електронних мереж, реєстрів, бібліотек, навчальних закладів та ін.; 5) Підвищення рівня координації загальнодержавних та регіональних органів та програм інформатизації та розвитку інформаційного суспільства; 6) Впровадження технологій мобільного зв'язку третього і четвертого покоління; 7) Вирішення проблем порушення прав інтелектуальної власності в сфері програмного забезпечення та інших ІКТ технологій; 8) Розвиток та вдосконалення грид-інфраструктури та грид-технологій; 9) Створення та розвиток нормативно-правової основи для адміністративного, організаційного та фінансового функціонування мережевих доменів, зокрема .UA та .UKP; 10) Впровадження національної системи індикаторів стану функціонування та розвитку інформаційного суспільства; 11) Збільшення кількості державного замовлення для закладів освіти на ІТ-фахівців та спеціалістів у сфері ІКТ технологій; 12) Створення правових засад для розвитку технологічних парків та парків інноваційного розвитку; 13) Адаптація українського законодавства до законодавства ЄС в сфері інформатизації та розвитку інформаційного суспільства та суспільства знань; 14) Інтеграція в міжнародні структури розвитку сфери ІКТ та забезпечення національного представництва на міжнародних конференціях, форумах із розвитку сфери ІКТ; 15) Створення та виконання загальнодержавних та галузевих програм інформатизації та інноваційного розвитку сфери ІКТ технологій.

- Стратегічним орієнтиром в контексті розвитку вітчизняного інформаційного суспільства та суспільства знань повинна стати повна трансформація системи державного управління за рахунок інноваційного впровадження засобів ІКТ в усі сфери суспільного життя, яка забезпечить остаточний відхід від застарілих методів адміністративно-командної моделі соціально-економічних відносин та можливість зрівнятися у темпах розвитку та вдосконалення

інформаційного простору з розвиненими державами світу. Як ключову передумову такої трансформації необхідно визначити заміну неефективних засобів адміністративно-публічного управління на сучасні інформаційно-комунікаційні засоби прямої демократії, в основі яких надання соціально-економічних, культурних та інших послуг громадянам, забезпечення збалансованості прав та інтересів у суспільстві, їх належна охорона та захист.

Висновки та пропозиції

У магістерській роботі здійснено теоретико-правовий аналіз правових основ інформаційного суспільства, на основі якого визначено основні перспективи правового розвитку інформаційної сфери, основні проблеми її функціонування та шляхи вирішення зазначених проблем, зокрема:

- 1. Подано системно-структурний вимір правових засад інформаційного суспільства.* Правові основи інформаційного суспільства є складним комплексним механізмом, що поєднує широкий спектр елементів державно-правової матерії. В структурі правових основ інформаційного суспільства слід виокремлювати конституційно-правові основи, адміністративно-правові основи, цивільно-правові основи, кримінально-правові основи тощо. У межах вузького підходу до фундаментальних правових основ інформаційного суспільства пропонується відносити інформаційне законодавство, правову демократичну державу, громадянське суспільство, інформаційні правовідносини. З позиції широкого підходу до правових основ інформаційного суспільства можна включати такі різноманітні інституційні складові як інформаційна політика, інформаційна безпека, інформаційно-правова культура та ін. Більш доцільним розглядається вузький підхід, оскільки він дає можливість зрозуміти саме правові особливості предмету дослідження, на відміну від широкого підходу, що поширюється на політичні та соціокультурні аспекти інформаційно-правових відносин.
- 2. Сформульовано теоретико-правовий аналіз концепцій інформаційного суспільства та його співвідношення із «суспільством знань».* Інформаційне суспільство є окремим етапом розвитку пост-індустріального суспільства. Фундаментальною ознакою розвитку інформаційного суспільства є формування інформаційно-комунікаційних мереж горизонтального характеру, які є

універсальними моделями функціонування сучасної соціальної системи суспільства. Суспільство знань визначено як окрема наукова концепція, що відображає культурно-освітній аспект розвитку інформаційного суспільства.

3. *Визначено сутність поняття «інформаційне суспільство».* Під поняттям інформаційного суспільства розуміється якісно нова, структурно-специфічна форма пост-індустріального суспільства, в якому інформація та інформаційні ресурси, що поширюються через глобальні інформаційно-комунікаційні мережі на основі інформаційно-комунікаційних технологій, є ключовим джерелом та продуктом соціальної, економічної, культурної діяльності та розвитку суспільних відносин в умовах динамічного середовища і загальної глобалізації. Інформація розглядається як засіб зв'язку для структурних складових інформаційних правовідносин та становить певні дані або сукупність даних, які виражені через матеріально-технічні засоби та спрямовані на здійснення комунікації шляхом їхньої передачі від комунікатора до реципієнта.
4. *Сформульовано структурні складові моделі інформаційного суспільства та визначено характер його взаємозв'язку із державою та правом.* До структурних елементів інформаційного суспільства віднесено наступні складові: 1) інформаційно-комунікаційні технології та мережі; 2) інформаційні відносини; 3) інформаційні норми; 4) інформаційна свідомість; 5) інформаційна культура; 6) інформаційна наука та освіта; 7) інформаційна політика; 8) інформаційне право; 9) інформаційна економіка та ін. Розвиток інформаційних правовідносин розглядається як каталізатор для трансформації системи державного управління, характеру правової регламентації суспільних відносин, інститутів демократії та громадянського суспільства.
5. *Визначено місце інформаційних правовідносин у процесі розвитку громадянського суспільства та мережевий характер їх взаємодії.*

Інформаційні правовідносини розуміються як одна із фундаментальних правових основ інформаційного суспільства. Мережевий характер інформаційної комунікації створює значний потенціал для формування та інтеграції системи недержавних організацій та формувань, метою діяльності яких є захист своїх прав та інтересів. Громадянське суспільство є субстратом і формою вираження інформаційних правовідносин. Мережеві вузли, що є організаційними елементами громадянського суспільства формують недержавні автономні засоби та форми захисту прав та свобод, метою яких є створення та вдосконалення системи суспільного моніторингу державного адміністративного урядування.

б. Узагальнено характерні особливості сучасного стану та перспектив розвитку нормативно-правових основ інформаційного суспільства.

Інформаційне законодавство розглядається як первинна правова основа інформаційного суспільства. Фундаментальною проблемою розвитку системи регулювання інформаційних відносин є дотримання балансу між захистом інформаційних прав та інтересів громадян та втручанням у сферу приватного життя. Серед основних завдань, які потребують нагального законодавчого вирішення є такі положення: 1) забезпечення системного характеру розвитку сфери ІКТ та впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у процес державного управління; 2) систематизація та кодифікація інформаційного законодавства з метою усунення колізій у процесі правозастосування; 3) забезпечення матеріально-фінансової підтримки розвитку правових основ інформаційного суспільства; 4) розширення системи правової регламентації інформаційних правовідносин з метою охоплення нових актуальних сфер інформаційного суспільства (Інтернет-мережі, електронні ЗМІ, електронні гроші та бізнес тощо); 5) адаптація вітчизняного інформаційного законодавства до зарубіжного інформаційного простору в контексті європейської інтеграції.

7. *Сформульовано ключові особливості інформаційної політики держави на сучасному етапі розвитку інформаційного суспільства.* Інформаційна політика держави на сучасному етапі розвитку характеризується наступними особливостями: 1) по-перше, незважаючи на суттєве зменшення ролі держави в розвитку інформаційних відносин на користь громадянського суспільства, на практиці з початку XXI ст. можна спостерігати повернення нею значної частки контролю щодо формування векторів інформаційно-комунікаційного розвитку; 2) по-друге, питання забезпечення інформаційної безпеки у світі є складним в силу глобалізаційних процесів та інтеграції засобів національної безпеки в систему міжнародного інформаційного правопорядку; 3) по-третє, держава є спільним об'єднуючим фактором, що зводить протилежні плюралістичні погляди на розвиток інформаційної складової суспільства в єдиний напрям, що відображає інтереси пануючої частини суспільства.
8. *Подано основні завдання інформаційної безпеки держави на сучасному етапі розвитку інформаційного суспільства.* Серед основних завдань інформаційної безпеки держави слід виокремити наступні: 1) захист інформаційного простору держави від потенційних інформаційних загроз; 2) забезпечення інформаційного суверенітету держави в умовах інформаційних конфліктів та протистоянь; 3) створення системи правових, організаційних, інституційних та технологічних засобів інформаційної безпеки; 4) створення позитивної репутації держави у міжнародному інформаційному просторі із збереженням національного змісту інформаційної політики держави; 5) забезпечення превентивних заходів та моніторингу з метою попередження та знешкодження інформаційних загроз та їх суспільно-небезпечних наслідків; 6) підтримка інтеграції та ефективної міжнародної співпраці держав у контексті глобальної міжнародної інформаційної безпеки; 7) протидія

інформаційному впливу держави-агресора в умовах інформаційної війни; 8) створення національної системи інформатизації та підтримка вітчизняних виробників інформаційно-комунікаційних технологій; 9) формування інформаційної свідомості та інформаційної етики в суспільстві; 10) створення національної системи індикаторів розвитку інформаційного суспільства.

9. *Узагальнено зарубіжний досвід розвитку правових засад інформаційного суспільства та інформаційних відносин.* Створення нормативно-правового програмного акту, норми якого визначають основні принципи, мету, конкретні завдання розвитку інформаційного суспільства та шляхи їх досягнення розглядається як ключовий засіб визначення векторів розвитку та вдосконалення інформаційної сфери розвиненої правової держави. Забезпечення інформаційного суверенітету та інформаційної безпеки розвинених держав світу прямо залежить від рівня розвитку сфери ІКТ. З погляду наукової теорії виокремлюють дві моделі розвитку інформаційного суспільства: західну та східну. Обидві моделі перебувають в процесі конвергенції в контексті загальної глобалізації та формування єдиного оптимального шляху розвитку світового інформаційного простору. Виокремлено такі загальні етапи створення правових основ інформаційного суспільства: формування правових основ, створення національної інформаційної інфраструктури та системи інформаційної безпеки, поширення ІКТ технологій в усіх сферах суспільного життя, розвиток інформаційної культури суспільства та ін.
10. *Визначено основні проблеми та перспективи розвитку правових основ інформаційного суспільства в Україні.* Узагальнено такі основні перешкоди на шляху розширення та вдосконалення системи вітчизняних інформаційних правовідносин як: 1) нерозвинена інформаційна інфраструктура; 2) відтік інтелектуальних ресурсів у сфері ІКТ; 3) низький рівень використання ІКТ технологій у сфері

освіти, культури, охорони здоров'я та ін.; 4) відсутність інформаційної культури та інформаційної ідеології; 5) слабкий маркетинг та державна підтримка створення вітчизняних продуктів у сфері ІКТ; 6) високий рівень корупції та протидії інноваційному розвитку; 7) відсутність національної системи індикаторів розвитку інформаційного суспільства. Сформульовано основні шляхи означених проблем розвитку інформаційних правовідносин в Україні: 1) Створення комплексного ефективного нормативно-правового підґрунтя функціонування та розвитку процесу інформатизації національного змісту; 2) Створення єдиної системи взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів шляхом її оптимізації та функціональної автоматизації; 3) Розширення інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури за рахунок збільшення доступу до ІКТ та інформаційно-комунікаційних мереж, розширення національного сегменту мережі Інтернет; 4) Інформатизація економіки, освіти, культури, охорони здоров'я та інших сфер суспільного життя у формах електронних мереж, реєстрів, бібліотек, навчальних закладів та ін.; 5) Підвищення рівня координації загальнодержавних та регіональних органів та програм інформатизації та розвитку інформаційного суспільства; 6) Впровадження технологій мобільного зв'язку третього і четвертого поколінь; 7) Вирішення проблем порушення прав інтелектуальної власності в сфері програмного забезпечення та інших ІКТ технологій; 8) Розвиток та вдосконалення грид-інфраструктури та грид-технологій; 9) Створення та розвиток нормативно-правової основи для адміністративного, організаційного та фінансового функціонування мережевих доменів, зокрема .UA та .UKR; 10) Впровадження національної системи індикаторів стану функціонування та розвитку інформаційного суспільства; 11) Збільшення кількості державного замовлення для закладів освіти на ІТ-фахівців та спеціалістів у сфері ІКТ технологій; 12) Створення правових засад для розвитку

технологічних парків та парків інноваційного розвитку; 13) Адаптація українського законодавства до законодавства ЄС в сфері інформатизації та розвитку інформаційного суспільства та суспільства знань; 14) Інтеграція в міжнародні структури розвитку сфери ІКТ та забезпечення національного представництва на міжнародних конференціях, форумах із розвитку сфери ІКТ; 15) Створення та виконання загальнодержавних та галузевих програм інформатизації та інноваційного розвитку сфери ІКТ технологій.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – С. 31.
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – С. 356.
3. Про державну таємницю: Закон України від 21 січня 1994 р. № 3855-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 16. – С. 93.
4. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні: Закон України від 16 листопада 1992 р. № 2782-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 1. – С. 1.
5. Про захист персональних даних: Закон України від 1 червня 2010 р. № 2297-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 34. – С. 481.
6. Про інформаційні агентства: Закон України від 28 лютого 1995 р. № 74/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 13. – С. 83.
7. Про концепцію національної програми інформатизації: Закон України від 4 лютого 1998 р. № 74/98-ВР// Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 27-28. – С. 182.
8. Про національну програму інформатизації: Закон України від 4 лютого 1998 р. № 74/98-ВР// Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 27-28. – С. 181.
9. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48 – С. 650.
10. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки: Закон України від 9 січня 2007 р. № 537-V // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 12. – С. 102.
11. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 5 жовтня 2017 р. № 2163 – VIII // Урядовий кур'єр. – 2017. – № 215. – С. 191.

12. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: Реформи галузі інформаційно-комунікаційних технологій та розвиток інформаційного простору України»: Постанова Верховної Ради України від 31 березня 2016 р. № 1073-VIII// Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 17. – С. 191.
13. Про рекомендації парламентських слухань на тему: «Законодавче забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні»: Постанова Верховної Ради України від 3 липня 2014 р. № 1565-VII// Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 33. – С. 2533.
14. Про затвердження Програми інформатизації законотворчого процесу у Верховній Раді України на 2012-2017 роки: Постанова Верховної Ради України від 5 липня 2012 р. № 5096-VI// Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 37. – С. 2008.
15. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 84. – С. 36.
16. Про затвердження Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека – XXI»: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 серпня 2011 р. № 956// Офіційний вісник України. – 2011. – № 71. – С. 64.
17. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 р. № 386-р // Офіційний вісник України. – 2013. – № 44. – С. 79.
18. Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми «Здоров'я 2020: український вимір»: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2011 р. № 1164-р// Офіційний вісник України – 2011. – № 90. – С. 92.

19. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України»: Указ Президента України від 25 лютого 2017 р. № 47/2017 // Офіційний вісник Президента України. – 2017. – № 5. – С. 15.
20. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 січня 2016 року «Про стратегію кібербезпеки України»: Указ Президента України від 15 березня 2016 р. № 96/2016 // Офіційний вісник Президента України. – 2016. – № 10. – С. 39.
21. Про затвердження Положення про дистанційне навчання: Наказ Міністерства освіти і науки України від 25 квітня 2013 р. № 466// Офіційний вісник України. – 2013. – № 36. – С. 202.
22. Про затвердження нормативних документів щодо застосування телемедицини у сфері охорони здоров'я: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 19 жовтня 2015 р. № 681// Офіційний вісник України. – 2015. – № 94. – С. 332.
23. Про затвердження Положення про Реєстр електронних інформаційних ресурсів Міністерства оборони України: Наказ Міністерства оборони України від 1 квітня 2015 р. № 147. [Електронне джерело] – режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/rada/show/v0147322-15>
24. Про затвердження Концепції інформатизації Міністерства оборони України: Наказ Міністерства оборони України від 17 вересня 2014 р. № 650. [Електронне джерело] – режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/rada/show/v0650322-14>
25. Про затвердження результатів експериментального впровадження електронного освітнього ресурсу «Щоденник.ua»: Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 16 травня 2012 р. № 585. [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/rada/show/v0585736-12>

26. Побудова інформаційного суспільства — глобальне завдання нового тисячоліття: Декларація принципів (Документ WSIS–03/GENEVA/Doc/4-R) / прийнято на Всесвітньому самміті з питань інформаційного суспільства. – Женева, 12 грудня 2003 року.
27. Хартия глобального информационного общества (Окинава) // Дипломатический вестник. – 2000. – № 8. – С. 51-56.
28. Доповідь про стан інформатизації та розвиток інформаційного суспільства в Україні за 2014 р. [Електронне джерело] – режим доступу: <http://www.dkni.gov.ua/content/shchorichna-dopovid-prorozvytok-informaciynogo-suspilstva>
29. Баранов О. Інтернет і право: об'єкт і предмет регулювання / Баранов О. // Вісник НТУУ "КПІ". Політологія. Соціологія. Право : збірник наукових праць. – 2011. – № 4 (12). – С. 155–162.
30. Бачило І. Л. Інноваційний розвиток нації і становлення засад інформаційного і громадянського суспільства / Бачило І. Л., Соснін О. В. // Вісник НТУУ "КПІ". Політологія. Соціологія. Право : збірник наукових праць. – 2011. – № 4 (12). – С. 7–15.
31. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования: пер. с англ. / Д. Белл. – Изд. 2-ое, испр. и доп. — М.: Academia, 2004. — 788 с.
32. Белоусова Н.Б., Квартенко Д. Особливості реалізації стратегії інформаційного суспільства в Європейському Союзі / Н.Б. Белоусова // Проблеми міжнародних відносин: зб. наук. пр. – 2013. – № 6. – С. 45-54.
33. Березовська І.Р., Русак Д.М. Державна інформаційна політика України та основні напрями її вдосконалення / І.Р. Березовська // Міжнародні відносини. [Електронний ресурс] – режим доступу: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/2488/2219

34. Волох О.К. Питання кібернетичної безпеки в умовах розбудови інформаційного суспільства / О.К. Волох // Юридичний науковий електронний журнал. – 2016. – № 4. – С. 104-107.
35. Волошина Н.М. Поняття «безпека інформації» та «інформаційна безпека» в сучасному науковому просторі / Н.М. Волошина // Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони. – 2010. – № 2. – С. 53-56.
36. Гапотій В. Д. Інформаційне суспільство та інформаційний суверенітет: теоретико-правовий аспект / В. Д. Гапотій, А. А. Письменицький // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2012. – № 2. – С. 24-33. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2012_2_6
37. Головка І.В. Особливості становлення інформаційного суспільства в умовах процесу демократизації / І.В. Головка // Сучасне суспільство. – 2016. – № 2(12). – С. 65-73.
38. Гриценюк О.В. Глобальні стратегії розвитку інформаційного суспільства: досвід для України / О.В. Гриценюк // Стратегічні пріоритети. – 2010. – № 3 (16). – С. 120-125.
39. Гулай В.В. Загрози інформаційно-психологічній безпеці особи в реаліях інформаційно-психологічної війни як складової «гібридної війни» Російської Федерації проти України / В.В. Гулай // Військово-науковий вісник. – 2016. – № 25. – С. 233-244.
40. Гурковський В. І. Сутність і феноменологія глобалізації в контексті формування глобального інформаційного суспільства / В. І. Гурковський. // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2010. – № 3. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2010_3_6
41. Данильян О.Г. Інформаційна свобода: деякі штрихи до усвідомлення сутності / О.Г. Данильян, О.П. Дзьобань // Стратегічна панорама. – 2016. – № 2. – С. 73-77.

42. Даніл'ян В.О. Інформаційне суспільство та перспективи його розвитку в Україні (соціально-філософський аналіз): монографія / В.О. Даніл'ян. – Харків: Право, 2008. – 184 с.
43. Данько Ю. А. Теорії інформаційного суспільства в сучасному науковому дискурсі / Ю. А. Данько // Сучасне суспільство. – 2013. – Вип. 1. – С. 76-84.
44. Дзьобань О.П. Інформаційна безпека: нові виміри загроз, пов'язаних із інформаційно-комунікаційною діяльністю / О. П. Дзьобань, О. В. Соснін // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2015. – Вип. 61. – С. 24-34.
45. Дзьобань О.П., Пилипчук В.Г. Інформаційне насильство та безпека: світоглядно-правові аспекти: Монографія / За аг. Ред.. проф.. В.Г. Пилипчука. – Харків: Майдан, 2011. – 244 с.
46. Дубов Д.В. Модернізація інформаційної інфраструктури як чинник забезпечення національних інтересів України / Д.В. Дубов // Стратегічні пріоритети. – 2013. – № 2(27). – С. 90-96.
47. Еннан Р. Поняття, ознаки, сутність, специфіка та види відносин у мережі Інтернет / Р. Еннан // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2013. – № 3. – С. 10-19.
48. Єсімов С.С. Інформаційно-правові засади регулювання обігу електронних грошей у контексті розширення застосування / С.С. Єсімов // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Юридичні науки. – 2014. – № 810. – С. 22-27.
49. Єфремова К. В. До перспектив правового регулювання інтернет-правовідносин: господарсько-правовий аспект / К. В. Єфремова // Право та інноваційне суспільство. – 2014. – № 1. – С. 5-11. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pric_2014_1_3
50. Івлєв О.Ю. Засади правового регулювання розвитку інформаційного суспільства в Європі: досвід для України / О.Ю. Івлєв// Збірник тез

- науково-практичної конференції «Державне управління та місцеве самоврядування: історія та сучасність». – С. 326 – 330.
51. Інноваційна Україна 2020: національна доповідь / за аг. ред. В.М. Гейця та ін. ; НАН України. – К., 2015. – 336 с.
52. Камаралі Г. В. Сутність інформації та її вплив на сучасну цивілізацію / Г. В. Камаралі // Гілея: науковий вісник. – 2013. – № 72. – С. 406-410. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2013_72_78
53. Кастельс М. Інтернет-галактика. Міркування щодо Інтернету бізнесу і суспільства / Пер з англ. – К.: ТОВ «Видавництво «Ваклер», 2007. – 304 с.
54. Кім К. В. Особливості інформаційно-правових відносин як різновиду адміністративно-правових відносин / К. В. Кім // Право і Безпека. – 2011. – № 4. – С. 58-62.
55. Кіндрат П.В. Параметри оцінювання ефективності інформаційного права / П.В. Кіндрат // Право і суспільство. – 2016. – № 5. – С. 102-107.
56. Кір'ян В.О. Правові засади розвитку інформаційного суспільства в Україні: [дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право»] / В.О. Кір'ян. – Київ, 2013. – 252 с.
57. Колесніков Б.П. Удосконалення державних механізмів цілепокладання та ціле здійснення у сфері управління розвитком інформаційного суспільства в Україні / Б.П. Колесніков // Теорія та практика державного управління. – 2013. – №. 2. – С. 13-19.
58. Конах В.К. Національний інформаційний простір України: проблеми формування та регулювання / В.К. Конах // Стратегічні пріоритети. – 2013. – № 2 (27). – С. 97-103.
59. Корченко О.Г., Бурячок В.Л., Гнатюк С.О. Кібернетична безпека держави: характерні ознаки та проблемні аспекти/ О.Г. Корченко // Український науковий журнал інформаційної безпеки. – 2013. – № 19. – С. 40-44.

- 60.Кравчук В.М. Значення громадянського суспільства та демократії у становленні взаємодії судової влади і громадськості/ В.М. Кравчук, П.І. Каблак // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2015. – вип. 2. – Том 3. – С. 161-166.
- 61.Кравчук М.В. Теорія держави і права (опорні конспекти): навч. посіб. для студ. Вищ. навч. закл. / М.В. Кравчук. – Вид. 3-є, переробл. й доповн. – Тернопіль.: ТНЕУ, 2016. – 524 с.
- 62.Ліпкан В.А. Сучасний зміст інформаційних операцій проти України / В.А. Ліпкан// Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2011. – № 102. – С. 34-43.
- 63.Лопатін С.І. Сфера інформаційних відносин: правове регулювання, проблемні питання/ С.І. Лопатін // Юридична наука і практика. – 2011. – № 2. – С. 35-41.
- 64.Луценко С. Л. Моделі побудови інформаційного суспільства: порівняльний аналіз /С. Л. Луценко // Ефективність державного управління. – 2010. – № 25. – С. 313-321.
- 65.Макаренко Є.А. Міжнародне співробітництво у сфері інформаційної безпеки: регіональний контекст / Є.А. Макаренко // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2011. – № 102(1). – С. 51-62.
- 66.Максименюк М.Ю. Формування концепції маркетингу соціальних послуг в умовах інформатизації, інтелектуалізації та інтернет-економіки / М.Ю. Максименюк // Гуманітарний вісник. – 2016. – № 67. – С. 182-190.
- 67.Малініна Н.М. Оподаткування електронного бізнесу в Україні: сучасні реалії та перспективи / Н.М. Малініна // Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова. – 2016. – № 7-1 (49). – С. 152-155.
- 68.Мануйлов Є.М., Калиновський Ю.Ю. Роль і місце інформаційної безпеки у розбудові сучасної української держави / Є.М. Мануйлов // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». – 2016. – № 2(29). – С. 144-153.

69. Масуда Й. Комп'ютопія/ Перекл. з англ. В. Ляха// Філософська і соціологічна думка. – 1993. – № 6. – С. 36-50.
70. Мельник М.В. Стратегічні напрямки інформаційної політики скандинавських країн: досвід для України / М.В. Мельник // Актуальні проблеми державного управління. – 2011. – № 2 (40). – С. 416-423.
71. Мудрак Л. М. Інформаційне суспільство як формат розвитку громадянського суспільства / Л. М. Мудрак // Ефективність державного управління. – 2015. – Вип. 43. – С. 91-98. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2015_43_13
72. Мукомела І. В. Ідея інформаційного суспільства в концептуальних розробках Й. Масуди / І. В. Мукомела // Форум права. – 2014. – № 3. – С. 254–258.
73. Мукомела І.В. Інформаційне суспільство та його ознаки: теоретико-правовий аспект / І. Мукомела // Вісник Національної академії правових наук України. – 2015. – № 2. – С. 130-137.
74. Мукомела І.В. Правові засади інформаційного суспільства: загальнотеоретичний аналіз: [автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень»] / І.В. Мукомела. – Харків, 2016. – 23 с.
75. Нашинець-Наумова А.Ю. Інформаційна безпека: питання правового регулювання / А.Ю. Нашинець-Наумова. – Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2017. – 168 с.
76. Негодченко В.О. Інформація як об'єкт державної інформаційної політики в Україні / В.О. Негодченко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2016. – № 1. – С. 55-58.
77. Ніколаєв В.О. Організаційно-правове забезпечення інформаційної діяльності органів державної влади / В.О. Ніколаєв // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили

- комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Серія : Державне управління. – 2015. – № 252. – С. 101-106.
- 78.Пазюк А.В. Функції міжнародного права в глобальному інформаційному суспільстві / А.В. Пазюк // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2013. – № 3. – С. 187-189.
- 79.Пахнін М.Л. Особливості державної інформаційної політики в розвинених країнах світу / М.Л. Пахнін // Теорія та практика державного управління. – 2014. – № 4. – С. 414-422.
- 80.Перов Д. О. Склад інформаційних правовідносин / Д. О. Перов // Актуальні проблеми держави і права. – 2014. – № 71. – С. 88-95.
- 81.Перов Д.О., Климентьев О.П. Зміст та структура інформаційних правовідносин /Д.О. Перов // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2013. – № 6-3. – С. 81-84. – Режим доступу: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive.pdf>
- 82.Петрухно Ю. Є. Інформаційне суспільство: поняття, основні складові, характеристика / Ю. Є. Петрухно // Вісник Одеського національного університету. Сер.: Бібліотекознавство. Бібліографознавство. Книгознавство. – 2014. – Т. 19, Вип. 1. – С. 127-133.
- 83.Пожуєв В.І. Міжнародний досвід становлення і розвитку інформаційного суспільства / В.І. Пожуєв // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2013. – № 53. – С. 5-10.
- 84.Пожуєв В. І. Розвиток концептуальних засад інформатизації сучасного українського суспільства / В. І. Пожуєв // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2010. – Вип. 41. – С. 4-17. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpqgzdia_2010_41_3
- 85.Політанський В. С. Принципи інформаційно-правових відносин / В. С. Політанський // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 1. – С. 55-60.

- 86.Пустосвіт Н.В. Комплексний аналіз концепцій інформаційного суспільства Д. Белла, М. Кастельса та Е.Тоффлера / Н.В. Пустосвіт // Гуманітарний часопис. – 2013. – № 3. – С. 85-90.
- 87.Рацибарська Ю. Вперше в Україні: фестиваль блогерів за мільйон із бюджету [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/28559433.html>
- 88.Ржевська Н.Ф., Луговська С.О. Особливості становлення інформаційного суспільства в скандинавських країнах / Н.Ф. Ржевська // Матеріали конференції «Україна в системі глобального інформаційного обміну. – 2011. – С. 196-200. – [Електронне джерело] – режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/19156/1/40-Rzhevaska-196-200.pdf>
- 89.Романкова Л. М. Суспільство знань як філософський феномен / Л. М. Романкова // Актуальні проблеми філософії та соціології. – 2016. – № 12. – С. 101-105.
- 90.Ромащенко В.А. Азійська модель правового регулювання інформаційного суспільства / В.А. Ромащенко // Юридичний науковий електронний журнал. – 2016. – № 5. – С. 15-18.
- 91.Ромащенко В.А. Правове регулювання інформаційного суспільства в Україні / В.А. Ромащенко // Підприємництво, господарство і право. – 2016. – № 9. – С. 100-104.
- 92.Савінова Н.А. Кримінально-правове забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні: теоретичні та практичні аспекти: монографія / Н.А. Савінова. – К. : ДКС, 2012. – 342 с.
- 93.Савченко С.В. Еволюція переходу інформаційного суспільства в «суспільство знань» в умовах глобалізації / С.В. Савченко // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2015. – № 62. – С. 158-169.
- 94.Савюк М.Ф. Адміністративно-правові засади інформаційного суспільства: [дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец.

- 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право»] / М.Ф. Савюк. – Київ, 2016. – 208 с.
95. Селезньова О.М. Теоретико-методологічні засади інформаційного права України як інтегрованої категорії: [дис. на здобуття наук. ступеня д-р. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право»] / О.М. Селезньова. – Київ, 2015. – 420 с.
96. Семенченко А.І. Теоретико-методологічні засади інституалізації державного управління у сфері електронного урядування / А.І. Семенченко, А.В. Журавльов. [Електронне джерело]. – Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Semenchenko.pdf>
97. Сімутін В. Перспективи організації та функціонування механізму сучасної держави / В. Сімутін // Національний юридичний журнал. Теорія і практика. – 2014. – № 1. – С. 30-35.
98. Скалацький В. М. Концептуальні побудови та практичні моделі інформаційного суспільства / В. М. Скалацький // Гуманітарний часопис. – 2012. – № 4. – С. 62–69. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gumc_2012_4_11
99. Сопілко І. М. Інформаційні загрози та безпека сучасного українського суспільства / І. М. Сопілко // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. – 2015. – № 1. – С. 75-80. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2015_1_16
100. Степко О.М. Аналіз головних складових інформаційної безпеки держави / О.М. Степко // Інститут міжнародних відносин Національного авіаційного університету. – 2011. – № 3. – С. 90-99.
101. Сухорольський П. Проблеми забезпечення та розвитку прав людини в умовах інформаційного суспільства / П.Сухорольський // Український часопис міжнародного права. – 2013. – № 1. – С. 18-23.

102. Токар О. Державна інформаційна політика: проблеми визначення концепту / О. Токар // Політичний менеджмент. – 2009. – № 5(38). – С. 131-141.
103. Токаренко Н.М. Становлення інформаційного суспільства: проблеми, суперечності та перспективи / Н.М. Токаренко// Філософські науки: Збірник наукових праць. – Суми: СумДПУ ім. Макаренка, 2008. – С. 66-75.
104. Тоффлер Е. Третя Хвиля / пер. з англ. А. Євса. – К.: Вид. дім «Всесвіт», 2000. – 480 с.
105. Федорова Н.Є. Перспективи трансформації інформаційного суспільства в економіку знань / Н.Є. Федорова // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – № 3. – С. 28-32.
106. Фурашев В.М. Питання інформатизації – питання інноваційного розвитку / В.М. Фурашев // Право та інноваційне суспільство. – 2013. – № 1. – С. 4-17.
107. Чепік-Трегубенко О. С. Інформаційна система суспільства: теоретико-правовий аспект / О. С. Чепік-Трегубенко // Право і суспільство. – 2015. – № 6.2(3). – С. 117-122.
108. Чала Н.Д. Вплив інформатизації на модель державного управління економічним розвитком України / Н.Д. Чала // Публічне управління: теорія та практика: збірник наукових праць Асоціації докторів наук з державного управління. – Х. : Вид-во «ДокНаукДержУпр», 2011. – С. 94-97.
109. Чирун Л. Б. Проблеми побудови інформаційного простору в сучасному суспільстві / Л. Б. Чирун // Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Сер. : Комп'ютерні технології. - 2010. – № 121. – С. 215-219.
110. Галузь зв'язку: цифри та факти. [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://nkrzi.gov.ua/index.php?r=site/index&pg=138&language=uk>

111. Masuda Y. The Information Society as Post-Industrial Society / Y. Masuda. – Washington. 1981. [Электронный ресурс] – режим доступа: <https://www.amazon.com/Information-Society-Post-Industrial/dp/0930242157>
112. Webster F. Theories of the information society / F.Webster. – New York. [Электронный ресурс] – режим доступа: <https://cryptome.org/2013/01/aaron-swartz/Information-Society-Theories.pdf>
113. Crowdsourcing for Democracy: A new era in policy making. [Электронный ресурс] – режим доступа: http://thefinnishexperiment.com/wpcontent/uploads/2015/02/Crowdsourcing_for_DemocracyF_www.pdf
114. 100 opportunities for Finland and the World. Radical Technology Inquirer (RTI) for anticipation/evaluation of technological breakthroughs. [Электронный ресурс] – режим доступа: https://www.eduskunta.fi/FI/tietoeduskunnasta/julkaisut/Documents/tuvj_1_1+2014.pdf
115. Technological change 2013-2016. Preliminary investigation of the development of radical technologies after 2013 review. [Электронный ресурс] – режим доступа: https://www.eduskunta.fi/FI/tietoeduskunnasta/julkaisut/Documents/tuvj_2+2016.pdf
116. For the next generations. Report of the International Seminar in the Finnish Parliament 7-8 june 2016. [Электронный ресурс] – режим доступа: https://www.eduskunta.fi/FI/tietoeduskunnasta/julkaisut/Documents/tuvj_5+2016.pdf
117. Development Plan for the Digital Economy. [Электронный ресурс] – режим доступа: <http://merlin.obs.coe.int/iris/2008/10/article14.en.html>

118. Basic Act on the Formation of an Advanced Information and Telecommunications Network Society. [Электронный ресурс] – режим доступа: http://japan.kantei.go.jp/it/it_basiclaw/it_basiclaw.html
119. White Paper 2016: Information and Communications in Japan. [Электронный ресурс] – режим доступа: <http://www.soumu.go.jp/johotsusintokei/whitepaper/eng/WP2016/2016index.html>
120. Smart Nation Platform. [Электронный ресурс] – режим доступа: <https://www.smartnation.sg>
121. Overview of China's Cybersecurity Law. [Электронный ресурс] – режим доступа: <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/cn/pdf/en/2017/02/overview-of-cybersecurity-law.pdf>
122. ICT Industry Outlook in Korea 2016. [Электронный ресурс] – режим доступа: https://www.kisdi.re.kr/kisdi/upload/attach/Outlook_2016.pdf
123. The E-Government Act of 2002. [Электронный ресурс] – режим доступа: <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-107publ347/pdf/PLAW-107publ347.pdf>
124. The European eGovernment Action Plan 2011-2015. [Электронный ресурс] – режим доступа: <http://ogp.gov.ro/wp-content/uploads/2013/08/European-eGovernment-Action-Plan-2011-2015.pdf>